

Heidi Jensberg og Christian Eriksen

Barn og unges levekår i Norge
En litteraturstudie

2005

1. Barn og unges levekår i Norge – en innledning	4
1.2 <i>Hva er barn og unges levekår?</i>	5
1.3 <i>Problemstillinger som skal belyses</i>	6
1.4 <i>Metode</i>	7
1.5 <i>Refleksjoner omkring fremgangsmåten vi har brukt</i>	9
1.6 <i>Rapportens gang</i>	10
2. Statusrapport over forskningsbasert kunnskap om barn og unges levekår i Norge: tematisk presentasjon	11
2.1 <i>Generelle studier av barn og unges levekår</i>	11
2.1.1 <i>Barn</i>	11
2.1.2 <i>Ungdom</i>	14
2.2 <i>Familie og sosiale relasjoner</i>	19
2.2.1 <i>Barns familier</i>	19
2.2.2 <i>Samlivsbrudd</i>	20
2.2.3 <i>Barn og unge med innvandrere/minoritetsbakgrunn</i>	21
2.2.4 <i>Barn og unge utenfor familien</i>	22
2.2.5 <i>Enslige mindreårige asylsøkere</i>	24
3 Økonomiske ressurser og forbruksvilkår	28
3.1 <i>Økonomisk fattigdom</i>	28
3.2 <i>Forbruk og konsumenter</i>	29
4. Kompetanse og utdanning	33
4.1 <i>Barn i barnhagen</i>	33
4.2 <i>Barn og ungdom i skolen</i>	34
5 Helse	38
5.1 <i>Helse og livsstil</i>	38
5.2 <i>Barn med funksjonshemming/sykdom</i>	38

6 Sikkerhet for liv og eiendom	41
6.1 <i>Barn og unge med problematferd</i>	41
7 Politiske ressurser og rettigheter	44
8 Rekreasjon og kultur	48
8.1 <i>Natur og idrett</i>	48
8.2 <i>Kultur</i>	49
8.3 <i>Media</i>	49
9 Systematisering av materialet og noen analytiske refleksjoner	55
9.1 <i>Hvilke sider ved barn og unges levekår synes å være belyst?</i>	55
9.2 <i>Hvilke metodiske tilnærminger synes å dominere?</i>	56
9.3 <i>Hvordan håndteres ulike barndomsforløp, og er barn og unge like godt representert i forskningen</i>	57
9.4 <i>Hvilke faggrupper synes å dominere feltet?</i>	58
9.5 <i>Hvordan ivaretas barneperspektivet</i>	59
Avslutning	61
Vedlegg I - Tabeller	74
Vedlegg II: Forespørsel sendt til forskere som ble betraktet som aktive på forskningsfeltet.	80
Vedlegg III – “Kartleggingsskjema”	82

1. Barn og unges levekår i Norge – en innledning

Denne litteraturstudien om barn og unges levekår i Norge kom i stand etter en henvendelse fra Norges Forskningsråd. Sammenlignet med andre land finnes det lite samlet kunnskap om barn og unges levekår i Norge. Gjennom denne litteraturstudien ønsket vi å skaffe en oversikt over forskning på dette området i Norge. Prosjektet fikk tildelt 6 månedersverk som er utført i perioden mars til oktober 2004. Prosjektmedarbeidere har vært Heidi Jensberg og Christian Eriksen ved Norsk senter for barneforskning (NOSEB) som har arbeidet henholdsvis 4 og 2 måneder på prosjektet.

Barn og unges levekår er et område som opptar oss enten vi er forskere, politikere eller foreldre. Kunnskap om ulike grupper av barn og unges levekår, oppvekst og velferd er sentral i utformingen av et godt samfunn også for barn og unge. Dette blir synliggjort for eksempel i offentlige dokumenter som St. melding nr 39 *Oppvekst- og levekår for barn og ungdom i Norge*. For å utforme en god barne- og ungdomspolitik er det nødvendig med kunnskap om barn og unges levekår. En sentral utfordring som ofte trekkes frem er de mange og raske forandringer i dagens samfunn som gir større mangfold og flere muligheter, men samtidig mer usikkerhet og utydelighet i forhold til normer og verdivalg (St.meld. 39: Kap 1.2). Å innhente fortløpende kunnskap om barn og unges levekår er én måte å håndtere en slik utfordring.

Begrepet “leveskår” forstås og brukes gjerne om kartlegging av individers ressursituasjon innenfor bestemte områder som økonomi, utdanning, bolig, fritidsaktiviteter, sosial kontakt, vold og trygghet. Slike kartlegginger er gjennomført som levekårsundersøkelser i Norge jevnlig siden 1974. I denne tradisjonen er det sentralt å få frem en beskrivelse basert på objektive kriterier. Individers opplevelser og fortolkninger av egen livssituasjon blir stort sett holdt utenfor. I all hovedsak henvender levekårsundersøkelsene seg til respondenter fra 16 år og eldre. Barn er altså i liten grad brukt som direkte informasjonskilde, selv om levekårsundersøkelsene kan gi indirekte data om barn.

Mona Sandbæk (2002a) presenterer en oversikt over kunnskap vi har og kan få tak i om barn og unges levekår og velferd i Norge fra større datainnsamlinger som gjentas regelmessig. Etter hennes vurdering finnes det svakheter ved den levekårsinformasjonen som innhentes om barn i Norge. Et av de største problemene er mangelen på landsomfattende informasjon på sentrale områder, men også at utvalgene ofte er for små. Dette gjør det vanskelig å bryte ned informasjonen på bakgrunnsvariabler som f.eks. etnisitet, sosial klasse eller alder. Men den kanskje viktigste svakheten er at mye av data om barn og unges levekår er innhentet for et annet formål. Den informasjonen en får om barn fremkommer nærmest som tilleggsopplysninger.

I denne litteraturstudien skal vi ta en titt på hvilke typer forskning som finnes om barn og unges levekår i Norge. Til forskjell fra Sandbæks rapport, velger vi i denne litteraturstudien å definere levekårsbegrepet noe videre, ved å inkludere *velferd* og *livskvalitetsperspektiver* på levekår. Vi støtter oss til Allardts velferdsdimensjoner beskrevet gjennom begrepsparene velferd-lykke, levekår-livskvalitet (Allardt 1975). Gjennom en slik tilnærming legger vi til grunn at studier av barn og unges egne erfaringer og opplevelser på ulike områder også kan gi viktige data og kunnskaper om barn og unges levekår. De publikasjonene som er tatt med i denne studien omfatter dermed et større forskningsfelt, både metodisk og tematisk enn den tradisjonelle

levetårstradisjonen legger opp til. Fordelen med en slik tilnærming er at vi kan inkludere mye og vise hvilken spredning vi finner i dette feltet. Ulempen er at presentasjonen av materialet er nødt til å bli overflattisk og publikasjonene blir i liten grad vurdert enkeltvis.

Vi har lagt til grunn noen enkle kriterier¹ som publikasjonene skulle oppfylle for å bli tatt med i betraktning. Vi har deretter gjort vårt ytterste for å få med det som har vært mulig, med tanke på tilgjengelig tid og ressurser. Noe har vi nok oversett eller ikke greid å få hånd om. Vi velger likevel å tro det ikke finnes noen systematikk i det som eventuelt mangler, men at det skyldes tilfeldigheter som kan forklares av den begrensede tiden vi har hatt til rådighet.

1.2 Hva er barn og unges levekår?

Det finnes ulike faglige tradisjoner som alle definerer og måler levekår på hvert sitt vis. NOU 1993:17 *Levekår i Norge* presenterer to av disse: *Livskvalitettilnærmingen* og *Sosial indikatortilnærmingen*. I livskvalitettilnærmingen henspeler levekår på individenes egen opplevelse av sin velferd – sin livskvalitet, baserer sosial indikatortilnærmingen seg på å utvikle måleinstrumenter (sosiale indikatorer) som kunne uttrykke befolkningens sosiale og helsemessige tilstand (NOU 1993:s 41). Denne siste tradisjonen har hatt en viss innflytelse på opplegget for de nordiske levekårsundersøkelsene og på rapporteringen fra dem (den nordiske tilnærmingen). Ressurstilnærmingen har stått sentralt i den nordiske velferdsforskningen, og det ser ut til å være stor enighet både nasjonalt og internasjonalt om at følgende ressurser er viktige²:

- Helse og tilgang på medisinsk behandling
- Sysselsetting og arbeidsvilkår
- Økonomiske ressurser og forbruksvilkår
- Kompetanse og utdanningsmuligheter
- Familie og sosiale relasjoner
- Boligforhold og tilgang på tjenester i nærmiljøet
- Rekreasjon og kultur
- Sikkerhet for liv og eiendom
- Politiske ressurser og demokratiske rettigheter

¹ Dette går vi nærmere inn på i beskrivelsen av metoden vi har brukt for innhenting av materialet.

² For en nærmere drøfting av levekår som tilgang på ressurser, se NOU 1993: 42

Gjennom en slik tilnærming kan disse ressursene påvirke levekår på to måter. Dels gir de anledning til å tilfredsstille behov og dermed skape subjektivt velvære, dels kan de mobiliseres for å påvirke framtidige levekår. Allardt (1975) har fremhevet den subjektive siden ved levekårene og hevder at velferden har tre dimensjoner knyttet til tilfredsstillelsen av grunnleggende menneskelig behov: Å ha (behovet for materielle goder), å elske (behovet for sosial tilhørighet), å være (behovet for selvrealisering) .

Levekårstradisjonen slik den har vært i Norge (og også i andre land) har hatt den voksne befolkningen som undersøkelsesobjekt. Tilsvarende undersøkelser finnes med andre ord ikke for barne- og ungdomsbefolkningen. De senere år er det blitt påpekt et behov for en egen, større undersøkelse av levekårene for barn og unge i Norge (se blant annet Sandbæk 2002a). En slik levekårsundersøkelse må få frem barn og unges egne perspektiver på sin livssituasjon, og det er viktig å ta utgangspunkt i hva slags informasjon det er nødvendig å ha om barn og unges levekår og velferd i dagens Norge (Sandbæk 2002a). Det påpekes videre at det er en rekke problemer forbundet med å bruke voksne som enhet for innhenting av informasjon om barn og unge, ved at en ofte må bruke informasjon innhentet fra voksne for å gjøre slutninger om barn. Behovet for å videreutvikle levekårsundersøkelser med utgangspunkt i barn og unges egne livssituasjoner og med deres egne perspektiver understrekes.

Når en ønsker å si noe om barn og unges livssituasjon synes det nødvendig med en utvidelse av levekårsbegrepet til å omfatte mer enn økonomiske indikatorer. En utfordring er å få til en konstruktiv utvidelse av levekårsbegrepet for barn og unges del til også å omfatte mer subjektive forhold og barnas opplevelse av livskvalitet, samtidig som det er viktig å unngå en utvanning av begrepet ved å gjøre det for inkluderende. Vi forsøker derfor i denne litteraturstudien å ha en bredere tilnærming til levekårsbegrepet enn det den tradisjonelle levekårsforskningen har. Dels begrunner vi dette med at barn og unge i liten grad er synlige i denne tradisjonen, dels at tradisjonen i liten grad oppholder seg ved spørsmålet om en befolkningsgruppe faktisk har det bra eller ikke. Melberg (2004) fokuserer for eksempel på at det er en manglende sammenheng mellom tilgang på levekårsressurser og opplevd livskvalitet eller velvære. Hun mener at dette kan grunne i (minst) tre forhold: De levekårsindikatorer vi anvender er irrelevant eller ikke gode nok, livskvalitet bestemmes av helt andre forhold enn levekår, eller forskning har ikke mulighet til å etterprøve forestillinger om “det gode liv” (Melberg 2004:137).

Dersom vi skal ta Melbergs poenger på alvor innebærer dette at dersom vi ønsker å forstå barn og unges levekår også som barns livskvalitet og velferd, ikke bare begrenset til en kartlegging av tilgang på ulike levekårsressurser er vi nødt til å supplere med data og kunnskap om *hvordan* barn og unge *har det* i vårt samfunn. Vi vil derfor presentere forskning som sier noe om dette med utgangspunkt i at barn og unge befinner seg på ulike arenaer og innenfor ulike institusjonelle kontekster.

1.3 Problemstillinger som skal belyses

Først og fremst er dette en rapport som presenterer et utvalg av forskningsbasert kunnskap om barn og unges levekår i vid forstand. Vi har valgt en todelt tilnærming som har resultert i en todelt rapport. I den første delen gir vi en statusrapport over forskningsbasert kunnskap om barn og unges levekår etter 1995. Dette gjør vi som en presentasjon av publikasjoner og funn/resultater under ulike tematiske hovedoverskrifter. Den andre delen er en tentativ analyse av

publikasjonene hvor en målsetning er å kommentere “mosaikken” av forskningsbidragene om barn og unges levekår i forhold til noen mer analytiske problemstillinger:

- Hvordan har begrepet levekår blitt brukt (operasjonalisert) innenfor forskningsfeltet?
- Hvilke metodiske tilnærminger synes å dominere?
- Hvordan håndteres ulike barndomsforløp; er barn og unge like godt representert i forskningen?
- Hvilke faggrupper synes å dominere feltet?
- Hvilke perspektiver på barn og unge tas i bruk av forskerne; hvordan ivaretas barneperspektivet?

Vi håper denne rapporten bidrar til et innblikk i et vidstrakt forskningsfelt som fremstår som interessant og ikke minst veldig viktig, men også brokete og uoversiktlig.

1.4 Metode

I en litteraturstudie som denne må vi kunne redegjøre for hvordan vi har valgt ut litteratur. Vi fant tidlig ut at et *fullstendig* bilde av alt som er utført av forskning på temaene barn, ungdom og levekår ikke er mulig å presentere. Det handler om tilgjengelige ressurser, å ha tid og mulighet til å finne alt som er relevant, men også om at mye forskningsrapportering ikke nødvendigvis benytter seg av begrepet *leveskår*. Som nevnt ovenfor har vi hatt en utvidet tilnærming til levekårsbegrepet, derfor har vi heller ikke satt som krav at begrepet skulle vært brukt eksplisitt i de enkelte publikasjonene. Vårt mål ble etter hvert omdefinert til å danne oss et oversiktsbilde av hva som er publisert av forskning innen emnet siden 1995.

Siden det har vært en utfordring å finne tydelige avgrensninger i forhold til tematiske og begrepsmessige definisjoner, har vi vært særlig tydelig i forhold til *typen* publikasjon vi tar utgangspunkt i. Vi har valgt å ikke inkludere hovedfagsoppgaver og studentoppgaver, ei heller evalueringer av tiltak og reformer. Dette henger sammen med tilgjengelige søkemetoder og sannsynligheten, ikke bare for å få tak i, men også for å rekke å gå igjennom det vi fant. Vi antar videre at det (i alle fall inntil ganske nylig) har vært vanlig med å rapportere fra prosjekter i bok- eller rapportform. De siste årene har det imidlertid blitt et stadig større krav og en oppfordring til å publisere i artikkelformat. Vi har derfor valgt å ta med artikler som er publisert i et utvalg norske fagtidsskrifter samt utenlandske tidsskrifter som sentrale forskere i dette feltet har valgt å publisere i³⁴. Antallet relevante artikler var relativt lite sammenlignet med hva vi fant av

³ Disse er Tidsskrift for samfunnsforskning, Tidsskrift for velferdsforskning, Sosiologisk tidsskrift og Tidsskrift for ungdomsforskning

⁴ Vi vil nevne tidsskriftet Barn (utgitt av Norsk senter for barneforskning), som blir refereebasert fra 2005.

forskningsrapporter og annen forskning i bokformat. Vi kan imidlertid ikke utelate at det finnes flere tidsskrifter det også er vanlig å publisere i, uten at det har kommet til vår oppmerksomhet⁵.

Det viktigste metode-redskapet vårt har vært BIBSYS, bibliotekenes søkemotor på internett. Ved å søke på publikasjoner som brukte begrepene ”barn” og ”levekår” utgitt i 1995 eller senere endte vi opp med et visst antall som ble gjennomgått. Noe av vår oppgave var som nevnt å videre se på publikasjoner som ikke nødvendigvis hadde selve begrepet ”levekår” som stikkord i databasen, men som vi likevel ønsket å ha med i denne litteraturstudien. Vi bestemte oss derfor for å gå systematisk til verks ved å se på et og et levekårsfelt om gangen.

Vi har valgt å presentere materialet inndelt etter tema som kan forstås som å belyse ulike sider ved barn og unges levekår. Utgangspunktet vårt er de ”offisielle” levekårskomponentene slik de presenteres i blant annet NOU 1993:17 *Levekår i Norge*. Disse komponentene er som tidligere nevnt *helse, sysselsetting og arbeidsvilkår, økonomiske ressurser og forbruksvilkår, kompetanse og utdanning, familie og sosiale relasjoner, bosted og nærmiljø, rekreasjon og kultur, sikkerhet for liv og eiendom, og politiske ressurser og rettigheter* (ibid:42). Disse merkelappene lar seg ikke uten videre bruke direkte på den forskningen som finnes om barn og unge, rett og slett fordi barn og unge representerer en befolkningsgruppe som ikke deltar i de samme samfunnsarenaer som voksne. Dette har medført at ikke alle levekårskomponentene har blitt fylt med forskningspublikasjoner i denne litteraturstudien.

Vi har startet søket etter litteratur ved hjelp av BIBSYS, som er bibliotekenes søkemotor. Med utgangspunkt i de tematiske avgrensningene nevnt ovenfor har vi gjort systematiske søk. Ved å søke i ”fritekst”-feltet får en opp de publikasjoner som kombinerer alle ordene søkefeltet inneholder. Trunkering (i BIBSYS i form av spørsmålsteget) blir brukt for å få treff på alle ord som begynner med søkestrengen en angir. For eksempel vil ”økonomi?” også inkludere ”økonomisk”, ”økonomistyr” og så videre. For tilfellet publikasjoner om barn, ungdom og økonomi gitt ut i 1995 eller senere så det slik ut: ”barn økonomi? levekår”: 2 treff, ”barn inntekt”: 3 treff, ”barn penger”: 5 treff, ”barn økonomi”: 34 treff, ”ungdom økonomi? levekår”: 1 treff, ”ungdom inntekt”: 0 treff, ”ungdom penger”: 2 treff, ”ungdom økonomi”: 20 treff.

Hver av disse publikasjoners referanseliste ble gjennomgått. Hver publikasjon som syntes å være av interesse ble innhentet og gjennomgått. Tilsvarende ble gjort med andre kategorier. Vi tror denne ”dominotilnærmingen” har vært en effektiv måte å få dekket et forskningsfelt på. Selv om vi begynte med barn og ungdom i forhold til økonomi førte referansene i de relevante publikasjoner oss også videre til tema som innvandring, bosted, helse, media, kriminalitet og så videre. Mange av publikasjonene hadde én eller flere referanser av interesse. Når en etter hvert støter på de samme referansene om igjen på det samme tema tok vi det som et tegn på at vi var i ferd med å få dekket feltet. Vi har endt opp med 120 referanser, først og fremst med bakgrunn i

⁵ Generelt er det vår erfaring at søk etter artikler i tidsskrifter er en mye mer utfordrende oppgave enn å søke etter bøker eller rapporter. Det synes å mangle en sentral database som muliggjør søk på tvers av tidsskrifter, etter artikler basert på emneord eller artikkeltittel. Vi har derfor gått manuelt til verks og bladd oss gjennom tidsskriftårganger der det var mulig.

denne metoden. I tillegg har vi lokalisert og gått igjennom andre relevante publikasjoner, blant annet ved supplerende søkinger i *Google*.

Det er viktig å understreke hvilke kriterier som ligger til grunn for å inkludere en referanse i denne rapporten. Et av disse er altså at publikasjonen er fra 1995 eller senere. Et annet viktig kriterium har imidlertid vært at barnet/ungdommen er fokuset for problemstillingen og at publikasjonen søker å belyse aspekter ved det å være barn/ungdom ved hjelp av forskningsmessig tilnærming. Dette innebærer at en rekke publikasjoner faller utenfor, selv om de handler om barn eller unge i en eller annen form. Blant annet gjelder dette publikasjoner som tar utgangspunkt i andres oppfatninger (for eksempel hvordan voksne løser foreldrerollen), erfaringer og vurderinger på barns vegne. Evalueringer av reformer, tiltak og tilbud til ulike grupper av barn og unge er også utelatt, med mindre de kan si noe spesifikt om det vi oppfatter som barn og unges levekår. Grensene her vil være flytende og tvetydige, og det er en vanskelig balansegang for å avgjøre hva som skal med og hva som skal holdes utenfor.

En kan diskutere om våre utvalgsriterier er rimelige eller ikke. Ut i fra de kriterier vi har valgt mener vi dette er et rimelig representativt bilde av feltet. Et annet aspekt som også er viktig, om enn av mer pragmatisk art, handler om å gjøre oppdraget gjennomførbart. Ett grep vi har valgt for å få til en slags validering av publikasjonene som utgjør materialet var å sende en forespørsel til de forskerne vi betraktet som aktive på dette feltet. Vi ba de om å svare på spørsmål om nye kommende publikasjoner, og hva de anser som viktige utfordringer på deres felt (Se vedlegg II: *Forespørsel sendt til forskere...*). Med utgangspunkt i den responsen vi fikk herfra, kunne vi legge til ytterligere noen publikasjoner i tillegg til at vi fikk bekreftet at vi hadde fått tak i mange av de aktuelle publikasjonene.

1.5 Refleksjoner omkring fremgangsmåten vi har brukt

Det vil alltid finnes ulike måter å løse et oppdrag som dette på. Den strategien vi har valgt legger selvfølgelig føringer på hvordan den ferdige rapporten ser ut både i form og innhold. Skriveprosessen har på mange måter vært selve analyseprosessen, selv om mye blir avgjort gjennom hvilke publikasjoner som kommer opp på bordet, og hvordan vi har valgt å gruppere dem.

Gjennom arbeidet med litteraturstudien har følelsen av mangel på oversikt dukket opp med jevne mellomrom. Etter hvert som en leter, finner og leser blir en fort klar over alt en ikke visste på forhånd. Det ble tidlig tydelig at dette er et felt som på mange måter er "ukjent land". Dette landet er stort og mangfoldig med mange viktige problemstillinger. Å få en god oversikt over hele dette feltet, og i tillegg gi en skriftlig presentasjon av dette i løpet av kort tid er en utfordring. Vi har sett det som viktig å ha en åpen og interessert innstilling overfor det vi har lest, samt å være i stand til å bruke ressurspersoner som har oversikt på *sin* del av feltet. Når det er sagt er det gjerne slik at ulike forskere har ulike oppfatninger av hva som er viktige bidrag til feltet. Det har ikke vært mulig å gå i dybden på de mange aspektene som utgjør barn og unges levekår og velferd. En viktig oppgave for oss har vært å sette sammen alle de små bitene og fragmentene til en slags fortelling: fortellingen om *hva* vi vet om barn og unges levekår, og *hvordan* vi har fått vite det.

Selve kartleggingen og analysen har fulgt et mønster av ulike skriveprosesser. Først har hver enkelt publikasjon i en kategori blitt gjennomgått relativt systematisk etter et kartleggings skjema (se vedlegg III). Neste steg ble å gå gjennom de relativt korte skjemaene og å formidle skriftlig et sammendrag av disse, hvor tema for publikasjoner hovedsaklig bestemte hvilken kategori publikasjonen ble plassert innenfor. Dette er hva som danner utgangspunktet for kapitlet *tematisk presentasjon av materialet*. Underveis i denne prosessen har det av og til vært nødvendig å innhente ytterligere referanser og gjøre enda noen litteratur-søk basert på referanser og henvisninger som har dukket opp underveis i lesingen av publikasjonene.

Noen temaer synes å være bedre og bredere representert enn andre. Dette sees av antallet referanser som er brukt. Dette skal ikke tas som et tegn på at noen områder har i større grad vært gjenstand for forskning enn andre områder, selv om det gjerne vil bli betraktet som en indikator på nettopp det. Det er imidlertid viktig å huske at denne rapporten i tillegg til å være en litteraturstudie også er en sosial konstruksjon. Og at antallet publikasjoner på de ulike områdene også bestemmes av hvordan vi har valgt å kategorisere feltet. Hadde vi kategorisert på en annen måte, hadde vi (kanskje) sett en annen fordeling av publikasjonene.

1.6 Rapportens gang

Rapporten er todelt. I den første delen presenterer vi en gjennomgang av de publikasjonene som er med. De er samlet under ulike temakapitler. Vi har en fullstendig referanseliste til slutt, men vi har også valgt å legge inn referanser for de publikasjonene som utgjør selve materialet vi har tatt utgangspunkt i, etter hvert temaområde. Disse presenteres under overskriften "Litteraturliste over publikasjonene som utgjør materialet vi har vurdert på dette temaet". Dette kommer i tillegg til en tradisjonell referanseliste til slutt, hvor all litteratur vi har referert til er nevnt. Vi håper dette gjør rapporten mer leservennlig ved at det gir leseren en mulighet til hurtig å danne seg et bilde av hva slags forskningslitteratur som danner utgangspunktet for presentasjonen av forskningen på de ulike temaene.

Del to består av en oppsummering av litteraturpresentasjonen, hvor vi også forsøker å belyse problemstillingene vi startet med i innledningen. Dette gjør vi med utgangspunkt i materialet vi har endt opp med. Siden det tross alt har med 120 publikasjoner, og muligheten for å gå i dybden på alle problemstillinger som belyses, har vi valgt å ta i bruk noen enkle kvantitative grep for å systematisere materialet (se vedlegg I). Denne systematiseringen danner en sentral del av utgangspunktet for noen analytiske refleksjoner omkring problemstillingene som skal belyses i rapportens siste del.

2. Statusrapport over forskningsbasert kunnskap om barn og unges levekår i Norge: tematisk presentasjon

Under denne kapitteloverskriften vil vi gi en kort presentasjon av forskning på barn og unges ulike levekårsfelt. Vi tar ikke sikte på å analysere eller vurdere publikasjonene/litteraturen som nevnes, men søker å være mest mulig formidrende i forhold til innhold og problemstillinger som blir tatt opp.

Vi har valgt en tematisk inndeling basert på de mer eller mindre offisielle levekårsområdene slik de er presentert i blant annet NOU 1993:17 *Levekår for alle*. Vi starter allikevel med det vi har valgt å kalle for *generelle* studier om barn og unges levekår. I denne avdelingen har vi plassert publikasjoner som tar for seg ulike sider ved levekår mer generelt, mens publikasjoner som er mer spisset i forhold til tema og problemstilling kommer i de påfølgende temakapitlene. Med andre ord har vi i denne delen konsentrert oss om empiriske kartlegginger, teoretiske betraktninger av mer generell art, samt studier det har vært vanskelig å plassere under de andre overskriftene.

2.1 Generelle studier av barn og unges levekår

Det har etter hvert som vi har lest oss gjennom litteraturen vokst frem et inntrykk av at det går et sentralt skille mellom forskning på barn og forskning på unge. Dette kommer vi tilbake til avslutningsvis, her skal vi nevne at dette skille er såpass markant at det er vanskelig å forbigå i stillhet. Vi har derfor valgt å presentere den generelle forskningen på henholdsvis barn og unge hver for seg.

2.1.1 Barn

Sammenlignet med studier av voksne, fremstår barn som et felt preget av lite kontinuitet og sparsommelig med data, om vi er opptatt av levekår generelt. I den senere tid er dette noe som har kommet relativt høyt på agendaen innen forskningsmiljøer i forbindelse med diskusjoner om igangsetting av egne levekårsundersøkelser for barn. Det har også kommet noen publikasjoner som synes å bøte på denne mangelen ved å trekke opp større linjer bakover i tid, knyttet til barn og barndom i Norge. Et av disse er Jensen m.fl. (2004) som beskriver endringer i barns økonomiske og sosiale velferd i et generasjonsperspektiv. Studien er basert på publisert statistikk, og statistikk og forskning innhentet for offentlige formål. I denne rapporten tas opp temaer som for eksempel endringer i barnepopulasjonen, i andelen familier med og uten barn, i barns materielle tilgang, i andelen barn i fattige familier, endringer i statlige overføringer til barns familier, i barns tidsregimer, barns arbeid, og mer til.

Mona Sandbæk (2002a) har gjort en kunnskapsoversikt og presenterer kunnskap om barn og unges levekår og velferd i grunnskolealder med utgangspunkt data hentet fra større datasamlinger som gjentas regelmessig. Her får vi en sammenstilling av statistisk kunnskap om 4 områder i barns liv: familieforhold, barnehage og skole, helse og sosiale problemer. Basert på sekundærdata viser Sandbæk hva vi kan få av informasjon om barn og unges levekår og velferd. Blant annet dette:

- I 2000 bodde i underkant av 80 prosent av barn under 18 år sammen med sine biologiske foreldre
- Høsten 2000 hadde 76 prosent av barn i alderen 0-5 år regelmessig tilsyn utenfor hjemmet. Nesten halvparten gikk i barnehage, mens 1 av 4 hadde private tilsynsordninger. Nærmere halvparten av barna i 1.- 4. klasse har plass i SFO.
- Andelen elever i grunnskolen med minoritetsspråklig bakgrunn økte fra 14300 på slutten av 1980-tallet til 36000 elever mot slutten 1990-tallet.
- I 1998 hadde 98 prosent av grunnskolekullet gått til videregående utdanning. 95 prosent av allmennfagelevne gjennomførte opplæringen, mot 72 prosent av yrkesfagelevne. Vanskeligheter med lærlingeplass er en av forklaringene på frafallet.
- Norske barn har høy levestandard og de er friske både fysisk, psykisk og sosialt. Forekomsten av astma og allergi ser ut til å øke. Det er også sosioøkonomiske forskjeller i barns helse i Norge.
- Det har vært en jevn stigning i antallet barn med tiltak fra barnevernet i 1990-årene. Det er langt flere ungdommer enn små barn som mottar hjelpetiltak, flere gutter enn jenter, og det iverksettes også oftere barneverntiltak overfor innvandrerbarn enn “norske” barn.
- Kriminaliteten blant barn og ungdom har steget, men utgjør likevel en mindre andel av den totale kriminaliteten.

Disse dataene kommer mer eller mindre indirekte via foreldre eller via andre voksne, og et viktig moment og problemstilling i Sandbæks rapport er behovet for barnet som informasjonskilde ved innhenting av data om barnet: *Den siste, men kanskje viktigste svakheten er at mye av informasjonen om barn og unge er samlet inn med et annet formål enn å kartlegge deres livssituasjon. Den informasjonen man får om barn framkommer nærmest som tilleggsopplysninger.* (Sandbæk 2002a:80).

En viktig kilde i Sandbæks rapport er Rønning (2001) som går igjennom tilgjengelig statistikk som kan si oss noe om utviklingen for barn og unge på 90-tallet innenfor utvalgte levekårsområder. Dette notatet er hovedsakelig basert på tabeller og analyser fra ulike publikasjoner i én publikasjon, men med fokus på barn og unge.

Denne typen data gir oss et generelt bilde av hvor barn befinner seg i det sosiale landskapet, og spesielt i forhold til en tradisjonell levekårsforståelse. Det er imidlertid vanskelig å få innblikk i *hvordan* barna har det i de ulike sosiale landskapene med denne tilnærmingen. For å få innsikt i slike spørsmål er det nødvendig å spørre barna selv. En del slike studier finnes, selv om de er i begrenset omfang.

Backe-Hansen og Ogden (1998) rapporterer fra en slik studie “Prosjekt oppvekstnettverk – barn i risikosonen”. Dette er en kvantitativ studie av 10-åringene i fem nordiske land som fokuserer på barnas oppvekstmiljøer. Hovedfunn er at 10-åringene levde i utviklingsfremmende oppvekstmiljøer og at de i all hovedsak er både ressurssterke og kompetente. De barna som

kommer dårlig ut og befinner seg i en risikosone for problemutvikling og marginalisering preges gjerne av vanskelige hjemmeforhold, helseproblemer, lærevansker, atferdsproblemer og sen utvikling. Backe-Hansen har også publisert en liten rapport med resultater fra en spørreskjemaundersøkelse fra 1997 blant 10-11 åringene i norske kommuner (Backe-Hansen 1998). Også her er hovedinntrykket at de aller fleste har det bra, men at en liten del har noe større problemer i oppvekstsituasjonen. I tillegg til barnas egne svar er også foreldre og lærere intervjuet, og et stort poeng er at foreldrene generelt ga et mer positivt inntrykk av sine barns trivsel enn det barna selv gjorde. Samsvaret mellom foreldrenes og barnas svar var også av varierende art. Dette aktualiserer i høy grad at barn selv kan gi unike bidrag i formidlingen av sin situasjon.

Studier av mer kvalitativ art finnes også, og vi har endt opp med to som vi vil nevne her. Den første er Guldbrandsens avhandling (1998) som belyser 4 områder fra barns hverdagsliv: familien, dagliglivets organisering, venner og uvenner, og skolen som sosial arena. Hun har snakket med 25 barn i 8-9 års alderen over en tidsperiode på 18 måneder og får på den måten frem interessante utviklings- eller modningsprosesser blant disse barna. Hun forteller i avhandlingen om noen av de utfordringene 8-9-åringene stilles og stiller seg overfor som aktører innen den moderne barndommens rammer. Dette representerer en helt annen type kunnskap enn den som fremkommer f.eks. gjennom Sandbæks gjennomgang av levekårsundersøkelser eller andre typer kvantitative studier av barn. Hos Guldbrandsen er fokuset på hvordan barna selv forstår og beskriver sin egen modning/utvikling, og noen sammenhenger trer tydelig frem. Blant annet sammenhengen mellom praktisk selvhjulpenhet på den ene siden og muligheten for egen organisering av jevnaldningsnettverk på den andre siden. Det er nødvendig å beherske klokkeid, en del praktiske ferdigheter og til en viss grad kunne ivareta egne følelser og reaksjoner for å kunne skape rom for utvikling av egne sosiale relasjoner til andre barn. Samtidig bruker barna venner som både praktisk og emosjonell støtte. Et annet moment som Guldbrandsen trekker frem er at kjønn synes å være aktiv og styrende struktur for det sosiale livet til 8-9-åringene. Både i klasserom og i skolegård er det mulig for gutter å fremme sine interesser og mål på bekostning av jentene. Selv om det ikke nødvendigvis er intendert fra gutters side, blir det ikke desto mindre en sosial konsekvens som jentene må forholde seg til.

I Wilhjelm's avhandling (2002) er fokuset på barns omgivelser. Her får vi en kontrastering av ulike perspektiver på byutvikling og hva som representerer et godt oppvekstmiljø for barn. Her møter barn og barndom en profesjonsgruppe, arkitekten, og barnas perspektiver settes opp mot arkitektens. Spørsmålene som aktualiseres i avhandlingen er mer preget av en analyse av ulike diskurser, enn av empiriske resultater. Et sentralt funn er at barn og barndom er fraværende i den forskningen som handler om arkitektens profesjonsutvikling, barn er marginaliserte i by- og boligforskningen, og at det i forskning om utemiljøer heller ikke legges spesielt vekt på barn utenfor deres institusjonaliserte hverdag. Den fysiske konteksten har heller ikke en fremtredende plass i barneforskningen.

Både Backe-Hansens, Wilhjelm's og Guldbrandsens studier viser at ved å snakke med barna og la deres forståelse og perspektiver komme til syne, kan en belyse hvordan det er å være barn på ulike områder og at barn er kompetente aktører som fremstår som fullt ut i stand til å gjøre rede for egne erfaringer og synspunkter.

I tillegg til disse spesifikke studiene av barn, finnes det en rekke publikasjoner som handler om barn og barndom på mer generell basis. Dyregrov m.fl. (2001) er en temabok hvor ulike forskere kommer til ordet og presenterer resultater og kunnskap fra sine respektive felt. Også her får vi en generell introduksjon til barns situasjon i dag og utfordringer vi står overfor. Fauske og Øias bok *Oppvekst i Norge* (2003) er en bred fremstilling av barn og unges oppvekstvilkår i Norge. Her trekkes det også historiske linjer og presenteres ulike teoretiske perspektiver en kan ha på barn og barndom. I boken gis også en oversikt over hva vi vet, basert på ulike empiriske undersøkelser om ulike oppvekstarenaer. Denne publikasjonen representerer en generell oppsummering og kunnskapsstatus for særlig kvantitativ empiri om barn og unge. Flere av disse studiene faller inn under neste del som tar for seg ungdom.

2.1.2 Ungdom

Studier av ungdom synes å stille i en litt annen divisjon enn studier av barn når det gjelder tilgang på systematisk datatilgang. Siden 1992 har vi fått omfattende og kontinuerlig empiri om ungdomsgruppa mellom 13 og 19 år. Dette knyttes til opprettelsen av Program for ungdomsforskning (UNGforsk), som senere har blitt en del av forskningsinstituttet NOVA (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring). UNGforsk startet opp som et program under NAVF (Norges allmennvitenskapelige forskningsråd) i 1991. Programmet ble bygd opp omkring fire innsatsområder eller forskningstemaer: Ungdom og levekår, psykisk utvikling og personlighetsdanning, ungdomskulturer og kvalifikasjoner og læring (UNGforsk nr 1/91). Det ble vektlagt å styrke den tverrfaglige tilnærmingen til feltet til forskjell fra den disiplinorienteringen som tradisjonelt har preget disse satsningsområdene. Siden da har vi hatt jevnlige og grundige kartlegginger av ungdomsbefolkningen, også kjent under *Ung i Norge* og UngData undersøkelsene.

Ung i Norge undersøkelsen 1992 og 1994 ble utført i regi av Program for ungdomsforskning og er en omfattende spørreskjemaundersøkelse besvart av et representativt utvalg unge i ungdomsskolen og videregående skole, dvs. i aldersgruppen 13-19+ år. Denne undersøkelsen er videreført i 1998 og i 2002, men fra å ha en longitudinell design i undersøkelsene fra 1992 og 1994 har undersøkelsene i 1998 og 2002 et tverrsnittsperspektiv.

I tillegg til de landsdekkende undersøkelsene er UNGdata (se <http://www.isaf.no/ungdata/>) et tilbud til norske kommuner som ønsker å få kartlagt sine unge innbyggere, dvs. ungdom i ungdomsskole og videregående skole. Disse undersøkelsene er lagt opp etter samme struktur som *Ung i Norge* undersøkelsene og er derfor direkte sammenlignbare så lenge utvalget er gjort etter tilfredsstillende kriterier. Undersøkelser basert på disse malene har gitt en mengde opplysninger og informasjon om ungdom i Norge, som har vært utgangspunkt for mange rapporter, artikler og doktorgrader. I denne delen skal vi presentere en del av de som har en generell problemstilling, mens de mer spesifikt rettede er plassert under respektive tema senere i litteraturstudien.

Et sentralt kriterium for de publikasjonene som er tatt med her er at de berører flere aspekter ved ungdoms levekår og velferd, og at det ikke er et særlig tema som skiller seg ut. I de tilfeller studien har hatt et spesielt fokus har vi forsøkt å plassere de innenfor et av de andre temaområdene. De aller fleste studiene som vi har med i denne delen er delvis finansiert av de respektive kommuner undersøkelsen er gjort i, og på den måten kan det se ut som om geografisk lokalisering er av betydning. Når vi ser disse rapportene under ett er det imidlertid likheten blant ungdom uavhengig av bosted som er slående. Ungdom fra Tromsø i nord til Stavanger i sør

kommer veldig likt ut når det spørres om skoletrivsel, organisert fritid, røyking og alkoholbruk, selvbilde, nettverk og lignende. Dette bilde er gjennomgående for ulike steder, men også i forhold til alder, kjønn og sosial bakgrunn. En del av disse rapportene er mer eller mindre empiriske presentasjoner av datamaterialet uten grundigere teorirammer og refleksjoner over resultatene, mens andre har en mer tydelig vitenskapelig profil. Samtidig synliggjør dette at det er langt mindre systematiske data tilgjengelig om barn under 13 år, dvs. før ungdomsskolealder.

Vi skal kort nevne antologien *Ung på 90-tallet* (Øia 1996) som inneholder en rekke bidrag basert på *Ung i Norge* 1992 og 1994. Vi blir her presentert for en rekke ulike sider ved livet til ungdomsbefolkningen i Norge anno 1992-94. Et generelt inntrykk er at ungdommen er usikker på fremtiden og har en sterk fokusering på skole, utdanning og en sunn livsførsel (Øia 1996:26). De landsdekkende surveyene representerer en stor mulighet for sammenligninger både over tid og sted. At det har kommet en mengde rapporter med utgangspunkt i NOVAs UNGdata tilbud ser dermed ut til å bidra til en type kontinuitet og gir mulighet for å sammenligne ungdommer på ulike geografiske steder.

Gjennom UNGdata har kommunene fått et verktøy som de har tatt i bruk utover 90-tallet, og det synes relativt klart at de gjennom de ferdigutviklede spørreskjemaene har fått vite mye om ungdomsbefolkningens levekår og velferd i kommunen. Gjennom disse undersøkelsene har vi også fått en relativt grundig kartlegging av norsk ungdom som føyer seg inn i *Ung i Norge* tradisjonen. Blant annet vet vi:

- Over 2/3 bor sammen med både mor og far (Bakken 1998; Øia 1998; Sletten 2003).
- Vanligste fritidsaktivitet er å se TV, høre musikk og gjøre lekser (Vestel, Moshuus og Hegna 1997; Stefansen 1997).
- Ungdom slutter opp om skolen som verdi, Nesten alle er enige i at gode karakterer er viktige (Øia 1998; Bakken 1998).
- Jenter bruker mer tid på lekser og får bedre karakterer på skolen enn gutter (Valseth 1997; Strandbu 1997; Bakken 1998).
- Jenter planlegger oftere lengre utdanning enn guttene (Stefansen 1998; Hougen 2000).
- Ca 80 prosent oppgir å trives på skolen (Øia 1998; Bakken 1998).
- Halvparten oppgir at de kjeder seg på skolen (Kippersund m.fl. 1998; Bakken 1998).
- Ca 10-13 prosent har brukt hasj eller marihuana det siste året (Hegna og Vestel 1997; Vestel og Moshuus 1997; Øia 1998; Bakken 1998; Sletten 2000, 2001a).
- Mellom 10 og 20 prosent oppgir å drikke regelmessig, ca 10 prosent av ungdommen oppgir å ha vært beruset før 14 år (Hegna og Vestel 1997; Bakken 1998; Sletten 2003).
- Det er en sammenheng mellom foreldres forhold til alkohol og de unges egne alkoholvaner (Stefansen 1997).

- Innvandrerungdom ruser seg i mye mindre grad enn ungdom med norskfødte foreldre (Valseth 1997).
- Innvandrerungdom er mindre involvert i kriminelle handlinger enn ungdommer med norske foreldre (Kippersund mfl 1998).
- Innvandrerungdom virker mer lojale overfor skolesystemet, men har ikke større tiltro til systemet. De er mer usikre enn annen ungdom på om utdanning vil hjelpe dem i et fremtidig arbeidsmarked (Kippersund m.fl. 1998; Sletten 2003).
- Jenter er mer relasjonsorienterte og oppgir flere venner enn gutter (Valseth 1997; Strandbu 1997; Bakken 1998; Sletten 2000).

Vi har funnet få studier som tar i bruk en kvalitativ tilnærming til ungdoms levekår og velferd. Et unntak er Vestel (1995) som er en kvalitativ studie av ungdomskulturen rundt en flerkulturell fritidsklubb på Oslo Øst. Her får vi en rik beskrivelse av mennesker og miljøet over en lengre tidsperiode, og vi får et innblikk i hvordan disse ungdommene tenker og reflekterer over blant annet fremtid og arbeid. Denne type tilnærming bidrar med funn av en helt annen og en mer reflekterende art enn det som ellers preger den kvantitativt baserte “*Ung i Norge*” tradisjonen.

Litteraturliste over publikasjonene som utgjør materialet vi har vurdert på dette temaet

Backe-Hansen, Elisabeth (1998): *10-åringar mellom heim, skule og fritid*. Prosjekt utvikling og levekår, NOVA.

Backe-Hansen, Elisabeth og Terje Ogden (red.) (1998): *10-åringar i Norden. Kompetanse, risiko og oppvekstmiljø*. Nord 1998:003

Bakken, Anders (1998): *Ungdomstid i storbyen*. NOVA rapport 7/98.

Dyregrov, Atle, Gustav Lorentzen, Kjell Raaheim (red.) (2001): *Et liv for barn. utfordringer, omsorg og hjelpetiltak*. Fagbokforlaget.

Fauske, Halvor og Tormod Øia (2003): *Oppvekst i Norge*. Abstrakt forlag.

Gulbrandsen, Liv Mette (1998): *I barns dagligliv. En kulturpsykologisk studie av jenter og gutters utvikling*. Universitetsforlaget.

Hegna, Kristin og Viggo Vestel (1997): *Med ungdom i sentrum – om trivsel, rusmidler og sentrumsbruk blant ungdom i Bergen*. NOVA rapport 8/97.

Hougen, Hanne Cecilie (2000): *Ung i Notodden. Fritidsmønstre, rusmiddelbruk, problematferd og framtidsplaner*. NOVA rapport 5/00.

Jensen, An-Magritt, Anne Trine Kjørholt, Jens Qvortrup and Mona Sandbæk (2004): *Childhood and Generation in Norway – Money, Time and Space*. I Jensen, An-Magritt, Asher Ben-Arie, Cincia Conti, Dagmar Kutsar, Máire Nic Ghiolla Phádraig and Hanne Warming Nielsen (Eds): *Children's Welfare in Aging Europe. Volume I*. Norsk senter for barneforskning

Kippersund, Britt Karin, Anders Bakken og Åse Strandbu (1998): *Oppvekstvilkår og rusmiddelbruk blant unge på Romsås*. Nova rapport 14/98.

Rønning, Elisabeth (2001): *Trekk ved barn og unges levekår på 1990-tallet*. SSB notat 2001/56.

Sandbæk, Mona (2002a): *Barn og unges levekår og velferd. Kunnskapsbilder og forskningsbehov*. NOVA rapport 1/02.

Sletten, Mira Aaboen (2000): *Ung i Frogn. Rusmiddelbruk, fritidsmønstre, selvilde og nettverk*. NOVA rapport 12/00.

Sletten, Mira Aaboen (2001a): *Ung i Tromsø. Om problematferd, fritid, framtid og samfunnsengasjement*. NOVA rapport 12/01.

Sletten, Mira Aaboen (2003): *Ungdomsundersøkelsen i Stavanger 2002. Hva gjør de? Hva vil de?* NOVA rapport 04/03.

Stefansen, Kari (1997): *Ungdomsundersøkelsen i Strand. Om rusmiddelbruk, fritidsmønstre og skoletilpasning*. NOVA rapport 25/97.

Stefansen, Kari (1998): *Ung i Målselv. Fritidsmønstre, rusmiddelbruk og framtidsplaner*. NOVA-rapport 25/98.

Strandbu, Åse (1997): *Gutter og jenter i Asker og Bærum. Ungdomsundersøkelsen 1996*. Nova Rapport 5/97.

Thoresen, Marit 1995: *Ung fritid i Trondheim*. UNGforsk Rapport 2/95.

Valseth, Solveig (1997): *Oppvekst og rusmiddelbruk i Furuset bydel*. NOVA rapport 19/97.

Vestel, Viggo (1995): *Ungdomskultur og arbeidsetikk – livet rundt en flerkulturell ungdomsklubb på Oslo Øst*. Ungforsk rapport 3/95.

Vestel, Moshuus og Kristin Hegna 1997: *Ung i Bodø. Fritidsaktiviteter, rusmiddelbruk og problematferd blant ungdom i Bodø i 1996*. NOVA rapport 20/97.

Vestel, Viggo og Geir Moshuus (1997): *Ung på Nesodden. Om holdninger, rusmidler, problemadferd og ønsker om fritidstiltak blant ungdom på Nesodden*. NOVA-rapport 3/97.

Wilhjelm, Hanne (2002): *Barn og omgivelser – virkelighet med flere fortolkninger*. Arkitektthøgskolen i Oslo.

Øia, Tormod (red.) (1996): *Ung på 90-tallet. En antologi* UNGforsk/Cappelen Akademisk Forlag.

Øia, Tormod (1998): *Oppvekst i Skien. Et forebyggende perspektiv*. NOVA rapport 13/98.

2.2 Familie og sosiale relasjoner

Familie er et stort forskningsfelt som kan inkludere for eksempel demografiske studier rettet mot utbredelse av og endringer i ulike familieformer⁶, skilsmisse som fenomen⁷, studier av ulike ordninger rettet mot familier som f.eks. kontantstøtte, og foreldres arbeidstid⁸. Det er for omfattende og systematisk krevende å gå gjennom hele denne forskningen i denne sammenheng selv om det selvfølgelig ville ha vært både nyttig og interessant for å se nærmere på ulike faktorer og betingelser som setter rammer for barn og unges oppvekst. Dette er også gjort i flere bøker om barndom og oppvekst av for eksempel Ivar Frønes (1998, 2003), og Tormod Øia og Halvor Fauske (2003).

I denne litteraturstudien kan vi ikke gi noen komplett oversikt over ulike forhold som virker inn på barns liv i familien, men vi skal i en avgrenset form se på hva slags kunnskap vi har om hvordan barns familier kan ha betydning for hvordan barn har det og hva barn gjør. I denne delen skal vi innom barns ulike familier: barn med skilte foreldre, barn med foreldre fra andre land, barn utenfor familien og barn uten familie.

2.2.1 Barns familier

Selv om barn tilbringer mye tid på arenaer som barnehage, skole og ulike fritidsaktiviteter er det liten tvil om at det er familien som representerer tilhørighet og stabilitet for de fleste barn. I løpet av de siste årene har barns familier blitt mer heterogene. Frem til slutten av 1970-årene ble 90 prosent eller mer av alle barn født i familier der foreldrene var gifte. 20 år senere var andelen sunket til 60 prosent og gjennom 90-årene har den sunket ytterligere. Dette skyldes først og fremst samboerskapets fremvekst på bekostning av ekteskapet (Sandbæk 2002b). Sandbæk har en gjennomgang av barns familier pr 2000 basert på tilgjengelig statistikk⁹ fra SSB som oppsummert kan presenteres slik:

- 64 prosent av alle barn under 18 år bodde med gifte foreldre, mens 13 prosent bodde sammen med samboende foreldre (ibid:38).
- 83 prosent av alle norske barn hadde søsken som de bodde sammen med. Mellom 2-3 prosent av alle barn har mer enn tre søsken (ibid:39).

⁶ Se for eksempel publikasjoner av An Magritt Jensen.

⁷ Se for eksempel publikasjoner av Kari Moxnes.

⁸ Se for eksempel publikasjoner av Berit Brandt og Elin Kvande.

⁹ SSB har gjort tilgjengelig en egen ”barnestatistikk” Barnestatistikken omfatter hjemmeboende barn i alderen 0-17 år. Barn 0-17 år, som er registrert flyttet hjemmefra, har giftet seg eller fått egne barn, er utelatt.

- Over 86 prosent av alle barn i alderen null til 17 år med søsken har bare helsøsken. Deretter følger de som bare har halvsøsken med nærmere 8 prosent og en kombinasjon av hel- og halvsøsken med rundt 5 prosent. Det å ha stesøsken er svært sjelden, og gjelder for under 1 prosent (ibid:39-40).
- Vel 10 300 barn under 18 år opplevde at foreldrene skilte seg i 2000. Årsgjennomsnittet for de siste fem årene på 1990-tallet var 9900. Vi kjenner ikke tallet for oppløste samboerskap siden dette ikke registreres av SSB (ibid:41).

2.2.2 Samlivsbrudd

I Skandinavia er det like vanlig at barn blir født innenfor samboerskap som innenfor ekteskap, og nyere forskning har vist at barn som fødes i samboerskap har en større risiko for å oppleve foreldres samlivsbrudd enn barn født innenfor ekteskap (Jensen og Clausen 2003:67). Jensen og Clausen ser nærmere på betydningen av foreldres samlivsform for barnas risiko for å oppleve endringer i foreldrenes samlivsstatus. De finner at risikoen for at barn opplever foreldres samlivsbrudd er stabilt høyere i familier hvor foreldrene er samboere (i forhold til gifte) (Jensen og Clausen 2000; 2003). Dette gjelder også over en tidsperiode hvor samboerskap er blitt mer utbredt. Selv om et økende antall barn blir født i samboerskap, finner de ingen tegn til en synkende andel i samlivsbrudd i denne gruppen (Jensen og Clausen 2003). Denne studien peker på at vi har grunn til å regne med at en stadig større andel barn og unge vil komme til å oppleve familieoppløsninger. Barns opplevelser og erfaringer med foreldres samlivsbrudd eller skilsmisse er et forskningsfelt som ekspanderer. I forbindelse med studien *Familier og samlivsbrudd* kom det i 2001 en antologi med bidrag fra prosjektmedarbeiderne (Moxnes m.fl. 2001). Her presenteres, i tillegg til foreldrenes skilsmisseerfaringer, også barns skilsmisseerfaringer. Prosjektet er basert på både kvantitative og kvalitative data. Det kommer frem at det finnes store variasjoner i hvordan barna reagerer på ulike sider ved skilsmissen. Det er imidlertid tydelig at barna ser på seg selv om aktører som er med på å forme forholdet til foreldrene og sitt eget familieliv. De tar i stor grad ansvar for foreldrene og sitt eget forhold til dem.

Moxnes (1999, 2003) analyserer hvordan barna takler foreldrenes skilsmisse. Ved å fokusere på barnas skilsmisshistorier ønsker Moxnes å få en bedre forståelse av hvordan barna opplever og erfarer risikoen som kan knyttes til endringer og kontinuitet de må forholde seg til under skilsmisseplassen (Moxnes 2003). Moxnes argumenterer for at selv om skilsmisse er en belastende prosess som forårsaker tap for de fleste barn, er det av avgjørende betydning for barnas velferd at de beholder et nært forhold til familiemedlemmene og at de beholder familien sin¹⁰.

¹⁰ Gry Mette D. Haugen ved Norsk senter for barneforskning er i ferd med å avslutte doktorgradsprosjektet "Når familier endres. En studie av barn og unges opplevelse av skilsmisse og nye familieformer". Haugen bruker et barneperspektiv i studien, noe som innebærer at det er barnas opplevelse, barnas synspunkter og barnas fortellinger som står i fokus.

2.2.3 Barn og unge med innvandrere/minoritetsbakgrunn

Det har etter hvert kommet flere studier og publikasjoner som ser på hvordan ungdom med innvandrerbakgrunn har det på ulike områder sammenlignet med annen ungdom. Det kunne vært aktuelt å plassere disse publikasjonene under andre delkapitler, for eksempel *kompetanse og utndanning* eller *sikkerhet for liv og eiendom*. Når vi likevel har valgt å plassere dem her er det fordi vi oppfatter innvandrere/minoritetsbakgrunn som hovedfokuset i disse studiene, og mener dette først og fremst handler om konsekvenser av ulike familieforhold og sosiale relasjoner.

Hovedinteressen synes å ligge på hvordan ungdom med innvandrerbakgrunn greier seg på skolen når de blir sammenlignet med annen ungdom. Mange av publikasjonene har kommet fra NOVA's avdeling for ungdomsforskning og baserer seg på store kvantitative datasett som *Ung i Oslo* og *Ung i Norge* (se for eksempel Lauglo 1996; Sletten 2001b; Bakken 2003). I forbindelse med evalueringen av Reform 94 ble det også gjort en studie av hvordan tospråklige søkere og elever klarer seg i videregående skole etter reformen (Lødding 1996). Phil (2003) har også sett på hvordan minoritetsungdom greier seg i videregående skole. Raaum og Hamre (1996) som representerer et sosialøkonomisk fagmiljø har tatt for seg betydningen av innvandrerbakgrunn for overgangen fra grunnskole til videregående skole og den utdanningen ungdommene har oppnådd etter fire år.

Ung i Norge undersøkelsene er store og omfattende og har representative utvalg av ungdom med innvandrerbakgrunn eller minoritetsbakgrunn. Spesielt gjelder dette *Ung i Oslo* undersøkelsen fra 1996, men også i undersøkelser fra andre byer og kommuner. Dette har resultert i noen interessante publikasjoner der ungdommene med minoritetsbakgrunn sammenlignes med ungdom med annen bakgrunn for å se hvilke utslag etnisk bakgrunn har på f.eks. utdanningsplaner, problematferd, identitet og forhold til foreldre. Eksempler på resultater av denne forskningen er blant annet:

- Det er en større andel ungdom med innvandrerbakgrunn som har høyt aspirasjonsnivå (utdanningsplaner).
- Andelen som aspirerer mot yrker med lav status er høyere blant ungdom med innvandrerbakgrunn.
- Det er relativt store forskjeller i karakterer og sosial bakgrunn mellom ungdom med innvandrerbakgrunn og ungdom med norsk bakgrunn. Færre med innvandrerbakgrunn har gode karakterer og de har oftere fedre i arbeideryrker
- Innvandrerungdom har en mer positiv innstilling til skolen.

Tormod Øia (2000, 2003) har vært opptatt av årsaker til at innvandrerungdom utvikler ulike former for antisosial atferd, og om disse årsakene er de samme som blant norsk ungdom. Han finner at de samme sammenhenger gjelder for innvandrerungdom som for ungdom med norsk bakgrunn når det gjelder å forstå hvorfor noen utvikler asosialt handlingsmønster. Øia viser også at det er en tendens til at innvandrerungdommer som er født og oppvokst i Norge er mer kriminelle, voldelige og ruser seg mer sammenlignet med unge innvandrere som har hatt sin barndom, og dermed mottatt sentrale deler av den primære sosialiseringen, i opprinnelseslandet.

Engen, Kulbrandstad og Sand (1996) finner i sin studie av skoleprestasjoner finner at språkgruppetilhørighet synes å være av stor betydning for å forklare variasjonen i karakterer. På grunn av begrensninger i tilgjengelige data har de ikke muligheter til å gå dypere ned i denne problematikken. Med *Ung i Norge* undersøkelsene kommer mulighetene til å utdype dette nærmere. Et viktig aspekt synes nemlig å være at det er stor variasjon blant ungdom med innvandrerbakgrunn. Lauglo (1996) som belyser variasjon i innvandrerbarns skoleprestasjoner finner at kategorisering av de unge etter type innvandrerbakgrunn er en ganske ubetydelig forklaringsfaktor sammenlignet med andre og mer grunnleggende sosiale og kulturelle betingelser for å gjøre det godt på skolen – som foreldres utdanning, sosialgruppe basert på foreldres yrke etc. De forskjeller som påvises forsvinner nesten helt når en tar hensyn til sosiale og kulturelle forhold som påvirker skoleprestasjonsnivået hos alle ungdommer, ikke bare barn av innvandrere.

Sletten (2001b) finner at en mindre andel med innvandrerbakgrunn har gode karakterer, og at en klart større andel har fedre i arbeideryrker. Her kommer det også frem at ungdom med innvandrerbakgrunn oppfatter utdanning som en strategi for å lykkes i det norske samfunnet, og de har en mer positiv innstilling til skolen enn ungdom med norsk bakgrunn. Bakken (2003) gir en oppdatering av kunnskap om de resultater som ble presentert i Lauglo (1996). Hans funn er noe urovekkende og viser at minoritetsspråklige elever oppnår dårligere karakterer enn andre elevgrupper i norsk skole, og at forskjellene har økt de siste 10 år. Dette til tross for at disse elevene gjør mer lekser, i større grad enn majoritets elever har planer om å ta langvarig og utdanning, og at de utsettes for sterkere mobilitetspress hjemmefra. Årsakene til dette finnes i at minoritetsspråklige elever vokser opp i familier som har dårligere økonomi, lavere utdanning og dårligere tilgang på bøker og PC.

De samme tendenser kommer frem allerede i Raaum og Hamre (1996) som så på utdanningskarrierer i et sosialøkonomisk perspektiv. Her kom det frem at det først og fremst var førstegenerasjons innvandrerungdom fra ikke-vestlige land som hadde betydelig svakere utdanningskarrierer enn norske ungdommer. Raaum og Hamre finner videre en klar kjønnsforskjell i utdanningsnivå blant de ikke-vestlige innvandrerungdommene: langt færre jenter oppnådde utdanning utover grunnskole (ibid).

Det synes å være lite forskningsfokus på jenter med innvandrerbakgrunn. Et unntak er Selte (1998) som har studert Oslojenter med ulik kulturell bakgrunn og deres opplevelse av forholdet til foreldrene. Denne er også basert på Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996. Selte finner at de fleste jenter med pakistansk bakgrunn har et meget godt forhold til foreldrene sine, og skiller seg lite fra jenter med norsk bakgrunn. Samtidig fremgår det at det er forskjeller mellom jenter med ulik bakgrunn. Jenter med pakistansk bakgrunn er mer familieorientert enn jenter med norsk bakgrunn. Jenter med norsk bakgrunn synes i større grad å ha en individualistisk livsstil der foreldrene ikke har en like sentral plass.

2.2.4 Barn og unge utenfor familien

Ikke alle barn og unge vokser opp i en stabil familiesituasjon. Det kan være mange årsaker til det. I denne delen vil vi presentere forskning som fokuserer på slike grupper barn. I Norge vil situasjoner hvor barn og unge opplever og erfarer å vokse opp uten det vi vanligvis forstår som en tradisjonell familie, ofte være knyttet til omsorgssvikt i familien. Dette har ført til at det offentlige har grepet inn og sørget for at barnet flyttes ut av den biologiske familien, enten til en

annen familie eller en institusjon. En annen gruppe barn kommer til Norge som flyktninger helt alene, enten fordi de ikke lenger har foreldre eller fordi foreldrene av ulike årsaker har sørget for å sende barna sine til Norge selv om de selv ikke kan følge med.

I denne delen presenterer vi publikasjoner som omhandler to grupper av barn: de som har spesielle behov og følges opp av hjelpetjenesten i en eller annen forstand, og de barn som har havnet i spesielle situasjoner som følge av foreldres eller omsorgspersoners valg og handlinger. I den første gruppen vil blant annet såkalte barnevernsbarn befinne seg, mens f.eks. barn av skilte foreldre og barn på krisesenter befinner seg i den andre kategorien. Felles for begge disse er at til tross for forskning på feltet tar relativt få studier utgangspunkt i barnets erfaringer, noe som mange har påpekt er høyst påkrevd (Andenæs m.fl. 2001).

I Clausens studie (2000) får vi et bilde av barnevernsbarna i perioden 1990-1997. Ved hjelp av registerdata belyses hvilke hovedårsaker som har ført barna til barnevernet, hvilke typer tiltak barna får, hvor lenge de er i barnevernet, samt hvilke kjennetegn barna har i forhold til tradisjonelle bakgrunnskategorier som kjønn, alder, foreldres utdanning og yrke. Her trekkes med andre ord opp et bakgrunnsteppe for hva som kjennetegner disse barna uten at barna selv har bidratt med opplysninger og erfaringer.

I Sandbæks avhandling *Barn og foreldre som sosiale aktører i møte med hjelpetjenesten* (2002b) får vi et innblikk i barnas egne perspektiver. Hennes inngang til problematikken er å spørre hva vi kan lære av å studere klientbarns kompetanse, hverdagsliv og positive livshendelser, samt hvordan barn og foreldres erfaringer med hjelpetjenesten kan bidra til ny forståelse av denne kontakten. Studien viser at ved å trekke inn barnas erfaringer og synspunkter får en et mye mer nyansert bilde av "klientbarn" og hva som oppleves både som negative men også positive erfaringer i møte med hjelpetjenesten. Et viktig aspekt for barna var at hjelpetiltakene var tilpasset hverdagen slik at de slapp å skille seg ut på en ubehagelig/negativ måte fra andre barn.

Andenæs m.fl. (2001) redegjør for et forskningsopplegg som ser nærmere på barn som er på flyttefot i regi av barnevernet. Problemstillingene er blant annet hvem disse barna er, og hva slags liv de lever før flyttingen? Hvordan går det med barna på kort sikt og på litt lenger sikt? Det ser ikke ut til å foreligge selvstendige vitenskapelige publikasjoner basert på resultater fra dette prosjektet, men i antologien *Barn utenfor hjemmet* (Backe-Hansen 2002b) presenteres utdrag fra denne studien.

Holmsen (1999) og Solberg (2001) setter fokus på barn på krisesenter. Mens Holmsen 1999 hovedsakelig er et forsøk på å utvikle en metode for å få barna på krisesenteret i tale ønsker Solberg å belyse hva barna *gjør* i den situasjonen de befinner seg i, fremfor hva det *gjør* med barn å leve med vold i familien. Rapporten kaster lys over noen sider av hvordan barna *håndterer* de betingelser som tilbys dem mens de bor på senteret, og i noen grad også før og etter oppholdet. Ved å sette barna i fokus kan det bli mulig å oppdage potensialet ved krisesentrene som i liten grad er erkjent hos både hjelpere og ansvarlige myndigheter. Et eksempel er den lettelse flere av barna uttrykker over å komme dit, og også muligheten til å belyse strategier barna tar i bruk.

Almvik og Ytterhus (2004) har gjort en kvalitativ studie av barn og unges hverdagsliv når mor har psykiske vansker. Blant funnene er at denne gruppa barn og unge er en uensartet gruppe som lever svært ulike liv. Mors vansker angår dem, men hvorvidt de opplever at hverdagen holder sin

flyt, halter, eller slår sprekker avhenger av de sosiale konsekvensene den totale hverdagslivssituasjonen gir, og ikke spesifikt mors vansker.

Avslutningsvis i denne delen skal vi bare kort nevne “Omsorgsprosjektet” som blant annet ser på unge, etterlatte etter selvmord. Da denne studien kom til vår oppmerksomhet vel sent i tilknytning til dette prosjektet, viser vi til Dyregrov (2000).

2.2.5 Enslige mindreårige asylsøkere

I kjølvannet av regjeringens handlingsplan “Plan for mottak av mindreårige asylsøkere uten foreldre eller andre med foreldreansvar i Norge” (Plan 89) ble det bevilget midler til flere forskningsprosjekter om enslige, mindreårige flyktninger og asylsøkere på begynnelsen av 90-tallet initiert av Barne- og familiedepartementet og IMER (Internasjonal Migrasjon og Etniske Relasjoner) programmet. Dette har gitt en del publikasjoner utover 90-tallet som belyste denne gruppens livssituasjon i Norge. Det dreier seg om bosetting, omsorg, ansvar, utdanning, og hvilken politikk Norge har hatt i forhold til disse emnene (Andersson 1994; Fladstad 1993, 1994, 1998; Gill 1997; Hushagen 1997, referert i Hjelde 2004; Knudsen 1990; Sam 1995; Schankce 1995; Solberg 1997). Siden 1996/97 synes det imidlertid å være atskillig mer fragmentert det som finnes av studier om disse barna og ungdommene.

Det synes å finnes lite publikasjoner basert på forskning av barn i asylsøkerfamilier. I de publikasjonene vi har funnet er fokuset på barn som enslige og mindreårige flyktninger. Et unntak fant vi i Kipperberg (1996) hvor disse barnas situasjon belyses i forhold til lovverk, politikk og saksbehandling. Her er det også en dokumentstudie av journaldata hvor hensikten har vært å studere i hvilken grad barna synliggjøres i asylsaken, og hvordan det tas hensyn til dem når det fattes vedtak. Studien påpeker flere problemer med saksbehandlingen og setter fokuset på at det finnes motsetninger når barnas erfaringer og perspektiver settes opp mot både de voksne (i familien) og byråkratiet som skal fatte vedtak.

Når det gjelder studier av enslige mindreårige flyktninger velger vi å trekke frem tre nyere publikasjoner. Eide (2000) har på oppdrag fra Utlendingedirektoratet skrevet en rapport som tar for seg levekår for denne gruppen barn og unge i et langsiktig perspektiv. Først gjør Eide en kartlegging av hele gruppen som ble bosatt i kommunene mellom 1989 og 1992. Deretter gjennomfører han en intervjuundersøkelse blant 25 av disse ca 10 år etter at de ble bosatt om hvordan det var å være enslig, mindreårig flyktning i Norge. Undersøkelsen viser at enslige mindreårige flyktninger er en utsatt gruppe barn og unge i det norske samfunnet. I et tidsperspektiv kommer det til syne mønstre i historiene de mindreårige forteller som kan kategoriseres i forhold til ulike faser de gjennomgår på forskjellige måter¹¹.

Engebrigtsen (2002) er en mer teoretisk publikasjon som er knyttet til NOVAs strategiske instituttprogram *På terskelen til et flerkulturelt samfunn*. Her fokuseres det på barnemigranter som medlemmer av transnasjonale familier og samfunn. Engebrigtsen problematiserer i denne

¹¹ Kjetil Eide, Høgskolen i Telemark, holder på med et oppfølgingsprosjekt som er en historisk tilnærming til enslige asylbarns oppvekst. Dette vil resultere i en avhandling i løpet av 2005.

studien forståelsesrammer som ligger til grunn for offentlig forvaltnings behandling av barnemigranter og stiller spørsmålstegn ved søknadsbehandling, mottak og integrering av barnemigranter. Til slutt pekes det også på områder, tema og problemstillinger der vi trenger kunnskap og forskning for å bedre disse barnas livssituasjon i eksil. Studien er basert på intervjuer med ansatte i forskjellige offentlige sektorer og private organisasjoner og bygger med andre ord ikke på barns eget perspektiv i form av barn som informanter. Denne publikasjonen gir et oversiktsbilde av kunnskap vi har om barn som flyktninger og migranter. En gjennomgang av offentlig forvaltning og politikk på dette området viser at synet på disse barna er sterkt kulturelt betinget med utgangspunkt i et vestlig blikk, både på barn, globalisering, foreldreskap, omsorg med mer.

Hjeldes dr. philos. avhandling *Diversity, Liminality and Silence* (2004) er en relativt ny studie av enslige, mindreårige flyktninger. Nøkkelutvalget hennes har vært 59 ungdommer som hun har fulgt i en 7-års periode. Hovedfokuset har vært å studere det hun betegner som *silence behaviour* og *silenced knowing* i denne gruppen. Denne tausheten (men ikke nødvendigvis lydløsheten) er også noe som påpekes i andre studier (se for eksempel Engebrigsten 2002), men uten at det er gått særlig frem av de publikasjonene vi har funnet. Hjelde deler denne tausheten i tre hovedtyper; knyttet til alder og identitet, følelsen av ufullkommenhet, nederlag og direkte diskriminering, og til slutt i forbindelse med traumatiske opplevelser.

Denne typen taushet gjør det vanskelig for hjelpeapparatet å tilby adekvat hjelp. I tillegg synes det å være liten tvil om at en slik livserfaring og livssituasjon har direkte konsekvenser for vedkommendes videre liv og mulighet for modning, tilpasning og psykososiale tilpasning til livet i eksil.

Av forskere på dette feltet blir det etterlyst blant annet longitudinelle studier av enslige mindreårige flyktninger når det gjelder mestring, omsorg, tilhørighet, både kvantitative og kvalitative studier av barn og unge med innvandrerbakgrunn og psykisk helse, og studier av slektplassering av enslige mindreårige flyktninger.

Litteraturliste over publikasjonene som utgjør materialet vi har vurdert på dette temaet

Almvik, Arve og Borgunn Ytterhus (2004): *Ualminnelig alminnelighet – barn og unges hverdagsliv når mor har psykiske vansker*. Rapportserie for sosialt arbeid og helsevitenskap nr 50.

Bakken, Anders (2003): *Minoritetsspråklig ungdom i skolen. Reproduksjon av ulikhet eller sosial mobilitet*. NOVA rapport 15/03.

Clausen, Sten-Erik (2000): *Barnevern i Norge 1990-1997. En longitudinell studie basert på registerdata*. NIBR prosjektrapport 2000:7

Eide, Ketil (2000): *Barn i bevegelse. Om oppvekst og levekår for enslige og mindreårige flyktninger*. Høgskolen i Telemark. Avdeling for helse- og sosialfag.

Engebrigtsen, Ada (2002): *Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn... Et transnasjonalt perspektiv på enslige, mindreårige asylsøkere*. NOVA rapport 7/02

Engen, Thor Ola, Kulbrandstad, Lars Anders og Sigrun Sand (1996): *Til keiseren hva keiserens er? Om minoritetselevernes utdanningsstrategier og skoleprestasjoner*. Oplandske Bokforlag 1996.

Fladstad, Torunn (1998): *Eksilets stoppesteder. Asylsøker- og flyktningebarn: fra statlig mottak til kommune*. Senter for samfunnsforskning. Universitetet i Bergen.

Hjelde, Karin Harsløf (2004): *Diversity, Liminality and Silence. Integrating Young Unaccompanied Refugees in Oslo*. Faculty of Medicine. University of Oslo.

Holmsen, Merete (1999): *“Vi bor her fordi pappa slår mamma.” En kvalitativ undersøkelse som gjør bruk av intervju, samtalebilder og barnetegninger for å snakke med barn på krisesenter om deres situasjon*. Krisesenteret i Moss.

Jensen, An-Magritt and Sten-Erik Clausen (2003): *Children and Family Dissolution in Norway. The impact of consensual unions. Childhood. A global journal of child research. Volume 10 Number 1 February 2003. Sage Publications.*

Kipperberg, Elise (red.) (1996): *Barn som asylsøkere. Elle, melle, deg fortelle....* Universitetsforlaget AS.

Lauglo, Jon (1996): *Motbakke, men mer driv? Innvandrerungdom i norsk skole*. UNGforsk rapport 6/96.

Lødding, Berit (1996): *“For ellers får jeg ikke jobb etterpå...” Søknings, opptak og progresjon i videregående opplæring blant tospråklig ungdom*. Evaluering av Reform 94: Underveissrapport høsten 1996. NIFU Rapport nr 2/97

Moxnes, Kari (2003): *Risk factors in Divorce. Perceptions by the children involved. Childhood, A global journal of child research. Volume 10 Number 2 May 2003. Sage Publications.*

Moxnes, Kari, Inge Kvaran, Hjørdis Kaul, og I xx Levin, I (2001): *Skilsmisens mange ansikter. Om barn og foreldres erfaringer med skilsmisse*. HøyskoleForlaget AS.

Moxnes, Kari i samarbeid med Gry Mette D. Haugen og Trine Holter (1999): *Skilsmisens virkning på barn. Foreldres oppfatninger av skilsmisens konsekvenser for deres barn*. Allforsk Rapport.

Pihl, Joron (2003): *Minoriteter og den videregående skolen*. HiO-rapport 2003 nr 15.

Raaum, Oddbjørn og Jørn Ivar Hamre (1996): *Innvandrerungdom i og ut av videregående opplæring*. Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning (SNF) rapport 100/96.

Sandbæk, Mona (2002b): *Barn og foreldre som sosiale aktører i møte med hjelpetjenester*. NOVA rapport 14/02.

Selte, Solveig Valset (1998): *Likere enn vi tror? Oslojenter med ulik kulturell bakgrunn og deres opplevelse av forholdet til foreldrene*. NOVA-rapport 23/98.

Sletten, Mira Aaboen (2001b): *Det skal ikke stå på viljen. utdanningsplaner og yrkesønsker blant Osloungdom med innvandrerbakgrunn*. NOVA-rapport 8/01.

Solberg, Anne (2001): *Fokus på unge brukere på krisesenter*. NIBR notat 2001:111.

Øia, Tormod (2003): *Innvandrerungdom – kultur, identitet og marginalisering*. NOVA rapport 20/03.

Øia, Tormod (2000): *Innvandrerungdom – marginalisering og utvikling av problematferd*. NOVA-rapport 3/00.

3 Økonomiske ressurser og forbruksvilkår

Det er kanskje ikke så vanlig å betrakte barn og unge som aktive deltakere og aktører på samme måte som voksne når det gjelder økonomiske ressurser og forbruksvilkår. Dette skyldes blant annet at barn og unges tilgang til økonomiske ressurser ofte er indirekte, via familien, foreldre eller andre voksne. Blant unge er det ofte mer vanlig med ekstrajobb som gir mulighet til å tjene penger til eget forbruk. Til tross for dette er det rimelig å anta at barn og unge har ulike erfaringer med stor eller liten tilgang på økonomiske ressurser. Forskningen vi presenterer her viser at både økonomi og forbruk er sentrale momenter for barn og unges opplevelse av egne og andres levekår og velferd.

3.1 Økonomisk fattigdom

Karlsen og Mjaavatn (1995) undersøker barns holdninger og opplevelser av foreldres arbeidsledighet. Med utgangspunkt i barnas egne svar får vi her en kvantitativ og kvalitativ tilnærming til temaet, hvor forfatterne fokuserer på hvordan foreldrenes situasjon (arbeidsledighet) påvirker barnas aktiviteter. Blant resultatene er at barna langt på vei synes å fange opp den materielle risikoen ved arbeidsløshet. Mange barn med arbeidsløse foreldre ble tidlig ansvarliggjort i forhold til forbruksvaner, og de gjorde betydelig mer husarbeid og noe mer lekser enn barn uten erfaring med foreldres arbeidsledighet. Til tross for dette synes stort sett de voksne å skjerme barna fra de økonomiske virkningene av arbeidsledighet. Blant langtidsledige som går på sosial stønad ser det dog ut til at økonomien i mange tilfeller er så dårlig at skjerming av barna ikke lenger er mulig.

Epland (2001) og Backe-Hansen (2002a) er opptatt av barn i fattige familier og definisjoner og mål på barnefattigdom. Når det gjelder barnefattigdom rangeres Norge litt ulikt i forskjellige, internasjonale sammenligninger, noe som kan ha sammenheng med at fattigdomsdefinisjoner varierer. Norge er likevel blant landene med minst omfattende barnefattigdom (Bradshaw 2001, Phipps 1998, UNICEF 2000, referert i Sandbæk og Sture 2003).

Mens Backe-Hansens bidrag har en teoretisk tilnærming og forsøker å gi en begrepsmessig oversikt på feltet, gir Epland en empirisk kartlegging av forekomsten av lavinntekt blant barn i Norge. Denne studien viser at andelen fattige barn ikke har økt de siste årene. Studien påviser også at det særlig er eneforsørgerfamilier, familier med svak arbeidsmarkedstilknytning og barn av innvandrerfamilier som har høyest risiko for å ha vedvarende lavinntekt.

Backe-Hansen (2002a) støtter oppfatningen av at det finnes lite forskning på barn i fattige familier i Norge. Hun påpeker behovet for mer forskningsbasert kunnskap på dette området, for å skaffe en oversikt over utbredelse av fenomenet, hvilke opplevelser og erfaringer som preger barn som følge av en oppvekst i vanskelige økonomiske kår. I tillegg etterlyses det gode og gjentatte evalueringer av tiltak som iverksettes rettet mot disse barna og familiene deres. Forskningsprosjektet *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier* er et samarbeid mellom NOVA og Norske Kvinners Sanitetsforening (NKS). Den første forskningsrapporten har nettopp kommet (september 04) og fokuserer på barn som lever i lavinntektsfamilier (Sandbæk 2004). Det er lagt opp til en sammenligning mellom disse barna og barn i normal-inntektsfamilier. Dette gjør det mulig å få et innblikk i om det er forskjeller i barnas hverdagsopplevelser og erfaringer som kan

relateres til familiens (lave) inntekt. Det er gjort både foreldreintervju og barneintervju. En sentral konklusjon er at mye tyder på at foreldre et stykke på vei klarer å beskytte barna sine mot den vanskelige økonomiske situasjonen familien befinner seg i. Et annet slående trekk er hvor forskjellige inntrykk barn og foreldre gir. Forskjellene er langt mindre når barna blir spurt om sitt hverdagsliv enn når foreldrene blir spurt.

Andre sentrale funn er en overrepresentasjon i lavinntektsgruppen av enslige forsørgere, ikke-vestlige innvandrere og ikke-sysselsatte. Blant barna oppga en større andel fra lavinntektsfamiliene å være mer utsatt for plaging og erting fra medelever, enn barn fra ikke lavinntektsfamilier. Andelen som hadde fått spesialundervisning på skolen var også høyere i denne gruppa. Barnas relasjoner til jevnaldrende synes i liten grad å være koblet til familiens inntekt: de fleste barna i begge utvalgene hadde en eller flere faste venner. De fleste barna i lavinntektsfamiliene oppga at familien verken hadde god eller dårlig råd, og at de ikke hadde opplevd at familiens økonomi hadde lagt begrensninger på deres egen sosiale deltakelse.

Dette er et prosjekt som er planlagt gjennomført i tre runder hvor denne rapporten representerer første runde. Den yngste aldersgruppa (6-9 år) i første runde utgjør et panel og vil bli kontaktet ytterligere to ganger i løpet ti år, i 2006 og 2009 (Flåte, Lagerstrøm og Wedde 2004).

I noen av svarene på forespørselen som ble sendt til forskere på feltet blir det påpekt at det et behov for mer forskning om hvordan det går med barn som vokser opp i familier med lav inntekt. Hvilke levekårsproblemer gir dette over tid, og i hvilken grad greier foreldrene å beskytte barna på lang sikt? Har barna mestringsstrategier for å håndtere situasjonen de er i? Det er også et behov for å utvikle sensitive måleinstrumenter, blant annet for å fange opp forskjeller knyttet til kvaliteten på f.eks. boområder og lignende. Et annet spørsmål som også bør belyses er hvorvidt levekårsfattige barn er mer utsatt for krenkelser enn andre.

3.2 Forbruk og konsumenter

Vi har funnet en del publikasjoner som handler om barn og unge som forbrukere og konsumenter. De fleste av disse er skrevet og utført av Ragnhild Brusdal og hovedsakelig utgitt som SIFO (Statens institutt for forbruksforskning) rapporter. Gjennom Brusdals rapporter får vi blant annet presentert resultater av *Ung i Norge* undersøkelsene 1994 og 2002 om hvilke forbrukskategorier ungdom bruker penger på. Et interessant resultat fra 1994-undersøkelsen er at det ungdom bruker mest penger på er sparing (Brusdal 1995). I rapporten fra 2004 som baserer seg på *Ung i Norge 2002* taes ikke dette opp.

Disse studiene viser videre at gutter har et jevnt over høyere forbruk enn jentene. Jentene har høyest forbruk på poster knyttet til utseende, mens guttenes forbruk er høyest på poster som innebærer fart, action og aktiviteter. Studien fra 2001 basert på MMIs årlige barne- og ungdomsundersøkelse gir også opplysninger om inntektskilder. Her kommer det frem at mens lommepenger er den vanligste inntektskilden frem til 15 års alderen blir deltidsjobb mer og mer vanlig blant de som er eldre.

De unges forbruk varierer lite etter foreldres sosioøkonomiske status, men jevnt over er forbruket høyest blant barn av høyere funksjonærer (Brusdal 2004:44). Det er større variasjon å finne etter urbaniseringsgrad slik at jo større urbaniseringsgrad jo større forbruk. Dette henger sannsynligvis

sammen med at tilbudet av kafeer, kinoer, diskoteker, konserter osv er større i byer enn på landet (ibid:46). Å være sosial, å være sammen med gjengen er også sentralt for størrelsen på forbruket. Å være med i en gjeng antyder at en er integrert i den kommersielle ungdomskulturen og at dette koster (ibid:49). I Sletten, Fløtten og Bakken (2004) sees det nærmere på “vennskapets pris” ved å undersøke om det er slik at unge i familier med dårlig råd oftere enn andre opplever sosial isolasjon.

Storm-Mathisen (1998) og Lynne (2000) representerer studier som har sett mer spesifikt på hvordan forbruksvarer kan være med på å signalisere stil og identitet blant ungdom. Storm-Mathisens studie er spesifikt om opplevelse av kjøpepress blant 13-åringer og viser at klær og forbruk av klær kan forstås og analyseres som et resultat av sosial posisjon blant jevnaldrende, symbolsk kompetanse og interesse for klær og utseende. Jenter synes i større grad enn guttene å være utsatt for kjøpepress.

Lynne (2000) har sett nærmere på hvordan klesstiler og forbruk av klær er med på å signalisere identitetstilknytning blant unge i Oslo. Klesstiler fremstår blant de unge som “pakker” som stod som representanter for bestemte identitetsuttrykk og dermed fungerte som strategier for å uttrykke de unges identitet. De store forskjellene kommer ikke frem, inntrykket er heller at det var snakk om nyanser som signaliserte ulike identitetstilørigheter. En lue for mye eller for lite kunne endre hele klesstilens meningsinnhold og dermed klesstilens identitetsforankring. Lynne peker videre på ulikheter mellom gutter og jenter, samt østkantstrategier og vestkantstrategier (ibid).

Både Brusdal, Storm-Mathisen og Lynne representerer SIFO-miljøet (Statens institutt for Forbruksforskning). Leffler (1997) representerer organisasjonen “Framtiden i våre hender” og står bak en rapport hvor fokuset er på barn som forbrukere. Studien er liten og avgrenset og basert på telefonintervju med 210 foreldre til barn i alderen 5-15 år. Resultatene har en politisk intensjon, men representerer samtidig en annen type kunnskapsbasert informasjon enn SIFO-miljøet har bidratt med. Blant annet viser denne at en av fem foreldre opplever at barnet utøver et forbrukspress som i stor grad eller noen grad går utover familiens økonomi. I denne rapporten finner vi også beregninger av hvor mye penger barn som forbrukergruppe representerer. Dette perspektivet har vi ikke funnet i andre studier.

I en studie av barns brev til Julenissen (Brusdal 1997) blir ønskelistene barn skriver til julenissen sett på som en drømmerealisering hvor forbruksvarer står sentralt. Brusdal finner variasjon i ønskelistene som kan knyttes både til kjønn og alder, men også til tilfeller der det er tydelig at foreldrene har skrevet ønskeliste sammen med barnet.

Til sist i denne delen skal vi nevne vedlegg til NOU 2001:6 *Oppvekst med prislapp* som består av samtaler med barn og unge om det å vokse opp i en kommersiell hverdag (Brusdal 2001b). Denne rapporten representerer en av de få kvalitative tilnærmingene vi har funnet blant de utvalgte publikasjonene på dette feltet. Gjennom samtale med barna kom det blant annet frem at utseende er viktig fordi det forteller om hvilken tilhørighet den unge har eller ønsker å ha, og riktige klær kan gi deg beskyttelse mot mobbing og det å bli stemplet som en nerd, eller for å skjule at under puberteten har kroppen ennå ikke helt funnet sin form. Publikasjonen er fokusert rundt problemer med kjøpepress, men viser også at dette ikke nødvendigvis oppleves negativt av barna som er intervjuet. Et spørsmål som ikke drøftes i publikasjonen, men som synes relevant å

fokusere mer på er hvorvidt kjøpepress som en voksenbekymring på barnas vegne er et større problem enn kjøpepress i seg selv er for barna.

Litteraturliste over publikasjonene som utgjør materialet vi har vurdert på dette temaet

Backe-Hansen, Elisabeth (2002a): *Barnefattigdom: En diskusjon av tilstandsbilder, konsekvenser og tiltak*. NOVA skriftserie 1/02.

Brusdal, Ragnhild (1995): *Ungdommens eget forbruk. Empirisk studie av ungdom i alderen 14-21 år*. SIFO rapport nr 9-1995.

Brusdal, Ragnhild (1997): *Kjære julenissen...En studie av barns brev til Julenissen*. SIFO rapport nr 14/1997.

Brusdal, Ragnhild (2001a): *Hva bruker barn og unge penger på? En beskrivelse av ulike forbruksmønstre blant barn og unge i alderen 8-24 år*. SIFO arbeidsnotat nr. 5-2001.

Brusdal, Ragnhild (2001b): *Jeg liker penger og skulle gjerne hatt mer...Samtaler med barn og unge om det å vokse opp i en kommersiell hverdag. Vedlegg 2 NOU 2001:6 Oppvekst med prislapp*.

Brusdal, Ragnhild (2004): *Den kommersielle ungdomstiden. En studie av forbruket til elever i ungdomsskolen og videregående*. SIFO Fagrapport nr 6-2004.

Epland, Jon (2001): *Barn i husholdninger med lav inntekt: Omfang, utvikling, årsaker*. SSB rapport 2001/9.

Karlsen, Thore og Per Egil Mjaavatn (1995): *Barn og arbeidsledighet*. NOSEB rapport nr 39.

Lynne, Anita (2000): *Nyansenes makt – en studie av ungdom, identitet og klær*. SIFO rapport nr 4-2000.

Leffler, Carin (1997): *De kjøpekraftige små – en rapport om barn, merkevarer, reklame og forbruk*. Rapport 6/97 Framtiden i våre hender.

Sandbæk, Mona, red. (2004): *Barns levekår. Hva betyr familiens inntekt?* NOVA rapport nr 11/2004.

Sletten, Mira Aaboen, Tone Fløtten og Anders Bakken (2004): *Vennskapets pris – fattigdom og sosial isolasjon i ungdomstida. Tidsskrift for ungdomsforskning 2004 4 (2)*.

Storm-Mathisen (1998): *Kjøpepress...hva er det for noe? Et forprosjekt om klærnes betydning blant 13-åringene*. SIFO-arbeidsrapport 4-1998.

4. Kompetanse og utdanning

De publikasjonene vi presenterer i denne delen spenner fra barn i barnehage til ungdom i videregående opplæring. Det finnes mye forskning på skole og utdanning, men vårt fokus er på publikasjoner fra prosjekter som setter barnet/ungdommen i fokus. Det innebærer at vi har valgt å utelate evalueringer av både reform 94 og reform 97, med mindre eleven er satt i fokus som bruker av utdanningssystemet. Dette reduserer antallet publikasjoner betraktelig.

De publikasjonene vi har endt opp med kan inndeles etter barnets alder og det korresponderende utdanningstrinnet. To av publikasjonene handler om barn i barnehage, 6 om elever i ungdomsskolen, mens tre handler om ungdom i aldersgruppen 13-19 år, dvs. i ungdomsskole og/eller videregående opplæring.

4.1 Barn i barnehagen

Når det gjelder mer generell forskning på barnehagefeltet ble det i 2002 utarbeidet en kunnskapsstatus (Gulbrandsen, Johansson og Dyblie Nilsen 2002). I kapittelet 3.3 (En lærings- og hverdagslivsarena – fra barns perspektiv) presenteres nyere publikasjoner som overlapper dette kapittelet og vi viser til denne kunnskapsstatusen for nærmere presentasjoner av blant annet Nilsen (2000), Ytterhus (2000), Eide og Winger (1996), Løkken (2002). Vi står dermed igjen med to publikasjoner som blir presentert her. Disse er Næs' rapport fra 1995 og Næs og Mordal (1997). I tilknytning til BFDs utviklingsprogram på barnehagesektoren, og gjennom forskningsprosjektet "Brukerperspektiv på tjenestetilbud i kommunene" ved SIFO er det gjort to kvalitative studier av barns trivsel i barnehager. Barna er hhv under 3 år og 5 år. Det er brukt deltakende observasjon blant de yngste, mens femåringene i tillegg er intervjuet.

I Næs (1995) er formålet å la barnas syn på sin barnehagedag også bli et bidrag til kvalitetsdiskusjonen som pågår mellom politikere, fagfolk og til dels foreldre. Sentrale problemstillinger var blant annet å få frem kunnskap om hvordan det er å være barn i barnehagen, og om barnas oppfatninger samsvarer med personalets vurdering av virksomheten. Rapporten konkluderer med at femåringene har klare oppfatninger om dagliglivet i barnehagen sin og at de under visse forutsetninger greier å formidle disse på en forståelig måte. Barna viser gjennom sine svar en rekke forhold som har kvalitetsmessig betydning for barnehagetilbudet. Det synes også å være et visst sprik mellom barnas oppfatninger sammenlignet med foreldre og avdelingsleders vurdering av de samme forholdene.

I Næs og Mordal (1997) går forskerne videre og foretar en brukerundersøkelse blant barnehagebarn. Undersøkelsen er ment å gi økt innsikt i hvordan barnehagen kan bli bedre tilpasset barna som primære brukere. I denne studien er barn fra åtte barnehager, inkludert 48 barn totalt. 31 barn var under 3 år, og 17 var femåringer. Den metodiske tilnærmingen har vært basert på intervju og observasjon av barna samt registrering av bestemte opplysninger om barnehagene som barna går i.

Problemstillinger som belyses er blant annet i hvilken grad og under hvilke forhold barn i ulike aldre synes å trives godt i barnehagen. Blant resultatene er at trivsel er knyttet til trygghet, og det er trygghet fremfor utrygghet som preger det generelle bildet. For de små barna synes det å være

særlig viktig å møte voksne de har tillit til. De må skjermes i forhold til leker, utstyr, samvær med andre barn og situasjoner som kan være farlige eller ubehagelige for dem. For femåringen synes verken natur eller lekeapparater å representere farer som går utover femåringens trivsel. Det kommer også frem at enkelte plasstyper eller kombinasjoner av plasstyper kan skape problemer for noen barn. Enkelte eksempler viser nedsatt trivsel ved deltids plass.

4.2 Barn og ungdom i skolen

Med bakgrunn i *Ung i Norge*-undersøkelsene og tilsvarende undersøkelser fra flere byer og kommuner i Norge har det blitt undersøkt og presentert mye empiriske kartlegginger av ungdoms skolehverdag, skoletilpasning og fremtidsplaner¹² (se blant annet Bjørnson 1995; Helland 1997; Hegna og Helland 1998; Ødegård 2001). Disse undersøkelsene viser først og fremst at ungdom fremstår som en relativt homogen gruppe uavhengig av hvor i landet de bor. Spørsmål vi har relativt gode svar på blant 13-18 åringer er blant annet: planlagt videre utdanning, bostedsønske etter endt utdanning, trivsel på skolen, hvor nyttig de anser skolen er, og skoleprestasjoner. I tillegg er ulike sammenhenger mellom disse spørsmålene og for eksempel familiebakgrunn, kjønn og alder undersøkt relativt grundig. Generelt sett er funnene relativt entydige, uavhengig av undersøkelsens geografiske nedslagsfelt, og viser blant annet at:

- Flere gutter enn jenter ønsker å bosette seg på hjemstedet etter endt utdanning.
- Flere jenter enn gutter har planer om lengre utdanning.
- De fleste elever trives på skolen samtidig som flertallet kjeder seg i timene.
- Ungdom fra ressurssterke hjem har bedre skoleprestasjoner enn annen ungdom.

Mens denne type studiene har vært opptatt av å kartlegge ungdomsbefolkning generelt finnes det også andre tilnæringer i andre studier. To prosjekter de siste årene som forsøker å se barnet i skolen er *Skole og samspillsvansker* (Finansiert av NFRs program for spesialpedagogisk kunnskaps- og tiltaksutvikling) og *Framtidsorientert identitetsutforming blant ungdom i ulike oppvekstmiljø* (finansiert av Velferdsprogrammet NFR).

I prosjektet *Framtidsorientert identitetsutforming blant ungdom i ulike oppvekstmiljø* er elever i ungdomsskolen intervjuet om skolens betydning (Hovdenak 2004). Her sees det på i hvilken grad skolen kan sies å ivareta unge menneskers ønsker og behov for fremtidsorientering. 149 ungdommer i 9. og 10. klasse fra åtte forskjellige skoler i Sør- og Nord-Norge der ulike oppvekstmiljø i by og bygd er representert, er intervjuet. I studien kommer det frem at skolen spiller en fundamental rolle i unge menneskers liv. De unge knytter i stor grad sin identitet til utdanning og yrkesvalg. Den viser videre at det er stor forskjellighet blant elevene innen den enkelte skole og mellom skolene blant annet med hensyn til hvordan de opplever skolen som utviklingsmiljø og i forhold til de unges valg til videregående skole. Det er også en klar tendens til at de som ser ut til å takle skolen best, til tross for at mange av dem mistrives med skolens

¹² Se også det tidligere kapittelet om barn og unge med innvandrere/minoritetsbakgrunn.

innhold, har en høyere sosiokulturell status enn de elevene som gir uttrykk for at de virkelig sliter i skolen.

De aller fleste barn trives på skolen. Det viser de fleste undersøkelser som er gjort på dette temaet. Det er allikevel ikke det samme som at barn trives *med* skolen. Det har vi etter hvert også fått dokumentert. Som Tomas Nordahl påpeker i prosjektet *Skole og samspillsvansker* har skolen et faglig og et sosialt element, og at det er en sammenheng mellom trivsel og kompetanse på disse to er ingen selvfølgelighet, verken for den enkelte elev eller for skolen generelt. Dette kommer vi tilbake.

Enkelte aspekter ved den internasjonale PISA undersøkelsene¹³ setter store spørsmålstegn ved bildet av den norske enhetsskolen. Blant annet blir det pekt på en betydelig sammenheng mellom elevenes hjemmebakgrunn og deres prestasjoner på skolen (Lie m.fl. 2001:279). Samtidig viser data fra PISA undersøkelsen at kulturell kapital ser ut til å bety langt mer for norske elevers prestasjoner enn økonomisk kapital. Med andre ord er det familiens kulturelle ressurser og ikke familiens økonomiske ressurser som har størst betydning for de norske elevenes prestasjoner, i motsetning til det som er vanlig i andre OECD land hvor økonomiske ressursene synes å ha langt større betydning.

Det synes som om en del forskning på elever i både ungdomsskolen og i videregående opplæring fokuserer på hva som bestemmer variasjonene i prestasjoner og aspirasjoner. I et slikt perspektiv vil gjerne eleven komme i forgrunnen, mens barnet eller ungdommen kommer i bakgrunnen. Vi har funnet relativt få studier av barn i de lavere klassetrinn når vi legger til grunn at det skal være preget av et barne- eller barndomsperspektiv. Det finnes noen prosjekter som enda ikke har rukket å publisere resultater i det formatet som inkluderes i denne litteraturstudien¹⁴. Vi skal imidlertid nevne Imsen (2003) og Øzerk (2003). Imsen har utført en empirisk studie av grunnskolens 4., 7., og 10. trinn, og fokuserer på skolemiljø, læringsmiljø og elevutbytte. Hun finner blant annet en stor variasjon i gjennomsnittsprestasjoner mellom klasser, trivselen synes å være større i de yngste klassene enn i de eldste. Resultatene varierer også noe etter hvilken type informasjon en forholder seg til, det vil si om en lytter til hva lærerne sier de gjør, eller om en forholder seg til elevsvar eller direkte observasjoner (Imsen 2003:145).

Øzerk, som har studert tema-arbeid i småskolen, finner at undervisningen synes å være mye mer læringsfremmende for noen grupper enn for andre. Øzerk konkluderer med at noen skoler har problemer med å realisere læreplanen for et nokså stort tall minoritetsspråklige elever og for en mindre gruppe norskspråklige elever. Resultatene av Øzerks analyse faller inn i et mønster som er kjent fra før. Generelt handler dette om at skolen ikke er sensitiv nok for den enkelte elevs

¹³ PISA, Programme for International Student Assessment, er en internasjonal undersøkelse i regi av OECD som har til oppgave å måle 15-åringers kunnskaper og ferdigheter i lesing, matematikk og naturfag.

¹⁴ Dette gjelder f.eks. prosjektet *Barndom i Norden*, lokalisert ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Norges Teknisk Naturvitenskapelige Universitet (NTNU) som belyser barns hverdagsliv i skolen gjennom barnas og lærernes øyne.

utgangspunkt og elevens forutsetninger. Dette gjelder både norskspråklige elever og elever med annen språkbakgrunn.

De samme mønstrene finner vi i også i Nordahls (2000) avhandling *En skole – to verdener. Et teoretisk og empirisk arbeid om problematferd og mistilpassning i et elev- og lærer perspektiv* er basert på det førstnevnte prosjektet og har som tema å se nærmere på blant annet hvordan elevene opplever sin situasjon i skolen: hva kjennetegner de kontekstuelle betingelsene i skolen i et elev- og et lærerperspektiv; hva kjennetegner elevenes kompetanse og atferd i skolen og hvilken kompetanse og atferd verdsettes av elever og lærere. Barna i utvalget er et representativt utvalg av 7. klassetrinn i Oslo kommune, samt en middels stor by nord for Oslo, i 1995 (første året på ungdomsskolen). Barna har svart på et spørreskjema, og forskeren har sammenlignet elever med problematferd med elever med “normalatferd”.

Et sentralt argument i Nordahls avhandling er å betrakte skolen som en sosial arena i tillegg til en faglig sådan. De fleste elever trives på skolen samtidig som flertallet kjeder seg i timene, noe som indikerer at det er viktig å skille mellom skolen som sosial arena og som læringsinstitusjon. Dette kan blant annet bidra til “fornuftige” forklaringer på hvorfor barn og ungdom svarer at de kjeder seg på skolen samtidig som de mener skolen er viktig og nyttig. I avhandlingen finner Nordahl også at det er en sammenheng mellom å ikke trives i undervisningen og ikke synes skole og læring er særlig viktig, og å vise mer problematferd i skolen enn andre elever. Elevens relasjon til læreren viser også sammenheng med nivå av problematferd. I tillegg ser vi at det er lav sammenheng mellom elevs vurdering av egen kompetanse og lærerens vurdering av elevens sosiale kompetanse. Dette indikerer at elever som er sosialt kompetente i forhold til jevnaldrende ikke nødvendigvis er det i forhold til læreren.

I tillegg til Nordahls avhandling er det publisert flere delrapporter på dette prosjektet (Nordahl 1998e; Nordahl og Sørli 1998d; Sørli 1998b; Sørli 1998c). Her finner vi også barn på henholdsvis 4. og 7. klassetrinn i grunnskolen, samt 1. klasse i videregående skole. Studien viser blant annet at det ble registrert betydelig kjønnsforskjeller i lærernes problemdefinering. Dobbelt så mange gutter som jenter ble definert som atferdsvanskelige. Så en direkte på hvordan gutter og jenter oppførte seg på skolen, var kjønnsforskjellene mindre markante (Sørli 1998b). Studien viser også en klar sammenheng mellom høy forekomst av problematferd på skolen og lav sosial kompetanse samt en relativ klar sammenheng mellom høy forekomst av problematferd og dårlige skolefaglige prestasjoner (Sørli 1998c). Elever som vurderes til å ha god skolefaglig kompetanse ser ikke ut til å ha et mer positivt syn på undervisningen eller trives bedre sosialt på skolen enn andre elever (Nordahl og Sørli 1998d).

På dette feltet etterlyses det studier som tar for seg hvordan de ulike sosiale og pedagogiske tiltakene som iverksettes har innflytelse på barn og unges livssituasjon. Bidrar de mange tiltakene for å kompensere for dårlige levekår og marginalisering, til ytterligere marginalisering? Gjennom longitudinelle studier kan det studeres hvordan det går med barn og unge som kommer til kort i skolen. Vet vi i dag for lite om hvilke konsekvenser mangelfulle skolefaglige prestasjoner, sosial isolasjon og mistriivsel har for videre livssituasjon?

Litteraturliste over publikasjonene som utgjør materialet vi har vurdert på dette temaet

- Bjørnson, Ove (1995): *Som far så sønn? En analyse av klassereproduktive tendenser i ungdoms framtidorientering og valg av utdanning*. UNGforsk Rapport 6/95.
- Imsen, Gunn (2003): *Skolemiljø, læringsmiljø og elevutbytte. En empirisk studie av grunnskolen 4. 7. og 10. trinn*. Evaluering av Reform 97. Norges Forskningsråd. Tapir akademisk forlag.
- Hegna, Kristin og Håvard Helland (1998): *Ung i Bergen. Om skoletilpasning og problematferd i videregående skole*. NOVA rapport 11/98.
- Helland, Håvard (1997): *Ungdomsskoleelever i Randaberg kommune*. NOVA rapport 16/97.
- Hovdenak, Sylvi Stenersen (2004): *Elev i ungdomsskolen: Om ungdom, utdanning og identitet*. HiO-rapport 2004 nr 11.
- Nordahl, Thomas (1998e): *Er det bare eleven? Problematferd i lys av tilpasningskrav og kontekstuelle betingelser i skolen?* Delrapport 4 fra forskningsprosjektet "Skole og samspillsvansker". NOVA rapport 12e/98.
- Nordahl, Thomas (2000): *En skole – to verdener. Et teoretisk og empirisk arbeid om problematferd og mistilpasning i et elev- og lærerperspektiv*. NOVA-rapport 11/2000.
- Nordahl, Thomas og Mari-Anne Sørli (1998d): *Brukerperspektiv på skolen. Elever og foreldre om skole og relasjoner*. Delrapport 3 fra forskningsprosjektet "Skole og samspillsvansker". NOVA rapport 12d/98.
- Næs, Turid Indrebø (1995): *Kvalitet i barnehagen – et brukerperspektiv*. SIFO Rapport nr 8.
- Næs, Turid Indrebø og Tove L. Mordal (1997): *Barns trivsel i barnehagen*. SIFO Rapport nr 13.
- Sand, Sigrun (1999): *Iransk jente og tyrkisk gutt – hva skjer i møte med den norske skolen? En undersøkelse av skoleprestasjonene til gutter og jenter i fire språkgrupper*. Rapport nr. 25 Høgskolen i Hedmark.
- Sørli, Mari-Anne (1998b): *Liv og leven i skolen. Omfang og utslag av problematferd*. Delrapport 1 fra forskningsprosjektet "Skole og samspillsvansker". NOVA rapport 12b/98.
- Sørli, Mari-Anne (1998c): *Mestring og tilkortkomning i skolen. Fokus på elevers skolefaglige kompetanse, sosiale kompetanse og selvoppfatning*. Delrapport 2 fra forskningsprosjektet "Skole og samspillsvansker". NOVA rapport 12c/98.
- Ødegård, Guro (2001): *Ungdomstid i Fredrikstad. Om skole, fritid, rus, samfunnsengasjement og verdiorienteringer*. NOVA rapport 6/01.
- Øzerk, Kamil (2003): *Prosjektet språklige minoriteter i L97-skolen*. Oslo: Pedagogisk forskningsinstitutt, UiO.

5 Helse

5.1 Helse og livsstil

Av publikasjoner som fokuserer på barn og unges helse og livsstil har vi valgt å nevne to. De er begge knyttet til WHO's komparative prosjekt "Helsevaner blant skoleelever" som er en repeterende studie av helse og livsstil blant elever i 6., 8. og 10. klasse. Prosjektet har vært i gang siden 1983 og den siste rapporten baserer seg på datainnsamling utført i 1997.

Wold m.fl. (1995) rapporterer på flere måter et positivt bilde av norske elever. Det har vært en nedgang både i røyking og alkoholbruk siden 1983, samtidig har det vært en økning i fysisk trening, særlig blant jenter. I forhold til elever fra andre land skårer de norske elevene ganske høyt på skoletrivsel. Det konkluderes med at det ikke finnes klare holdepunkter for å hevde at opplevd helse og trivsel er blitt verre eller bedre i perioden 1983 til 1993.

I Wold m.fl. (2000) presenteres endringer i helsevaner blant elever i løpet av 1983 til 1997, også i et komparativt perspektiv. Rapporten får frem at det har vært endringer i elevenes vaner i perioden. Den siste undersøkelsen som ble utført i 1997 viser at tendensen går i negativ retning når det gjelder røyking, alkoholbruk, sunne spisevaner, subjektive helseplager med mer (Wold m.fl. 2000). Endringene har vært relativt mye større blant jentene enn blant guttene.

Den norske studien har også med data for elever fra 1. året fra videregående skole. Utviklingstrekkene her er i stor grad sammenfallende med det de fant blant elevene i grunnskolen, men de fant også store forskjeller i helsevaner mellom elever på yrkesfaglig og allmennfaglig studieretning bortsett fra subjektiv helse og trivsel. En større andel av elevene ved allmennfaglig studieretning oppga at de var fysisk aktive, spiste frokost, lunsj og middag regelmessig, og at de ikke røykte (Wold m.fl. 2000). Til forskjell fra rapporten fra 1995 konkluderer denne rapporten fra 2000 med at det nå er grunn til bekymring.

5.2 Barn med funksjonshemming/sykdom

Tøssebro og Lundeby (2002) rapporterer fra første runde i en longitudinell studie av barn med funksjonshemming i førskolealder og deres familier. Data er hentet fra foreldrene, men fokuset er også på de funksjonshemmete barna i barnehagen. Forfatterens resultater viser blant annet at de fleste funksjonshemmede barn deltar mye i barnehagens daglige virke, samtidig synes det som om en del spesialpedagoger tar med barna ut av gruppa. Det synes å være lite avvisning av funksjonshemmede barn, og opplevelsen av avvisning kan like gjerne gå den andre veien. Det er stor variasjon i hvilken grad barnet deltar på likefot eller noe som ligner. Dette henger i betydelig grad sammen med funksjonshemmingens type og grad. Det er barn med en moderat bevegelseshemming som i størst grad deltar i barnas fellesskap.

Ytterhus (2000) har observert 3-7-åringer i barnehage med fokus på ansikt til ansikt samhandlinger mellom barn flest og barn med ulike former for funksjonshemming. Hun finner at inkludering i fellesskapet er noe barna må kvalifisere seg til, funksjonshemmet eller ikke. Det finnes ikke noe integrert fellesskap en passivt kan "puttes" inn i. Sentralt i så måte var å mestre fart, intensitet og flyt i samhandlinga med andre barn.

For litt eldre barn og ungdom har vi to rapporter av Lars Grue, lokalisert til NOVA. Begge er utgitt i 1998, men den ene baserer seg på Statistisk Sentralbyrås helseundersøkelser i 1995 og 1985, mens den andre bruker data fra *Ung i Norge* undersøkelsen fra 1992 og en egen spørreundersøkelse blant funksjonshemmet ungdom.

I Grue (1998a) presenteres vi for barn og unge mellom 7 og 15 år. Opplysninger om barna bygger på foresattes opplysninger. Dette betyr at det er foreldrenes tolkninger og vurderinger av barnas helsetilstand som egentlig er gjenstand for analyse. Studien viser at 11 prosent av barna er funksjonshemmete. Av disse er andelen barn med astma/allergi på 7,6 prosent, mens resten er andre typer funksjonshemminger. Grue finner også at det er små forskjeller mellom andelen glade og tilfredse barn blant funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede.

I Grue (1998b) ligger fokuset på litt større barn og ungdom med fysisk funksjonshemming, og data er basert på deres egne svar og meninger. Problemstillingene er knyttet til at det å være ung med funksjonshemming i de fleste tilfeller innebærer å være forskjellig fra andre unge. Studien ser på denne forskjellighetens betydning for sosial tilknytning, selvbilde, psykisk helse og livskvalitet, og sammenligner ungdom med funksjonshemming med ungdom uten funksjonshemming. Resultatene går i retning av at det finnes både viktige likheter og viktige forskjeller mellom disse ungdomsgruppene. Funksjonshemmet ungdom vektla for eksempel i sterkere grad karakterer som grunnlag for å trives på skolen, samtidig som de var mindre i opposisjon til skolen, skulket mindre og brukte mer tid på lekser. De funksjonshemmete ungdommene har samme type vennskapsmønster, men vennenettverket er noe mindre for bevegelseshemmede unge, tegnspråkbrukere og unge med pusteproblemer. Mens vennenettverket øker i omfang med alder for ikke-funksjonshemmet ungdom, gjør det ikke det for funksjonshemmet ungdom. Det er ikke store, vesentlige forskjeller mellom funksjonshemmet og ikke-funksjonshemmet ungdoms selvbilde. Dette gjelder også i forhold til psykisk helse og opplevelsen av livskvalitet.

Vi skal kort nevne Haug (2003) som har studert barn og unges forståelse av annerledeshet og psykisk sykdom med en kvalitativ tilnærming. Denne studien er en del av et større prosjekt hvor en blant annet sammenligner såkalte "vanlige barn" med barn av psykisk syke foreldre. Haug presenterer resultatene for de "vanlige barna"¹⁵. Sentrale problemstillinger er blant annet hvordan barn og unge beskriver og forstår det medisinen beskriver som psykisk syke mennesker. Hun finner at rammene for hva som oppfattes som annerledes er vide og det er vanskelig å gradere annerledesheten. Barna beskriver forståelser av annerledeshet som elementer knyttet til atferd, til utseende, gruppetilhørighet og materielt utstyr.

¹⁵ Det andre delprosjektet har resultert i Almvik og Ytterhus (2004).

Litteraturliste over publikasjonene som utgjør materialet vi har vurdert på dette temaet

Grue, Lars (1998a): *Barn med varig sykdom og funksjonshemming. En analyse av Statistisk sentralbyrås helseundersøkelser 1995 og 1985*. NOVA-rapport 9/98.

Grue, Lars (1998b): *På terskelen. En undersøkelse av funksjonshemmet ungdoms sosiale tilhørighet, selvbilde og livskvalitet*. NOVA rapport 6/98.

Haug, Heidi (2003): *“Dumminger, skumlinger og slappfisker” Om barn og unges forståelse av annerledeshet og psykisk sykdom*. Rapportserie for sosialt arbeid og helsevitenskap, nr 43.

Tøssebro, Jan og Hege Lundebj (2002): *Å vokse opp med funksjonshemming – de første årene*. Gyldendal akademisk.

Ytterhus, Borgunn (2000): *“De minste vil og de får det kanskje til...” En studie av hverdagslivets segregering i integrerende institusjoner – barnehager*. Dr.polit. avhandling. Institutt for sosiologi og statsvitenskap. Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, NTNU.

Wold, Bente, Jørn Hetland, Leif Edvard Aarø, Oddrun Samdal og Torbjørn Torsheim (2000): *Utviklingstrekk i helse og livsstil blant barn og unge fra Norge, Sverige, Ungarn og Wales*. Resultater fra en landsomfattende spørreskjemaundersøkelse tilknyttet prosjektet “Helsevaner blant skoleelever. En WHO-undersøkelse i flere land (HEVAS)”. Hemil-Rapport nr 1 2000

Wold, Bente, Harald Aasen, Leif Edvard Aarø og Oddrun Samdal (1995): *Helse og livsstil blant barn og unge i Norge*. Resultater fra en landsomfattende spørreskjemaundersøkelse tilknyttet prosjektet “Helsevaner blant skoleelever. En WHO-undersøkelse i flere land (HEVAS)”. Hemil-Rapport nr 14 1995.

6 Sikkerhet for liv og eiendom

Vi har valgt å tolke levekårs-kategorien “sikkerhet for liv og eiendom” til å handle om aspekter som gjerne oppfattes som risikoatferd blant barn og unge (og blant voksne for den del). De publikasjonene som er plassert i dette kapittelet er derfor publikasjoner som har et *spesifikt* fokus på problematferd, rusmiddelbruk og kriminalitet. Det er slående, men nok ikke uventet at for disse temaene er det ungdom fremfor barn, som hovedsakelig er i fokus. Aldersgruppen som er belyst er fra 12-13 år og oppover. Temaene som er berørt er rusmiddelbruk, seksuelle tjenester og utbredelse av pengespill.

6.1 Barn og unge med problematferd

Partydop og ungdomskultur (Moshuus, Rossow og Vestel 2002) er en kunnskapsoversikt basert på eksisterende forskningslitteratur og informanter fra ulike “party-miljøer”. Her får vi et oppdatert bilde av nyere norsk forskning om utprøvende bruk av illegale rusmidler blant ungdom som oppsummerer resultater fra en rekke undersøkelser om dette utover 90-tallet. En sentral tilnærming innenfor denne forskningen er koblingen mellom rusmiddelbruk og ulike ungdomskulturer (se også Vestel m.fl. 1997). Et gjennomgående funn har vært at ulike rusmidler har en viss plass innenfor de fleste ungdomskulturelle miljøene. Denne innfallsvinkelen bidrar til å heve rusmiddelforskning på unge fra å være rene kartlegginger til kulturanalyser av rusmidlers plass og betydning i ulike ungdomskulturer.

Moshuus m.fl. (2002) rapporterer at det har skjedd en betydelig økning i omfanget av den eksperimentelle rusmiddelbruken blant ungdom gjennom 1990-tallet. Økningen i bruk har skjedd parallelt med en økt tilgjengelighet av stoffene, og parallelt med økning i tilsvarende rusmiddelbruk i en rekke andre europeiske land. Det er særlig impulser fra ”house & techno”, og ”hip hop” som med sine respektive kommersielle gjennomslag ser ut til å virke inn på større rusrelaterte brukermønstre.

Rossow og Hansen (2003) har i *Underholdning med bismak* sett nærmere på ungdom og spilleatferd og spilleavhengighet. Dette er et relativt nytt forskningsfelt i Norge og viser at nærmere 3 av 4 tenåringer har spilt på pengespill i løpet av et år. Samtidig kommer det frem at ungdom med spilleproblemer skiller seg fra voksne med spilleproblemer ved at de ikke nødvendigvis opplever de samme problemene som følge av spillingen. Retrospektive studier viser at spilleproblemer oftest starter tidlig. Studien viser også at den tiendedelen som spiller oftest står for mer enn halvparten av alt pengespill blant ungdom. Det kommer videre frem at svært mange av ungdommene med spilleproblemer også har andre alvorlige problemer. Blant ungdom med pengespillproblemer er det større forekomst av ensomhet, og det blir påpekt at den sosiale kontekst rundt pengespill muligens endres gjennom utviklingen av en spillekarriere.

Hegna og Pedersen (2002) har i rapporten *Sex for overlevelse eller skyggebilder av kjærlighet...* blant annet sett nærmere på hva som kjennetegner ungdom i normalbefolkningen som har utført seksuelle tjenester mot betaling. Hegna og Pedersen har brukt *Ung i Oslo* studien som omfatter 14-17-åringer, samt intervjuet ungdomsarbeidere og hjelpearbeidere som arbeider med denne typen problemstillinger. *Ung i Oslo* studien viser at det er relativt få som har erfaringer på dette området. 2,1 prosent av guttene og 0,6 prosent av jentene hadde utført seksuelle tjenester mot

betaling. Av disse hadde halvparten gjort det mer enn 10 ganger. Gruppen av ungdommer som har solgt sex skiller seg ut fra resten blant annet ved å ha erfaring med samlivsbrudd og høyt alkoholkonsum i familien. De finner en sterk sammenheng mellom antall seksualpartnere og sexsalg-erfaring og også en sterk sammenheng mellom tidlig seksuell debut og sexsalg. I en del tilfeller var den seksuelle debuten oppgitt til førpuberteten, noe som kan indikere seksuelle overgrep. En ikke ubetydelig andel av ungdommen med sexsalg-erfaring rapporterte overhode ikke om problemer som rusmisbruk, alkohol- og atferdsproblemer: 20 prosent av guttene og 25 prosent av jentene.

Pape og Falck (2003) bruker spørreundersøkelsen *Ung i Norge 1992* og *Ung i Norge 2002* til å studere endringer i norske tenåringers egenrapporterte utøvelse av ulike typer problematferd, kriminelle handlinger inkludert. Resultatene viser ingen dramatiske endringer i løpet av det siste tiåret. Samlet sett peker resultatene likevel i retning av at ungdomskriminaliteten har økt noe det siste tiåret, men ikke mye. Selv om forekomsten av lovbrudd varierte med både alder og etnisk bakgrunn på begge tidspunkter, hadde ikke disse sammenhengene forandret seg i nevneverdig grad.

Litteraturliste over publikasjonene som utgjør materialet vi har vurdert på dette temaet

Hegna, Kristin og Willy Pedersen (2002): *Sex for overlevelse eller skyggebilder av kjærlighet. Ungdom under 18 år som selger seksuelle tjenester*. NOVA rapport 5/02.

Løwe, Torkil 1997: *Ungdom og rusmidler på Nordstrand*. NOVA rapport 27/97

Moshuus, G. H., Ingeborg Rossow og Viggo Vestel (2002): *Partydop og ungdomskultur*. NOVA rapport 10/02.

Pape, Hilde og Sturla Falck (2003): Ungdomskriminalitet. Et fenomen i endring? *Tidsskrift for ungdomsforskning* 2003, 3 (2).

Rossow, Ingeborg og Marianne Hansen (2003): *Underholdning med bismak. Ungdom og pengespill*. NOVA rapport 1/03

Skretting, Astrid (2000): *Ungdom og rusmidler. Data fra SIFAs årlige spørreskjemaundersøkelse 1968-99*. Rusmiddeldirektoratet.

Storvoll, Elisabet E. og Olve Krange (2003): *Osloungdom og rusmiddelbruk. Utbredelse og muligheter for forebygging*. NOVA rapport 26/03.

Vestel, Viggo, Anders Bakken, Geir H Moshuus, og Tormod Øia (1997): *Ungdomskulturer og narkotikabruk* NOVA Temahefte nr 1 1997.

Øia, Tormod (1997): *Midt i mellom. Driker 12-åringene i Bærum?* NOVA rapport 4/97.

7 Politiske ressurser og rettigheter

Barns rett til å bli hørt i saker som angår dem er slått fast i FNs barnekonvensjon. Inkorporasjonen av FNs barnekonvensjon innebærer en politisk vilje til å ta barns rettigheter generelt, og barns rett til deltakelse spesielt, på alvor. Norge er, sammen med andre nordiske land berømmet for å være i forkant innen feltet barns rettigheter (Kjørholt 2001, Kjørholt og Lidén 2004).

Det har blitt satt i gang mange aktiviteter og prosjekter for å fremme barn og unges deltakelse og medborgerskap de siste 10-15 år, i regi av nasjonale og lokale myndigheter. Generelt kan disse karakteriseres som av tilfeldig og kortvarig karakter (Kjørholt 1997, 2002, Kjørholt og Lidén 2004). Et slående faktum er at det først og fremst er eldre barn og ungdom som anses som sosiale deltakere i samfunnet selv om retten til deltakelse slik den er formulert i Barnekonvensjonen i prinsippet angår alle barn under 18 år (Kjørholt 2002).

I 2004 kom Kjørholts avhandling: *Childhood as a Social and Symbolic Space: Discourses on Children as Social Participants in Norway*. Her undersøkes diskurser av "barn som deltakere" gjennom å problematisere og diskutere konstruksjoner av barn og barndom som synes å være tatt for gitt og som i spesielle kontekster ser ut til å ha oppnådd en hegemonisk posisjon i de senere år. Det empiriske utgangspunktet er blant annet prosjektet "Prøv selv!" som ble initiert av Norske myndigheter for å fremme 7-14-åringers deltakelse i lokalsamfunnet. Diskurser om barns samfunnsdeltakelse er preget av en rekke paradokser. På den ene siden sees barn som forskjellige fra voksne, som tilhørende en egen livsverden med en egen kultur, og på den andre siden som lik voksne, som rasjonelle kompetente borgere med de samme rettigheter. Den økende vektleggingen av barn som deltakere i samfunnet er en del av konstruksjonen av nasjonal identitet og kan sees som et uttrykk for en revitalisering av Norge som et moderne demokratisk samfunn. I det norske samfunn forblir imidlertid barnet ofte i en marginal posisjon i samfunnet.

Barn og unges politiske engasjement er et område hvor mange har uttrykt bekymring for den fremvoksende generasjonens manglende engasjement. Stadig synkende valgdeltakelse og medlemssvikt i de tradisjonelle frivillige barne- og ungdomsorganisasjonene skapte en frykt for et fremtidig demokratiunderskudd (Lidén og Ødegård 2002, Øia 1995). Diskurser om barn som aktive samfunnsborgere må fortolkes i lys av dette (Kjørholt 2001, 2002).

Samtidig finnes det relativt få empiriske undersøkelser av politisk og deltakelse blant ungdom under 18 år. Det mangler også teoretiske bidrag som kan kaste lys over hvordan vi skal forstå barn og unges posisjon og rolle i demokratiet (Lidén og Ødegård 2002).

I 1995 utga Øia boka *Apolitisk ungdom? Sjølbergingsgenerasjonen og politiske verdier*. Basert på data fra en stor spørreskjemaundersøkelse om ungdoms forhold til politikk og demokrati skiller han blant annet mellom fem ulike holdningsdimensjoner til politiske verdier blant ungdom, som han kaller for U-frikere, økonomene, de fryktsomme, streberne og De grønne. Det kommer frem at ungdom legger generelt vekt på sunnhet, prektighet og individuell karriere og at skolestreberne er mest populære. Den sunne og prektige hovedprofilen blant unge peker i retning av konformitet, som ikke nødvendigvis innebærer fravær av konflikt og opprør. Tvertimot antyder Øia at det kan betraktes som et opprør mot det rotete livet med skilsmisser, alkoholbruk

og diverse mislykte samlivseksperimenter. Et sentralt kjennetegn ved denne ungdomsgenerasjonen er at de ser problemene, men i fraværet av kollektive løsninger velges individuelle strategier.

Mellom 1995 og 2002 utgis en rekke kartleggingsrapporter som har et mer bredspektret fokus på ulike områder i de unges liv. Disse er nevnt under det tidligere kapittelet *Studier av ungdoms levekår*. I disse rapportene får vi blant annet et innblikk i unges politiske interesse og samfunnsengasjement generelt. Her skal vi se nærmere på to andre publikasjonene fra 2002 og 2003 som baserer seg på et kvalitativt materiale i tillegg til et kvantitativt materiale. Lidén og Ødegårds (2002) hovedanliggende er todelt. De skal beskrive og analysere ungdoms generelle politiske engasjement og deltagelse. I tillegg skal de beskrive de unges lokalpolitiske deltagelse i lys av deres deltagelse i kommunale medvirkningsprosesser. Det siste innebærer kvalitative casestudier av fem ungdomsråd.

Den kvantitative delen viser at ungdomsgenerasjonene på mange måter er mer politisk aktive enn folk i eldre aldersgrupper. Dette skyldes at særlig aksjonsrettet aktivitet er noe som tiltrekker de yngste, mens de i mindre grad deltar i de mer tradisjonelle politiske aktivitetene. Det kommer også frem at de unge oppfatter at det er forskjell på å være opptatt av politikk og å delta i aksjoner: av de som har deltatt i politiske aktiviteter oppgir 38 prosent at de ikke er interessert i politikk. Dette kan tyde på at ungdom legger ulikt meningsinnhold i begrepene politikk og samfunnsengasjement.

Ungdomsråd er eksempler på lokalpolitiske tiltak som skal øke de unges medvirkning. Casestudiene viser at det er utydelig om ungdomsrådene befinner seg på “input” eller “output” siden av det lokale demokrati. Denne tvetydigheten kjennetegner også medlemmene i ungdomsrådene. De opplever at de får gjennomført en del lokale tiltak for ungdom, samtidig som ungdomsrådet bidrar til å vedlikeholde ideen om at ungdom skal forholde seg reaktivt til politiske forslag, og da bare de som gjelder ungdom. Et uavklart spørsmål blir om ungdom får reel makt og innflytelse over de spørsmålene de selv mener er viktige, eller om de blir maktens forlengede arm (Lidén og Ødegård 2002; Vestel m.fl. 2003).

Veien til makta og “det gode liv” (Vestel, Øia og Ødegård 2003) er hovedsakelig en evaluering av “Porsgrunnsmodellen”. Porsgrunnsmodellen har som mål å sikre barn og unges medvirkning i den kommunale plan- og beslutningsprosessen bedre. Porsgrunn presenteres som en foregangskommune og et forbilde for andre kommuner i deres arbeid med bedre å legge til rette for barn og unges medvirkning. For å evaluere dette har forskerne brukt en skolebasert spørreundersøkelse som gjør det mulig å sammenligne resultatene fra Porsgrunn med et landsrepresentativt utvalg (*Ung i Norge* 2002). I tillegg har de benyttet kvalitative intervjuer med ulike aktørgrupper, ungdomspolitikere, med mer.

Resultatene er ikke optimistiske på Porsgrunnsmodellens vegne. Ut i fra kvantitative mål ser det ikke ut til at effekten er i nærheten av det en kunne anta ut fra en målsetting om å skape større innsikt og interesse for politiske og samfunnsrelaterte problemstillinger. Tendensen er at ungdom i Porsgrunn generelt er mindre opptatt av slike spørsmål enn ungdom andre steder i landet. De konkluderer med at mange indikatorer antyder at Porsgrunnsmodellen feiler i forhold til å kommunisere med de brede barne- og ungdomsgruppene.

I 2003 kom Maktutredningens bidrag *Ungdom, makt og mening* (Engelstad og Ødegård 2003) som er en samling av artikler som tar for seg ulike aspekter ved temaet. Vi avslutter med Engelstads og Ødegårds oppsummerende refleksjon: *Det er et tankekors at unge på den ene siden blir gjenstand for omfattende demokratiopplæring, mens de på den andre siden ikke opplever at det får konsekvenser på de arenaer som bidrar til denne opplæringen* (ibid: 383).

Litteraturliste over publikasjonene som utgjør materialet vi har vurdert på dette temaet

Engelstad, Fredrik og Guro Ødegård (red) (2003): *Ungdom, makt og mening* Makt og demokratiutredningen 1998-2003.

Kjørholt, Anne Trine (2002): "Small is powerful". Discourses on children as social participants in contemporary Norway. *Childhood* No 9(1)

Lidén, Hilde og Guro Ødegård (2002): *Ungt engasjement. Ungdoms samfunnsengasjement og lokalpolitiske deltakelse*. Institutt for samfunnsforskning. NOVA Rapport 6/02.

Vestel, Viggo, Guro Ødegård og Tormod Øia (2003): *Veien til makta og "det gode liv"*. *Evaluering av medvirkningsarbeidet blant unge i Porsgrunn kommune*. NOVA rapport 8/2003.

Øia, Tormod (1995): *Apolitisk ungdom? Sjølbergingsgenerasjonen og politiske verdier*. Cappelen Akademiske forlag a.s.

8 Rekreasjon og kultur

8.1 Natur og idrett

Blant de publikasjoner vi plasserer under denne overskriften er det en klar overvekt av studier om barn og unges forhold til *idrett*. Her ser det ut til å finnes to retninger. Den ene kan lokaliseres til tidligere UNGforsk og senere NOVA-miljøet, og bruker et kulturperspektiv på de unges forhold til idrett og natur, mens den andre kan knyttes til Norges Idrettsforbund og Den Olympiske Komité og er i større grad mer opptatt av å kartlegge det fysiske aktiviteten blant de unge.

Skogen er tilknyttet NOVA-miljøet og har sett på ungdoms forhold til natur og miljøvern (Skogen 1996, 1999). I hans avhandling *Cultures and Natures. Cultural Patterns, Environmental Orientations and Outdoor Recreation Practices among Norwegian Youth* (Skogen 1999) får vi presentert et kulturperspektiv til dette temaet. Skogens hovedanliggende er å belyse identitetsdanning i det moderne samfunn. Ved å studere ungdoms forhold til natur og miljøspørsmål finner han variasjoner som indikerer en klassemessig reproduksjon av holdninger og verdier. Slike holdninger og verdier ser ut til å være et aspekt ved større kulturelle “stilpakker” hvor sosial bakgrunn synes å være avgjørende.

De øvrige publikasjonene bærer i mye større grad preg av kartlegginger og empiriske presentasjoner basert på større eller mindre kvantitative undersøkelser. To av publikasjonene er basert på *Ung i Norge*-studiene og Osloundersøkelsen (Strandbu og Bjerkeset 1998; Strandbu 2000; Øia og Strandbu 2004).

I disse publikasjonene fokuseres det blant annet på forskjeller og likheter mellom idrettsaktiviteter blant ungdom med innvandrerbakgrunn sammenlignet med ungdom med norsk bakgrunn, på storbyungdoms forhold til natur, og på endringer i ungdoms forhold til noen av de tradisjonelle norske formene for friluftsliv som skitur, fisketur, osv. Øia og Strandbu (2004) finner for eksempel at tradisjonell bruk av naturen til ulike former for friluftsliv i tiårsperioden fra 1992 til 2002 har gått markert tilbake blant norsk ungdom.

Strandbu og Bjerkeset (1998) finner at innvandrerungdom er sjeldnere med i idrettslag enn norsk ungdom, men de har et høyere aktivitetsnivå enn de norske. Kjønnforskjellene er større blant innvandrerungdom og kan knyttes til at guttene med innvandrerbakgrunn trener oftere enn norske gutter. Forskjellene er relativt små mellom jenter med ulik etnisk opprinnelse.

Strandbu (2000) ser nærmere på kulturelle skiller i Osloungdoms forhold til friluftsliv og miljøproblemer. En sentral konklusjon er at det synes som om miljøengasjementet blant ungdom har blitt alminnelig og politisk nøytralt og dermed tilpasset flere politiske ideologier, også en konservativ politisk orientering. Deltakelse i miljøvernorganisasjoner er derimot ofte ledsaget av en radikal politisk orientering der skepsis til økonomisk vekst inngår som en sentral komponent.

Publikasjonene fra Norges idrettsforbund og andre idrettsorganisasjoner er av mye mer refererende karakter enn de ovennevnte dokumentene. Utgangspunktet for disse er en antagelse om at fysisk aktivitet blant barn og unge er synkende. Basert på MMIs barne- og ungdomsundersøkelser dekket aldersgruppen 3-24 år, hvor data om 3-7-åringene er innhentet via foreldrene. Disse rapportene (Hansen 1999a; Hansen 1999b) er meget knappe og formidler kun

resultater. Det er derfor vanskelig å trekke frem funn som fremstår som spesielt viktig. Et moment som går igjen også i andre publikasjoner er at foreldres utdanning har betydning for aktivitetsgrad også blant de yngste (Hansen 1999a). Mjaavatn (1999a og 1999b) har utført kartlegginger av organiserte og uorganiserte fysiske aktiviteter i Trøndelagsområdet. Han finner at langt de fleste barn og unge har et høyt aktivitetsnivå, mens en mindre del oppgir å ikke drive med noen form for trening.

Resultater fra UngHUNT¹⁶ har mye av de samme resultatene (Kurtze m.fl. 2001). Det fysiske aktivitetsnivået endres i alderen 13-18 år. I HEVAS undersøkelsene (Wold m.fl. 1995, 2000) rapporterer gutter og jenter i alderen 13-15 år om lavere aktivitet med økende alder. I UngHUNT faller aktiviteten tilsvarende helt til 3. klassetrinn på videregående skole. Det er flere jenter enn gutter som driver fysisk aktivitet fra ½ time til 2-3 timer i uka. Guttene er i overtall når det gjelder fysisk aktivitet fra 4-6 timer og mer. Resultatene fra UngHUNT viser at 77,6 prosent av 13-19-åringene driver en eller annen form for idrett. Forskjellen mellom gutter og jenter og aldersgrupper er relativt ubetydelig. Det er klare kjønnsforskjeller når det gjelder valg av hovedtype idrett. De aller fleste gutter velger fotball som 1. prioritet, 63,9 prosent mot 25,8 prosent av jentene. Det største frafallet fra idrett skjer i 14 års alderen for jentene og 15 års alderen for guttene. Resultatene fra unghUNT viser videre at det er sammenhenger mellom fysisk aktivitet og familietype, samt mellom utdanningsplaner og fysisk aktivitet. De som bor med kjernefamilien er mer fysisk aktive enn de som ikke bor med kjernefamilie. Samtidig øker sannsynligheten for å falle fra med 50 prosent når den unge bor i en kjernefamilie. Fysisk aktivitet var også høyere blant de med planer om høyere utdanning, og her sank også oddsen for frafall.

8.2 Kultur

Vi har funnet få publikasjoner som tar for seg kulturelle aktiviteter blant barn og unge. Vaage (2002, kapittel 3) har imidlertid ved hjelp av kultur- og mediebruksundersøkelsen sett på ulike aspekter ved kulturaktiviteter blant unge i alderen 9-19 år. Her kommer det frem at de unge har en klar prioritering av hvilke kulturtilbud de foretrekker og hvilke de har mindre interesse for. Kino og idrettsarrangementer står øverst på denne listen. Det kommer også frem at interessen varierer med foreldres utdanningsnivå og klassetilhørighet. Barn av foreldre med høyest utdanning og barn av høyere funksjonærer har større interesse for å gå både på bibliotek, teater, opera, ballet, konserter og kunstutstillinger. De unge er langt mer aktive enn voksne. Nærmere 50 prosent av de unge er med på et eller annet kulturfelt. Også her varierer aktivitetsnivå etter foreldres utdanning og klassetilhørighet.

8.3 Media

Ulike typer media har en viktig rolle i barn og unges liv. I løpet av det siste tiåret har den allmenne oppmerksomheten dreid noe bort fra tv-mediet over til data og internett eller IKT (Informasjons- og Kommunikasjons-Teknologi). Dette viser seg også gjennom

¹⁶ UngHUNT er en populasjonsstudie av ungdomsbefolkningen mellom 13 og 19 år i Nord-Trøndelag.

forskningsinnsatsen. Vi nevner kort Haldar (1996) og Pape m.fl. (1998) som har fokusert på vold i bildemediene og påvirkning på barn og unge, men vi skal presentere nærmere noen av publikasjonene som ser på barn og unges forhold til IKT. Her har det i løpet av noen få år kommet relativt mange grundige, vitenskapelige studier. I tillegg er det satt i gang omfattende kartleggingsundersøkelser blant barn helt fra 7 års alderen (Endestad m.fl. 2004) og frem til ungdom opp til 18 års alderen (Torgersen 2004). I tillegg til disse finnes det også flere kvalitative studier av barn og unges forhold til IKT i ulikt format (Bjørnstad og Ellingsen 2003; Tingstad 2003; Herzberg 2004; Gansmo 2004).

Det kan synes som om fokuset har dreid fra et underliggende bekymringsperspektiv i publikasjoner basert på de tidlige, store kvantitative undersøkelsene, til et mer nysgjerrig blikk på barn og unges kompetanse i de nyere, både kvalitative og kvantitative studiene. De publikasjonene vi har valgt å presentere her er basert på studier av barn og unges forhold til medieteknologi: hovedsakelig bruk av data og PC, men også bruk av andre medier som tv og mobiltelefon.

I 2004 har det kommet to publikasjoner som presenterer resultater fra to kartleggingsundersøkelser blant barn og unge. Begge disse er tilknyttet prosjektet “En digital barndom” som er støttet av Velferdsprogrammet i Norges forskningsråd. Disse to gir til sammen et oversiktsbilde av hvor vanlig og hvor ofte barn og unge mellom 7 og 19 år er i kontakt med den nye medieteknologien. Endestad m.fl. (2004) har studert barn i alderen 7-12 år i Oslo regionen og er opptatt av hvordan barna forholder seg til nye medieteknologier og hvordan det påvirker hverdagen deres. Hovedkonklusjonen er at barndommen er noe mindre digital enn de i utgangspunktet forventet. Fremdeles er tv-titting den mest utbredte medieaktiviteten blant 7-12 åringene. Barnas bruk av kommunikasjon med medieteknologier som chat, e-post og mobiltelefoner er ikke viktig for de yngste, men fra femte klasse begynner mange å bruke internett-kommunikasjon og mobiltelefon. Omtrent halvparten av barn mellom 5. og 7. klasse har mobiltelefon. Endestad m.fl. (2004) finner liten støtte for at nye medier fortrenger andre aktiviteter som ballspill, utelek eller sportsaktiviteter.

I Torgersen (2004) er fokuset ungdom mellom 13 og 19 år. Materialet er fra *Ung i Norge* undersøkelsen 2002. I denne rapporten er det gjort en kartlegging av ungdommenes bruk av IKT for å se om bruken varierer etter kjønn, alder, etnisitet og foreldres utdannelsesnivå. I tillegg leter forfatteren etter sammenhenger mellom ulik bruk av IKT og skolekarakterer, fritidsaktiviteter, samt ulike mål på risikoatferd. Av resultatene ser vi at det er forskjeller på gutter og jenter i bruk av PC. 54 prosent av guttene og 26 prosent av jentene oppga å være daglige brukere. Bruk av PC på skolen var mer utbredt på videregående skole enn på ungdomsskolen. Flere gutter brukte PC på skolen. Den mest utbredte aktiviteten blant begge kjønn var å lete etter informasjon på internett. De fleste ungdommer hadde egen mobiltelefon. I hovedsak var det slik at jo mer elevene tok i bruk data, jo bedre karakterer hadde de, og jo høyere utdanning hadde foreldrene. Tendensen var også slik at jo oftere ungdommene brukte data, jo mer sosiale er de.

I *Ungdom som lever med PC* (Hertzberg 2004) får vi et blikk inn til de ungdommene med størst interesse for og som er storbrukere av PC. Også denne studien er tilknyttet prosjektet “En digital barndom”, og har som de to førstnevnte publikasjonene et bekymringsperspektiv i bunnen: er

dette skadelig? De unge som har bidratt med informasjon er deltagere på “The Gathering”¹⁷ (TG), og selv om noen er under 18, er de fleste langt eldre. Vi velger allikevel å nevne denne studien, både fordi den knyttes til det samme prosjektet, men også fordi problemstillingen og perspektivene til forfatteren er en forlengelse av de kartleggingsresultatene som er nevnt over.

Studien viser at mange av de ungdommene som møtes på TG skaper sine sosiale liv nettopp gjennom sin datakompetanse. De er ofte ressurssterke og har store teknologiske kunnskaper, og kan ses som representanter for ungdom som aktivt griper den nye teknologien for å bruke den til å skape seg et eget rom og en sosial og kulturell tilhørighet som er deres egen. Dette er i linje med resultater fra *Nettsvermere* (Bjørnstad og Ellingsen 2003) som tar for seg “vanlig” ungdom, men finner at internett fungerer som “den alternative offentlighet” (Dahlgren 1996, referert i Bjørnstad og Ellingsen 2003) og er et dekkende navn på den internett-verdenen ungdommen refererer til. I denne verdenen føler de at de takler spilleregler og logikk bedre enn voksne. Internett fungerer som en utprøvingsarena hvor ungdommene utfordrer og tester seg selv og hverandre, i fred for de voksne. For øvrig korresponderer resultatene fra *Nettsvermere* (Bjørnstad og Ellingsen 2003) i høy grad med resultatene fra *Ungdoms digitale hverdag* (Torgersen 2004) til tross for at de har brukt ulik metodisk tilnærming.

Både Gansmo (2004) og Bjørnstad og Ellingsen (2003), som begge er basert på kvalitative studier, finner at det er stor forskjell på unges PC-bruk i skolen og i fritiden. Generelt bruker ungdommene PC lite på skolen bortsett fra å samle inn informasjon for ulike prosjekter. Gansmo (2004) finner i sitt arbeid ikke støtte for at tenåringenes PC bruk er kjønnet som tidligere studier viser. Tenåringene i hennes materiale assosierer ikke PC-er med maskuline konnotasjoner, i allefall ikke når det er snakk om PC til skolebruk. At det ikke er slik med bruk av PC på fritiden antyder Gansmo kan skyldes at gutter og jenter i den alderen ikke tilbringer mye tid sammen og av den grunn har lettere for å beskrive den typiske “fritids PC bruker” i kjønnsdikotome termer. Samtidig finner hun en tendens til at de ikke definerer seg som PC bruker til tross for at de bruker PC til mange ting. Bjørnstad og Ellingsen (2003) finner til dels store kjønnsforskjeller i innholdspreferanser, samtidig som de finner at det gir større status for guttene å ha høy internettkompetanse enn for jentene.

Tingstad (2003) har gjort en studie av barns chatting på nettet. Her er fokuset på en noe yngre gruppe, fra 11-14 år, samt at mediebruk er avgrenset til fenomenet chatting. Hovedfokus er på barn som deltakere på en ny sosial arena som gir dem muligheter til å være sammen på nye måter. Tingstad finner at chat-kommunikasjonen har koder og konvensjoner som gjør at den både ligner på og skiller seg fra ansikt til ansikt kommunikasjon eller lek. Anonymiteten og spontaniteten gir muligheter for at aktørene kan fristille seg fra lokale bindinger og kle seg ut i stadig skiftende “kostymer” uten fare for sosiale sanksjoner i “real life” (Tingstad 2003). Dette ligner på resultater og funn vi så både hos Torgersen (2004) og Bjørnstad og Ellingsen (2003),

¹⁷ The Gathering (TG) er verdens største datatreff. Her møtes dataentusiaster til en uvanlig påskefeiring. TG har blitt arrangert i 13 år og i 9 av disse har de holdt til i Vikingskipet på Hamar (http://www.gathering.org/espresso/pages/tg04/press/historie/view_top.html).

hvor det å ha “et rom” i fred for de voksne, eller “the real life”, har betydning for sosialisering og identitetsprøving eller danning blant ungdom.

Litteraturliste over publikasjonene som utgjør materialet vi har vurdert på dette temaet

Bjørnstad, Taran L. (1996): *“Vold – det er å slå sånn ordentlig.” En studie av voldsbegrepet slik det kommer til uttrykk på tre forskjellige arenaer.* Arbeidsrapport 3 i serien “Vold og sex i fjernsynsmediene – virkninger på barn og unge”. Norske kvinners sanitetsforening.

Bjørnstad, Taran L. og Tom Ellingsen (2003): *Nettsvermere. En rapport om ungdom og internett.* Statens Filmtilsyn rapport 1, 2002.

Gansmo, Helen Jøsok (2004): *Towards a happy ending for girls and computing?* STS rapport 67 – 2004. Centre for Technology and Society. Department of interdisciplinary studies of culture. NTNU.

Endestad, T., Petter B Brandtzæg, J Heim., Laila Torgersen, B. H., Kaare, (2004): *“En digital barndom?” En spørreundersøkelse om barns bruk av medieteknologi.* NOVA rapport 1/04.

Halдар, Marit (1996): *“Leve lykkelig med sukker på.” En studie av vold- og seksualitetsforestillinger i barns fjernsynsverden og i barns hverdagsverden.* Arbeidsrapport 1 i serien “Vold og sex i fjernsynsmediene – virkninger på barn og unge”. Norske kvinners sanitetsforening, Oslo.

Hansen, Ellen Beate (1999a): *Løkke og lag. Hvordan trener barn i dag? En rapport om barns deltakelse og involvering i idrett og egenorganisert fysisk aktivitet.* Norges idrettsforbund og olympiske komité.

Hansen, Ellen Beate (1999b): *Ung og aktiv. En rapport om barn og ungdoms deltakelse og involvering i idrett og egenorganisert fysisk aktivitet.* Norges idrettsforbund og Olympiske Komité.

Hertzberg, Birgit Kaare (2004): *Ungdom som lever med PC.* NOVA rapport nr 2/04.

Kurtze, Nanna, Kjell Terje Gundersen og Wenche Nystad (2001): *“Svett og andpusten, jeg?” Fysisk aktivitet blant ungdom og voksne.* Statens institutt for folkehelse, seksjon for epidemiologi i samarbeid med Norges Idrettsforbund og Olympiske Komité.

Mjaavatn, Per Egil (1999a): *Splitthopp, epleslang og fotball. En rapport om barn og egenorganisert fysisk aktivitet.* Norges Idrettsforbund og olympiske komité.

Mjaavatn, Per Egil (1999b): *Ungdom og fysisk aktivitet i Trondheimsområdet.* Sør-Trøndelag Idrettskrets. Idrettens kompetansesenter 1999.

Pape, Hilde, Terje Isachsen og Jorunn Jessen (1998): *Ungdom og vold i bildemediene.* Nova-rapport 1/98.

Strandbu, Åse og Sverre Bjerkeset (1998): *Ungdom og idrett i et flerkulturelt samfunn. Litteraturoversikt og innledende analyser av Olsoungdoms idrettsaktiviteter.* NOVA skriftserie 6/98.

Strandbu, Åse (2000): *Storbyungdom og natur. En undersøkelse av Osloungdoms forhold til friluftsliv og miljøproblemer.* NOVA Rapport 14/00.

Skogen, Ketil (1999): *Cultures and Natures. Cultural Patterns, Environmental Orientations and Outdoor Recreation Practices among Norwegian Youth.* NOVA-rapport 16/99

Skogen, Kjetil (1996): *De skal arve jorden. Ungdom og miljøvern i 90 årene*. UNGforsk-rapport nr. 3/96.

Tingstad, Vebjørn (2003): *Children's chat on the net. A study of social encounters in two Norwegian chat rooms*. Dr. polit avhandling ved Pedagogisk institutt, NTNU.

Torgersen, Leila (2004): *Ungdoms digitale hverdag. Bruk av PC, Internett, TV-spill og mobiltelefon blant elever på ungdomsskolen og videregående skole*. NOVA-rapport 8/04.

Vaage, Odd Frank (2002): *Kultur- og fritidsaktiviteter. Om idrett og friluftsliv, musikk, lesing og andre kulturaktiviteter*. Statistiske analyser nr 38.

Wickstrøm, Lars (1995): *Hvem? Hva? Hvor? Om ungdom og idrett. En landsdekkende surveyundersøkelse* Ungforsk. Kulturdepartementet.

Øia, Tormod og Åse Strandbu (2004): *Ungdom og tradisjonell bruk av naturen*. *Tidsskrift for ungdomsforskning* 4(2).

9 Systematisering av materialet og noen analytiske refleksjoner

Totalt sett har vi inkludert 120 publikasjoner i denne litteraturstudien. Om disse ikke er representative i streng vitenskapelig forstand for feltet barn og unges levekår, representerer disse likevel et bilde over av hva som befinner seg i dette store forskningsfeltet. Vi har sett på publikasjoner utgitt fra og med 1995 og frem til i dag. Et sentralt kriterium var at publikasjonene skulle ha direkte fokus på barn og unge. Det vil i praksis oftest innebære at datainnsamlingen har tatt utgangspunkt i barna selv, ved at det er barna som er spurt eller snakket med. En opptelling viser da også at nærmere 90 prosent av publikasjonene på en eller annen måte har fått sine data direkte fra barn og unge. I de resterende publikasjonene er data hentet fra foreldre eller andre voksenpersoner i barnas miljø, men også her har barnet vært utgangspunkt for problemstillingene som ble belyst.

I den videre presentasjonen tar vi utgangspunkt i de spørsmålene og problemstillingene som ble stilt innledningsvis. Vi forsøker å belyse disse, dels med utgangspunkt i en systematisk presentasjon av materialet, men vi vil også komme med noen refleksjoner knyttet til mønstre og tendenser som vi finner i materialet.

9.1 Hvilke sider ved barn og unges levekår synes å være belyst?

Den første problemstillingen som ble formulert var: *hvordan har begrepet levekår blitt bruk (operasjonalisert) innenfor forskningsfeltet?* Vi tok utgangspunkt i de “offisielle” levekårskomponentene slik de presenteres i blant annet NOU 1993:17 *Levekår i Norge*. Som det fremgår av figur 1 har vi ikke greid å dekke alle de offisielle levekårskomponentene. Spesielt har de temaer vi forbinder med typisk voksenaktivitet, som arbeid og sysselsetting, vært en utfordring, men også temaer som er litt mer vanskelig å få tak i når det gjelder konkret innhold når en skal tenke det utifra barn og unges ståsted, som for eksempel “sikkerhet for liv og eiendom”. Noe av forklaringen på dette er at den tradisjonelle levekårsforskningen er beregnet på voksnes hverdag og ikke barns. Til tross for dette er det mulig å tenke seg problemstillinger som tar for seg barns arbeidsvilkår knyttet til ekstrajobb og deltidsarbeid, samt problemstillinger som belyser betydningen av bosted og nærmiljø for barn i et levekårsperspektiv.

Tabell 1: antall publikasjoner innenfor hver levekårskomponent det aktuelle temaet.

Offisielle levekårskomponenter	Fordeling av publikasjoner i materialet
Familie og sosiale relasjoner	24
Økonomiske ressurser og forbruksvilkår	13
Kompetanse og utdanning	15
Helse	7
Sikkerhet for liv og eiendom	9
Politiske ressurser og rettigheter	5

Rekreasjon og kultur	21
Sysselsetting og arbeidsvilkår	0
Bosted og nærmiljø	0
Generelle studier	26
Totalt	94

Publikasjonene vi har endt opp med fordeler seg noe ujevnt etter tema. En opptelling av antall publikasjoner etter tema viser at det er flest publikasjoner innenfor temaet familie og sosiale relasjoner. I den andre enden finner vi politikk/deltakelse og helse¹⁸. Dette kan være en indikasjon på forskningsaktivitet på de ulike feltene, men behøver slett ikke være det. Det er ikke gitt at alle prosjekter produserer samme antall publikasjoner; Et stort, omfattende prosjekt har ikke nødvendigvis proporsjonalt flere publikasjoner enn et mindre prosjekt. Samtidig kan vi imidlertid også gå ut ifra at antall publikasjoner på et felt gir en indikasjon på forskningsaktiviteten på feltet. En mer substansiell analyse av enkeltpublikasjonene vil kunne bidra til å belyse omfanget av problemstillinger som er representert i forskningen. Det har vi ikke hatt anledning til i denne sammenheng. Vi skal videre se nærmere på hvilke metodiske tilnæringer som synes å dominere de forskjellige feltene. Alle referanser til tall og fordeling er hentet fra tabellene som er presentert i vedlegg I.

9.2 Hvilke metodiske tilnæringer synes å dominere?

Med metodiske tilnæringer forstår vi hvorvidt det er en kvalitativ eller kvantitativ tilnærming som preger materialet. En ren opptelling viser at kvantitative tilnæringer er dominerende; ca 60 prosent er basert på kvantitative tilnæringer mens rundt 15 prosent er basert på kvalitativ. Videre er rundt 15 prosent av publikasjonene basert både på en kvalitativ og kvantitativ tilnærming.

Hovedvekten ligger med andre ord på spørreskjemaundersøkelser. En kvantitativ tilnærming preger de fleste felt, bortsett fra “politiske ressurser og rettigheter” som er et felt med mer varierende metodetilnærming. En ren kvalitativ tilnærming er med andre ord relativt sjelden

¹⁸ Barn og unges helse synes å være i liten grad belyst i samfunnsfaglig forskning. Årsakene til det kan nok være mange, men antagelig spiller fagfelt en viktig rolle her. UngHUNT som er en stor helseundersøkelse av 13-19 åringer i Nord-Trøndelag representerer longitudinelle data på dette temaet. Dette er imidlertid en studie som har et sterkt medisinsk preg, og er i liten grad benyttet av samfunnsforskere. Her ville vi antakelig vil kunne få frem mye interessant kunnskap om ungdoms fysiske og psykiske helse, men det forutsetter en overskridelse av faggrensene. En rask titt på spørreskjemaet som har vært brukt indikerer at det burde være mulig med et samfunnsvitenskapelig perspektiv selv om det er sparsomt med opplysninger om tradisjonelle bakgrunnsvariabler som f.eks. foreldres utdanning og yrke.

Hvilken metodestrategi som er valgt vil ofte henge sammen med problemstillingen som skal belyses. Om en velger å bruke strukturerte spørsmål eller mer ustrukturerte samtaler kan belyse tildels helt ulike aspekter ved et sosialt fenomen. I vårt materialet har de fleste publikasjoner med en kvantitativ tilnærming et kartleggingsformål. Gjennom disse får vi en oversikt over forhold som kan prege barn og unges liv i ulik grad. Samtidig er denne tilnærmingen kanskje mest egnet til å få frem det generelle og vanlige i sosiale fenomener. En kvalitativ tilnærming kan i en helt annen grad få frem det spesielle og særegne, og belyse dette med barnas egne fortellinger og forståelser. I en tilnærming som kombinerer disse to vil en for eksempel kunne gå i dybden i en spørreskjemaundersøkelse og belyse hvilke erfaringer som ligger bak tallene. Dette er også inntrykket vi har fått av de ulike metodiske tilnærmingene som preger materialet som ligger til grunn for denne litteraturstudien.

Innenfor de fleste feltene er det en solid overvekt av kvantitative tilnærming. De fleste publikasjonene her handler om ulike former for kartlegginger av elever i skolen i forhold til variasjoner i prestasjoner etter kjønn og sosial bakgrunn, trivsel på skolen, problematferd i skolen etc. Oversikten på disse fenomenene synes relativt god. Hovedvekten ligger på studier av ulike aspekter ved å være elev på skolen. Samtidig er det få publikasjoner som har gått inn i dybden av problemstillinger som belyser hvordan det er å være *barn* i skolen. Hvordan *oppleves* skolen for de ulike barn og unge som tilbringer store deler av oppveksten sin der? Denne typen informasjon kommer ikke frem gjennom de spørreskjemaundersøkelser som er utgangspunktet for de fleste av publikasjonene vi har på dette temaet.

Samtidig kan en spørre seg om mangel på spørreskjemabaserte tilnærminger en indikator på at feltet fremstår som ikke-kartlagt? Det er enkelte områder hvor de fleste publikasjonene har en kvalitativ tilnærming; barn med spesielle behov eller i spesielle situasjoner. I denne rapporten dreier dette seg om barnevernsbarn, barn som opplever at foreldrene skiller seg, barn på krisesenter og barn med psykisk syke foreldre. De fleste av disse publikasjonene får frem barnas ulike erfaringer i den situasjonen de befinner/befant seg i. Samtidig får vi ikke vite hvor utbredt disse erfaringene er, og om de er knyttet spesifikt til de spesielle omstendighetene disse barna befinner seg i, eller om det dreier seg om mer generelle erfaringer barn i ulike situasjoner gjør seg. Slike momenter kan være vanskelige å vurdere dersom hovedvekten av fokuset blir lagt på det spesielle uten at også det generelle også synliggjøres.

9.3 Hvordan håndteres ulike barndomsforløp, og er barn og unge like godt representert i forskningen

I forhold til ulike barndomsforløp har vi besvart dette delvis ved å kategorisere etter ulike barne og ungdomsgrupper i kapittelinnledning. En annen måte å nærme oss denne problemstillingen på er å se hvordan publikasjonene fordeler seg i forhold til om det er barn eller unge som studiens utgangspunkt. Grunnen til å trekke frem dette er at det synes å være en tydelig overvekt av studier av unge over 12 år, i underkant av 60 prosent av publikasjonene, mot ca 16 prosent som kun handler om barn under 13. Omtrent 25 prosent av materialet har ett alderspenn som går på tvers av disse aldersgrupperingene.

Det synes altså som å være produsert en relativt større andel kunnskap om eldre barn. Når vi også finner at spørreskjemaundersøkelser synes å være langt mer utbredt i studiene av ungdom kan en

stille spørsmål noe av årsaken til dette kan være at det er lettere å bruke ungdom som respondenter i slike studier enn yngre barn.

Tabell 7 (i vedlegg I) viser i hvilken grad det er studier av barn eller studier av ungdom som preger de ulike temaene. Andelen med barn under 13 varierer mellom ca 8 og 28 prosent, mens andelen med barn over 12 hovedsakelig ligger rundt 50 prosent og over. Publikasjoner med begge aldersgrupper representert ligger oftest imellom de to aldersgruppene hva gjelder andel. Det er med andre ord en gjennomgående tendens til at eldre barn er oftere utgangspunkt for studien enn yngre barn.

Vi har videre sett på om det er barn/unge eller foreldre/andre voksne som er utgangspunkt for de forskningsdata som er brukt i studiene. Som nevnt tidligere er det hovedsakelig barn og unges egne svar og responser som er brukt i de publikasjonene vi har med. I underkant av 20 prosent er basert både på barnas og foreldres/andre voksnes informasjon. Enkelte temaer er mindre preget av barn/unges egne svar, enn andre. Dette gjelder blant annet for økonomi, funksjonshemmede, politikk/deltagelse og utdanning. Blant ungdom over 12 år er det nesten utelukkende de unge selv om har bidratt med data.

Det er ingen overraskelse at de eldre barne oftere enn de yngre bidrar direkte med data til studier om seg selv. Vi kan imidlertid problematisere tendensen til å støtte seg til andre kilder når det gjelder de yngre barna. Spesielt gjelder dette temaer som omhandler barn og unges velferd og levekår, som barn kan oppleve svært forskjellig fra hvordan voksne opplever dette. Vi vet derfor at barns og voksnes vurderinger og svar på barns hverdagsliv og erfaringer kan være forskjellige, (se for eksempel Backe-Hansen 1998; Sandbærk 2004). Hvor langt ned i alder det er meningsfylt å gå vil være avhengig av mange forhold, som problemstilling og praktiske forhold (Andersen og Kjærulff 2003). Samtidig viser Næs (1995) studie av barn i barnehager at barn helt nede i 5-års alderen greier å gjøre rede for egne erfaringer og synspunkter, bare det blir lagt til rette for det.

I vårt materiale er det altså en klar overvekt av studier på ungdom over 12 år. En kan spørre seg om dette også gjenspeiler seg hvilke problemstillinger som søkes belyst i studiene. Et inntrykk materialet gir er at barn og unge beskrives gjerne beskrives i ulike kategorier. Dette viser seg ved at barn ofte beskrives som barn av eller med foreldre som er skilt/arbeidsledige/fattige/har problemer etc, mens ungdom i liten grad beskrives på denne måten. Tvert i mot synes ungdom å betraktes som en mye mer "aktiv" kategori. Her synes forskeren oftere å være ute etter ungdommens egne preferanser, holdninger og aktivitetsnivå på ulike områder. Foreldrebakgrunn trekkes også inn her, men da i betydningen klasse og sosial status sett i forhold til ungdommens egne holdninger, meninger og preferanser. En del av de mer teoretiske publikasjonene basert på *Ung i Norge* data er eksempler på dette (se f.eks.avhandlingene til Ketil Skogen 1999, og Tormod Øia 2003). En tilsvarende tilnærming synes ikke å være tilstede i studiene av yngre barn, og barnet blir da gjerne redusert til en passiv aktør i sitt eget liv, i stor grad avhengig av foreldre eller andre forhold som legger sterke føringer for barnets muligheter, preferanser og aktivitetsnivå.

9.4 Hvilke faggrupper synes å dominere feltet?

Begrepsparet barn – unge ser altså ut til å strukturere mye av materialet. Dette gjelder både i forhold til metoder i bruk, og temaer som belyses. I forhold til hvilke faggrupper som dominerer

feltet er det vanskeligere å peke ut noen spesielle. De publikasjonene som er valgt ut er hovedsakelig samfunnsvitenskapelige, noe som inkluderer både sosiologi, antropologi, psykologi og pedagogikk. Det fremgår ikke nødvendigvis av publikasjonen hvilket fag studien er forankret i.

Når det gjelder miljøer peker NOVA-miljøet seg ut på flere måter. Ikke minst er det herfra det meste av forskningsrapporter om ungdom er publisert. Dette skyldes hovedsakelig at de store landsrepresentative *Ung i Norge* undersøkelsene fra 1992, 1994, 1998 og 2002 er utført herfra og dermed genererer et stort publiseringspotensial. Det er samtidig mange av publikasjonene som er resultatet av oppdrag fra kommuner og organisasjoner, noe som ganske sikkert er med på både å avgrense temaene som belyses og å øke antallet publikasjoner, men ikke nødvendigvis slik at kunnskapstilfanget om ungdom øker. I disse publikasjonene synes det å være vanlig med et problemorientert perspektiv. Det kan se ut som om kommunene er hovedsakelig opptatt av ungdoms forhold til alkohol og rusmidler, problematferd i skolen, osv. Ofte bærer disse rapportene lite preg av teoretiske funderinger og er ofte hovedsakelig skrevet for å presentere empiriske resultater. Men disse undersøkelsene har også dannet utgangspunkt for doktoravhandlinger og har pga undersøkelsenes komparative profil uten tvil gitt nye innsikt i ulike ungdomsgruppers levekår og livskvalitet både over tid og i forhold til andre ungdomsgrupper.

Samtidig skal vi være klar over at NOVA står som utgiver av halvparten av publikasjonene totalt, er tatt med i denne oversikten, og over 2/3 av publikasjonene som har ungdom over 12 år i fokus. Med andre ord, har NOVA-publikasjonene avgjørende betydning for det bildet som her presenteres.

Denne typen kontinuitet finner vi ikke i forskningen på barn, dvs. aldersgruppen under 13 år. I denne gruppen er det mye sterkere preg av små kvalitative studier fra ulike forskningsmiljøer som på sin måte bidrar med bilder av enkeltgrupper eller enkelt temaer. Vi finner heller ikke en type kontinuitet innenfor de ulike temaene som ligger i nærheten av det som finnes om ungdom. Kunnskap om yngre aldersgrupper representerer med andre ord en stor utfordring for fremtidig velferdsforskning.

9.5 Hvordan ivaretas barneperspektivet

Opprinnelig hadde vi en problemstilling som gikk på hvordan barneperspektivet ivaretas politisk. Med utgangspunkt i materialet vi endte opp med har dette vært vanskelig å vurdere. Vi har forstått at dette handler om og hvordan forskning har tatt utgangspunkt i politiske beslutninger, og finner at vårt materiale er lite egnet til å belyse dette.

Når det gjelder teoretiske perspektiver er vårt hovedinntrykk er at mange av publikasjonene legger hovedvekten på å formidle empiriske resultater. I den grad teoretiske perspektiver presenteres er det i de mer vitenskapelige publikasjonene, som avhandlinger. Kjørholts avhandling; *Childhood as a social and symbolic space*, som omhandler analyser av barn som aktive samfunnsdeltakere, representerer både et teoretisk og empirisk bidrag til forståelse av et barneperspektiv. Begrepene velferd og livskvalitet er imidlertid ikke eksplisitt problematisert som del av denne analysen. I denne sammenheng er det relevant å nevne den nye tverrfaglige sosiale barne- og barndomsforskningen som representerer et nytt forskningsparadigme der et

barneperspektiv står sentralt, basert på anerkjennelsen av barn som rettssubjekter og kompetente aktører. Jens Qvortrup, som er en sentral aktør i denne forskningen, knytter et barneperspektiv til analyser av barns posisjon innen en sosial og samfunnsmessig struktur (Qvortrup 1994, 2004).

Nå skal det nevnes at noe av litteraturen som er mer teoretisk enn en snever analyse av levekår faller utenfor i utvalget av litteratur. Dette gjelder en del av den forskningen som pågår ved Norsk senter for barneforskning. Et annet eksempel på dette kan være Ivar Frønes sitt forfatterskap som har bidratt med mye teoretisering av feltet barn og barndom. Ola Stafsengs forfatterskap på feltet ungdom og ungdomstid kan også nevnes i denne sammenheng. Når disse to ikke er nevnt skyldes det at disse i sin virksomhet har vært mer teoretisk orientert og ikke bedrevet omfattende empiriske studier av barn og unges levekår.

Vi har forsøkt å danne oss et inntrykk av om det er teoretisk monopol eller teoretisk fragmentering som preger materialet. Vi har et inntrykk av at det er forsøk på teoridanning med basis i de empiriske resultatene, men disse er få, og kan hovedsakelig avgrenses til de doktoravhandlingene som utgjør en relativt liten del av materialet. I flere av studiene som fokuserer på yngre barn nevnes den nye barndomssosiologien som slik vi forstår det skiller seg ut ved å betrakte barn som aktive i kraft av seg selv. Betydningen av å se barn selv som aktører blir med andre ord løftet frem (Qvortrup m.fl. 1994). Selv stiller vi spørsmålsteget ved hvorvidt det er en utbredt strategi i de publikasjonene vi har gjennomgått. Selv om barn brukes direkte som informanter er ikke det noen garanti for at barna blir sett som aktører i sitt eget liv. I så måte synes aktørperspektivet å være mer utbredt når problemstillingen er knyttet til ungdom.

Gjennomgående synes teorier om sosial bakgrunn å ha relevans i de fleste studiene, både av barn og unge. Vi legger imidlertid merke til at det gir ulikt utslag om det er barn eller ungdom som er fokuset. Publikasjoner om ungdom synes å ha felles at de forankres i et ungdomskulturelt perspektiv. *Stilpakker* er et for eksempel et begrep som ofte dukker opp, enten det knyttes til et klasseperspektiv eller til forbruksmønstre. Dette perspektivet synes sjelden å være tilstede når studiene handler om yngre barn. Satt på spissen kan en kanskje si at mens ungdoms atferd og liv synes bare delvis og indirekte å bli forstått som formet av foreldrebakgrunn, så beskrives barna i mye sterkere grad som et "resultat" eller "konsekvens" av egenskaper ved foreldrene. Vi ser at det finnes en betydelig forskning på barn som på ulike måter "utsettes" for foreldrene sine (barnevern, skilsmisser, krisesentre, fattigdom), mens dette for ungdom aktualiseres på en annen måte, for eksempel i form av sosial bakgrunn, identitetsutforming og ungdomskultur. Kanskje reflekterer dette et bilde av barn som *uskyldige* og ungdom som *skyldige*, som objekt eller subjekt i egne liv?

Som vi har nevnt tidligere synes det å være en systematikk og kontinuitet over datainnsamling av informasjon om ungdom liv, oppvekst og levekår, som vi ikke finner blant de yngre barna. Dette har nok sammenheng med opprettelsen av Program for ungdomsforskning, nå senere en del av NOVA, og de store surveyundersøkelsene som er satt i gang med jevne mellomrom herfra. Samtidig er det slående hvor lite ungdomsstudier vi ellers finner. Det samme gjelder studier av ungdom med en kvalitativ tilnærming. Det er ikke dermed sagt at det ikke finnes, men det fremstår som relativt lite siden den kvantitative tilnærmingen er så dominerende.

I stede for å kritisere denne delen av forskningen er det kanskje heller på sin plass å påpeke den åpenbare mangelen på tilsvarende forskningsbasert kunnskap om yngre barn. Som også Sandbæk

er inne på (2003) kan det være en svakhet at veldig mye av den informasjonen vi har om yngre barns levekår er innhentet for et annet formål, og fremkommer nærmest som en tilleggsopplysning. Prosjektet *Barns levekår barn i fattige familier* (Sandbæk 2004, Flåten mfl 2004) er spennende i så måte. Her fokuserer forskerne på fattigdommens konsekvenser for barnas opplevelser og erfaringer, ved å også å spørre barna direkte. Ved å sammenligne med barn i “vanlige” familier er det mulig å si noe spesifikt om hvordan det å være barn i fattige familier skiller seg ut. Store surveybaserte kunnskapsdatabaser om barn finnes det færre av.

Avslutning

“Barn og unges velferd og levekår” er et stort forskningsfelt. Vi har i denne litteraturstudien forsøkt å gi en oversikt over ulike publikasjoner på ulike områder innenfor dette feltet. Det har ikke vært noe mål å presentere en detaljert oversikt over de ulike områdene. Til det har rammene og ressursene vært for knappe. Gjennom det vi oppfatter som representative bidrag av forskningsbasert kunnskap har vi gitt et bilde av et mangfoldig forskningsfelt.

Vårt hovedinntrykk er at det finnes relativt mye forskning på temaer som vi definerer som barn og unges velferd og levekår. Samtidig er det ikke vårt inntrykk at feltet preges av oversikt og kontinuitet på alle områder. Særlig gjelder dette studier av barn. Dette gir et bilde av forskningen som relativt fragmentert og vanskelig å få en helhetlig oversikt over. Det synes som om det er enkeltforskere står for den kontinuiteten vi tross alt finner innenfor enkelte områder. NOVA er et unntak på flere måter, blant annet fordi det representerer en betydelig andel forskere og tilgang til betydelig store og kontinuerlige datamaterialer.

Det skal noe til for å matche den relativt store produksjonen av publikasjoner i tilknytning til de store *Ung i Norge* surveyene og Ungdata-modulene, og det kan diskuteres hvorvidt bildet vil blitt annerledes om vi hadde utelatt de rene oppdragsbaserte kartleggingene av ungdom ulike steder i Norge. Samtidig representerer disse en metodisk og grundig kunnskap om ungdom i Norge. Noe tilsvarende finner vi ikke for yngre aldersgrupper. På mange måter kan en altså få det inntrykket at NOVA har mer eller mindre monopol på kunnskapsproduksjonen om unge over 12 år.

Det er imidlertid mange forskningsprosjekter i gang av ulik størrelse og med ulikt fokus. Vi vil kort nevne tre store prosjekter avslutningsvis. Disse er av et slikt omfang og med en rekke tilknyttede delprosjekter som vil føre til mange nye publikasjoner som tar for seg flere og nye aspekter ved barn og unges velferd levekår.

Det ene er knyttet til det europeiske forskernettverket COST A19, som omfatter forskere fra til sammen 21 land. Aksjonen ble initiert i 2001 av An-Magritt Jensen og Jens Qvortrup. NOSEB har ansvaret for organisering og koordinering av nettverkets arbeid, som avsluttes i 2006. COST A19 består av tre grupper som ser på henholdsvis barns materielle og sosiale velferd, barns tilgang til rom og bruk av tid, og barns rettigheter (<http://www.forskning.no/Artikler/2004/august/1093372414.03>).

Prosjektet Barns velferd, som består av to pågående doktorgradsprosjekter, finansiert av Velferdsprogrammet i Norges Forskningsråd (NFR) er knyttet til nettverkets arbeid. Disse er 1. Barns økonomiske situasjon (v/Vegard Johansen, NOSEB). 2. Barns adgang til rom og bruk av tid (v/Tonje Lauritzen, NOSEB). Prosjekt 1 er et statsvitenskapelig prosjekt hvor fokuset er rettet

mot hva som karakteriser norske barns økonomiske situasjon med et særlig fokus på overføringspolitikk. I prosjektet blir det blant annet fokusert på barns økonomi og hvilken andel av velferdskaken politikerne tilgodeser barn sammenlignet med andre aldersgrupper som voksne og eldre. Det er grunn til å anta at resultater fra dette prosjektet vil bidra til å belyse økonomiske rammevilkår for barn til forskjell fra barns familier. Prosjekt 2 utføres av en sosiolog og fokuserer på hvordan barn i alderen 8-14 år opplever å ha to hjem etter foreldrenes skilsmisse. Familieendring i dag innebærer for mange barn at foreldrene bosetter seg på hvert sitt sted mens barna flytter imellom. Hva gjør det med barnas forståelse av sitt hjem og hvordan virker det inn på hverdagslivet deres?

Ved Institutt for kulturstudier (IKS), Universitetet i Oslo pågår et annet stort tverrfaglige forskningsprosjekt: *Å vokse opp. Barndom og ungdom i skjæringspunktet mellom erfaringsrom og forventningshorisont.* (http://www.hf.uio.no/iks/forskning/vokse_opp/index.html) Utgangspunktet er de store samfunnsendringene i dette århundret har ført til en grunnleggende bekymring for at oppveksten er blitt mer problemfylt enn før. Barn og unge må orientere seg i et samfunn som bygger på mangetydige og motstridende verdier. Prosjektet består av flere delprosjekter som spenner fra blant annet historiske perspektiver på familien som oppdragelsesinstitusjon via studier av ungdom og internett til en studie av ungdom som deltagere i nye sosiale og politiske bevegelser.

Ved Norsk senter for barneforskning (NOSEB) og Institutt for sosiologi og statsvitenskap (ISS) ved NTNU i Trondheim pågår prosjektet *Det moderne barn og det fleksible arbeidsmarked*. Et viktig mål er å generere kunnskap om hvordan institusjonalisering som et trekk ved moderne barneliv, og kulturelle forståelser av barn og den “gode barndom” påvirker barns identitetsdannelse og sosiale praksiser i barnehagen (Qvortrup og Kjørholt 2004). Temaene i delprosjektene spenner blant annet fra barnehagepolitikk og barns om deltagere i barnehagen via velferdsstatens småbarnpolitikk i velferdsstaten i et historisk-komparativt perspektiv.

Ytterligere ett prosjekt tilknyttet barnehageforskningen er lokalisert ved Høgskolen i Oslo og Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring – NOVA; Barns omsorgskarrierer - Barnehagen som et ledd i en omsorgskjede for barn opp til 3 års alder. Dette er en studie av de små barnas omsorgskarrierer med fokus på hva barnehagen betyr for dem og deres foreldre. ‘Omsorgskarriere’ defineres som barnets møte med omsorgsgivere ved siden av foreldrene, institusjoner som barnehage og familiebarnehage, og dagmammaer, slektninger, naboer. Prosjektet ønsker å belyse hvordan disse karrierene formes i samspill mellom barn, foreldre, omsorgsgivere og arbeidsliv, og vil fokusere omsorgskjeden ut fra det lille barnets perspektiv.

Litteraturliste

Allardt, Erik (1975): *Att ha, att älska, att vara: om välfärd i Norden*. Lund Argos.

Almvik, Arve og Borgunn Ytterhus (2004): *Ualminnelig alminnelighet – barn og unges hverdagsliv når mor har psykiske vansker*. Rapportserie for sosialt arbeid og helsevitenskap nr 50.

Andenes, Christiansen, Havik, Havnen, Moldestad og Skollerud (2001): *Barn som blir plassert utenfor hjemmet – risiko og utvikling. Fremgangsmåter og erfaringer med å opparbeide et empirisk materiale*. NOVA-skriftserie 7/2001.

Andersen, Dines og Annemette Kjærulf (2003): *Hvad kan børn svare på? – om børn som respondenter i kvantitative spørreskjemaundersøgelser*. København, Social Forsknings Institutet Rapport 03:07.

Andersson, Mette (1994): *Det er ingen som kjenner meg. Unge enslige flyktninger i eksil*. Notat 108, Bergen: IMER-Programmet ved Universitetet i Bergen.

Backe-Hansen (2002a): *Barnefattigdom: En diskusjon av tilstandsbilder, konsekvenser og tiltak*. NOVA skriftserie 1/02.

Backe-Hansen, Elisabeth (1998): *10-åringar mellom heim, skule og fritid*. Prosjekt utvikling og levekår, NOVA

Backe-Hansen, Elisabeth (red.) (2002): *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*. Gyldendal akademisk.

Backe-Hansen, Elisabeth og Terje Ogden (red.) 1998: *10-åringar i Norden. Kompetanse, risiko og oppvekstmiljø*. Nord 1998:003

Backe Hansen, Elisabeth and Terje Ogden (3/1996): *Competent girls and problematic boys? Childhood* Number 3 1996.

Bakken, Anders (1998): *Ungdomstid i storbyen*. NOVA rapport 7/98

Bakken, Anders (2003): *Minoritetsspråklig ungdom i skolen. Reproduksjon av ulikhet eller sosial mobilitet*. NOVA rapport 15/03.

Bjørnson, Ove (1995): *Som far så sønn? En analyse av klassereproduktive tendenser i ungdoms framtidsorientering og valg av utdanning*. UNGforsk Rapport 6/95.

Bjørnstad, Taran L. (1996): *“Vold – det er å slå sånn ordentlig” En studie av voldsbegrepet slik det kommer til uttrykk på tre forskjellige arenaer*. Arbeidsrapport 3 i serien “Vold og sex i fjernsynsmediene – virkninger på barn og unge”. Norske kvinners sanitetsforening.

Bjørnstad, Taran L. og Tom Ellingsen (2003): *Nettsvermere. En rapport om ungdom og internett*. Statens Filmtilsyn rapport 1`2002

- Bradshaw, J. (red) (2001): *Poverty: the outcomes for children*. York: University of York.
- Brusdal, Ragnhild (1995): *Ungdommens eget forbruk. Empirisk studie av ungdom i alderen 14-21 år*. SIFO rapport nr 9-1995.
- Brusdal, Ragnhild (1997): *Kjære julenissen...En studie av barns brev til Julenissen*. SIFO rapport nr 14/1997.
- Brusdal, Ragnhild (2001a): *Hva bruker barn og unge penger på? En beskrivelse av ulike forbruksmønstre blant barn og unge i alderen 8-24 år*. SIFO arbeidsnotat nr. 5-2001
- Brusdal, Ragnhild (2001b): *Jeg liker penger og skulle gjerne hatt mer...Samtaler med barn og unge om det å vokse opp i en kommersiell hverdag. Vedlegg 2 NOU 2001:6 Oppvekst med prislapp*.
- Brusdal, Ragnhild (2004): *Den kommersielle ungdomstiden. En studie av forbruket til elever i ungdomsskolen og videregående*. SIFO Fagrapport nr 6 – 2004.
- Clausen, Sten-Erik (2000): *Barnevern i Norge 1990-1997. En longitudinell studie basert på registerdata*. NIBR prosjektrapport 2000:7
- Dalgren (1996): i Livingstone, Sonia M, Bovill, Moira (eds): *Children and the Changing Media Environment. A European Comparative Study*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc. Referert i Bjørnstad, Taran L. og Tom Ellingsen (2003): *Nettsvermere. En rapport om ungdom og internett*. Statens Filmtilsyn rapport 1`2002
- Dolven, Arne S. (2001): *Kunnskap om oppvekst. En sammenstilling av forskning og statistikk*. Kommuneforlaget.
- Dyregrov, Atle, Gustav Lorentzen, Kjell Raaheim (red.) 2001: *Et liv for barn. utfordringer, omsorg og hjelpetiltak*. Fagbokforlaget.
- Dyregrov, Kari (2000): *Omsorg for etterlatte ved selvmord. "Etterlattestudien"*. Rapport. Senter for krisepsykologi. Bergen
- Eide, B og N. Winger (1996): *Kompetente barn og kvalifiserte pedagoger i den nye småskolen*. Oslo: Cappelen akademisk.
- Eide, Ketil (2000): *Barn i bevegelse. Om oppvekst og levekår for enslige og mindreårige flyktninger*. Høgskolen i Telemark. Avdeling for helse- og sosialfag.
- Endestad, T., Brandtzæg, P.B., Heim, J., Torgersen, L., Kaare, B. H., (2004): *"En digital barndom?" En spørreundersøkelse om barns bruk av medieteknologi*. NOVA rapport 1/04.
- Engebrigtsen, Ada (2002): *Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn... Et transnasjonalt perspektiv på enslige, mindreårige asylsøkere*. NOVA rapport 7/02
- Engelstad, Fredrik og Guro Ødegård (red) (2003): *Ungdom, makt og mening Makt og demokratiutredningen 1998-2003*.

Engen, Thor Ola, Kulbrandstad, Lars Anders og Sigrun Sand (1996): *Til keiseren hva keiserens er? Om minoritetselevernes utdannings strategier og skoleprestasjoner*. Oplandske Bokforlag 1996.

Epland, Jon (2001): *Barn i husholdninger med lav inntekt: Omfang, utvikling, årsaker*. SSB rapport 2001/9.

Fauske, Halvor og Tormod Øia (2003): *Oppvekst i Norge*. Abstrakt forlag

Fladstad, Torunn (1993): *Mestring og mening. Unge vietnameres historier om sine liv*. Bergen: IMER-Programmet ved Universitetet i Bergen.

Fladstad, Torunn (1994): *hvis jeg hadde vært en fugl: asylsøker- og flyktningebarn i statlige mottak*. Senter for samfunnsforskning. IMER-programmet UiB.

Fladstad, Torunn (1998): *Eksilets stoppesteder. Asylsøker- og flyktningebarn: fra statlig mottak til kommune*. Senter for samfunnsforskning. Universitetet i Bergen.

Flåte, Sølvi, Bengt Oscar Lagerstrøm og Elise Wedde (2004): *Barns levekår i lavinntektsfamilier*. Dokumentasjonsrapport. SSB Notat 2004/13.

Flåte, Sølvi, Bengt Oscar Lagerstrøm og Elise Wedde (2004): *Barns levekår i lavinntektsfamilier*. Dokumentasjonsrapport. SSB Notat 2004:13

Frønes, Ivar (1998): *Den norske barndommen*. Cappelen akademisk forlag, Oslo.

Frønes, Ivar (2003): *Moderne barndom*. Cappelen akademisk forlag, Oslo.

Gansmo, Helen Jøsok (2004): *Towards a happy ending for girls and computing?* STS rapport 67 – 2004. Centre for Technology and Society. Department of interdisciplinary studies of culture. NTNU.

Gill, Veena (1997): *Enslige mindreårige asylsøkere og norsk bosettingspolitikk: en evaluering*. Bergen: Senter for samfunnsforskning. Universitetet i Bergen.

Grue, Lars (1998a): *Barn med varig sykdom og funksjonshemning*. En analyse av Statistisk sentralbyrås helseundersøkelser 1995 og 1985. NOVA-rapport 9/98.

Grue, Lars (1998b): *På terskelen. En undersøkelse av funksjonshemmet ungdoms sosiale tilhørighet, selvbilde og livskvalitet*. NOVA rapport 6/98.

Gulbrandsen, Lars, Johansson, Jan-Erik og Randi Dyblie Nilsen (2002): *Forskning om barnehager. En kunnskapsstatus*. Norsk forskningsråd 2002.

Gulbrandsen, Liv Mette (1998): *I barns dagligliv. En kulturpsykologisk studie av jenter og gutters utvikling*. Universitetsforlaget.

Halдар, Marit (1996): *“Leve lykkelig med sukker på” En studie av vold- og seksualitetsforestillinger i barns fjernsynsverden og i barns hverdagsverden*. Arbeidsrapport 1 i

serien "Vold og sex i fjernsynsmediene – virkninger på barn og unge". Norske kvinners sanitetsforening, Oslo.

Hansen, Ellen Beate (1999a): *Løkke og lag. Hvordan trener barn i dag? En rapport om barns deltakelse og involvering i idrett og egenorganisert fysisk aktivitet*. Norges idrettsforbund og olympiske komité.

Hansen, Ellen Beate (1999b): *Ung og aktiv. En rapport om barn og ungdoms deltakelse og involvering i idrett og egenorganisert fysisk aktivitet*. Norges idrettsforbund og olympiske komité.

Haug, Heidi (2003): *"Dumminger, skumlinger og slappfisker" Om barn og unges forståelse av annerledeshet og psykisk sykdom*. Rapportserie for sosialt arbeid og helsevitenskap, nr 43

Haug, Peder (2003): *Evaluering av Reform 97. Sluttrapport frå styret for Program for evaluering av Reform 97*. Norges Forsskningsråd.

Haugen, Gry Mette D. (2001): Skilt, men fortsatt i familie? Et barneperspektiv. I Moxnes, K. et.al. (2001): *Skilsmisens mange ansikter. Om barns og foreldres erfaringer med skilsmisse*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Hegna, Kristin & Håvard Helland (1998): *Ung i Bergen. Om skoletilpasning og problematferd i videregående skole*. NOVA rapport 11/98.

Hegna, Kristin og Viggo Vestel (1997): *Med ungdom i sentrum – om trivsel, rusmidler og sentrumsbruk blant ungdom i Bergen*. NOVA rapport 8/97.

Hegna, Kristin og Willy Pedersen (2002): *Sex for overlevelse eller skyggebilder av kjærlighet. Ungdom under 18 år som selger seksuelle tjenester*. NOVA rapport 5/02.

Helland, Håvard (1997): *Ungdomsskoleelever i Randaberg kommune*. NOVA rapport 16/97.

Hertzberg, Birgit Kaare (2004): *Ungdom som lever med PC*. NOVA rapport nr 2/04

Hjelde, Karin Harsløf (2004): *Diversity, Liminality and Silence. Integrating Young Unaccompanied Refugees in Oslo*. Faculty of Medicine. University of Oslo.

Holmsen, Merete (1999): *"Vi bor her fordi pappa slår mamma" En kvalitativ undersøkelse som gjør bruk av intervju, samtalebilder og barnetegninger for å snakke med barn på krisesenter om deres situasjon*. Krisesenteret i Moss.

Hougen, Hanne Cecilie (2000): *Ung i Notodden. Fritidsmønstre, rusmiddelbruk, problematferd og framtidsplaner*. NOVA rapport 5/00.

Hovdenak, Sylvi Stenersen (2004): *Elev i ungdomsskolen: Om ungdom, utdanning og identitet*. HiO-rapport 2004 nr 11.

Hushagen, Anne (1997): *Enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere : en studie av de unge og deres omsorgspersoner i kommunen*. IMER Norway/Bergen publications ; 8

Imsen, Gunn (2003): *Skolemiljø, læringsmiljø og elevutbytte. En empirisk studie av grunnskolen 4. 7. og 10. trinn.* Evaluering av Reform 97. Norges forskningsråd. Område for kultur og samfunn. Tapir akademisk forlag.

Jensen, An-Magritt et.al. (1999) *Oppvekst i barnets århundre. Historier om tvetydighet.* Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Jensen, An-Magritt, Anne Trine Kjørholt, Jens Qvortrup and Mona Sandbæk with Vegard Johansen and Tonje Lauritzen (2004): *Childhood and Generation in Norway – Money, Time and Space.* I Jensen, An-Magritt, Asher Ben-Arie, Cinzia Conti, Dagmar Kutsar, Máire Nic Ghiolla Phadraig and Hanne Warming Nielsen (Eds): *Children's welfare in aging Europe. Volume I.* Norwegian Centre for Child Research (NOSEB), NTNU, Norway

Jensen, An-Magritt and Sten-Erik Clausen (2003): *Children and Family Dissolution in Norway. The impact of consensual unions.* *Childhood. A global journal of child research.* Volume 10 Number 1 February 2003. Sage Publications.

Jensen, An-Magritt and Sten-Erik Clausen (2000): *Barndom – forvandling uten forhandling? Samboerskap, foreldreskap og søskenskap* NIBR rapport 2000:6.

Joron, Pihl (2003): *Minoriteter og den videregående skolen.* HiO-rapport 2003 nr 15.

Karlsen, Thore og Per Egil Mjaavatn (1995): *Barn og arbeidsledighet.* NOSEB rapport nr 39.

Kipperberg, Elise (red.) (1996): *Barn som asylsøkere. Elle, melle, deg fortelle....* Universitetsforlaget AS.

Kippersund, Britt Karin, Anders Bakken og Åse Strandbu (1998): *Oppvekstvilkår og rusmiddelbruk blant unge på Romsås.* Nova rapport 14/98.

Kjørholt, Anne Trine (2004): *Childhood as a Social and Symbolic Space: Discourses on Children as Social Participants in Society.* Doctoral Thesis at NTNU 2004:152/ Norsk Senter for barneforskning.

Kjørholt, Anne Trine (2003a): 'Imagined communities': the local community as a place for 'children's culture' and social participation in Norway. I Olwig, K. Fog and Gulløv, E. (2003) *Children's places: Cross cultural prerspectives,* London and New Yourk: Routledge.

Kjørholt, Anne Trine (2003b): 'Creating a place to belong': Girls' and boys' hutbuilding as a site for understanding discourses on childhood and generational relations in a Norwegian community. *Children's Geographies,* Vol. 1, no. 2

Kjørholt, Anne Trine (2002): "Small is powerful". Discourses on children as social participants in contemporary Norway. In *Childhood* Number 1:9

Kjørholt, Anne Trine (2001): 'The participating child'. A vital pillar in this century? In *Nordisk pedagogik.* Vol. 21, pp.65-81. Oslo.

Kjørholt, Anne Trine (1997): *Norsk barnepolitikk og barns aktive samfunnsdeltakelse. En kartlegging av offentlige prosjekter i perioden 1985-1995.* Noseb rapport nr 45. Norsk senter for barneforskning.

Kjørholt, Anne Trine og Hilde Lidén (2004): Children and youth as Citizens: Symbolic Participants or Political Actors? I Brembec, Helene, Barbro Johansson, and Jan Kampmann (eds.) *Beyond the competent child. Exploring contemporary childhoods in the Nordic welfare societies.* Roskilde University Press.

Knudsen, John Chr. (1990): *De trodde jeg var fattig.* Om asylsøkerbarn i Norge. Bergen: MiCi Forlag.

Krange, Olve og Anders Bakken (nr. 3 1998): Innvandreringdoms skoleprestasjoner. Tradisjonelle klasseskiller eller nye skillelinjer? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr 1998.

Kurtze, Nanna, Kjell Terje Gundersen og Wenche Nystad (2001): "Svett og andpusten, jeg?" *Fysisk aktivitet blant ungdom og voksne.* Statens institutt for folkehelse, seksjon for epidemiologi i samarbeid med Norges Idrettsforbund og Olympiske Komité.

Lauglo, Jon (1996): *Motbakke, men mer driv? Innvandreringdom i norsk skole.* UNGforsk rapport 6/96.

Leffler, Carin (1997): *De kjøpekraftige små – en rapport om barn, merkevarer, reklame og forbruk.* Rapport 6/97 *Framtiden i våre hender.*

Lidén, Hilde og Guro Ødegård (2002): *Ungt engasjement. Ungdoms samfunnsengasjement og lokalpolitiske deltakelse.* Institutt for samfunnsforskning/NOVA Rapport 6/02.

Lie, S., Kjærnsli, M., Roe, A. og Turmo, A. (2001): *Godt rustet for framtida? Norske 15-åringers kompetanse i lesing og realfag i et internasjonalt perspektiv.* Nasjonal hovedrapport PISA 2000: Acta Didactica nr. 4/2001. Institutt for lærerutdanning og skoleutvikling, Universitetet i Oslo.

Lynne, Anita (2000): *Nyansenes makt – en studie av ungdom , identitet og klær.* SIFO rapport nr 4 2000.

Lødding, Berit (1996): "For ellers får jeg ikke jobb etterpå..." *Søkning, opptak og progresjon i videregående opplæring blant tospråklig ungdom.* Evaluering av Reform 94: Underveisrapport høsten 1996. NIFU Rapport nr 2/97

Løkken, Gunvor (2002): *Toddler peer culture. The social style of one and two year old bodysubjects in everyday interaction.* Doktoravhandling. Trondheim: Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, NTNU.

Løwe, Torkil 1997: *Ungdom og rusmidler på Nordstrand.* NOVA rapport 27/97

Melberg, Kjersti (2004): Levekår og livskvalitet. Jeg er tilfreds med levekårene mine, men har jeg det faktisk godt? *Tidsskrift for Velferdsforskning.* Vol 7, No. 3, side 131-149.

Mjaavatn, Per Egil (1999a): *Splitthopp, epleslang og fotball. En rapport om barn og egenorganisert fysisk aktivitet.* Norges Idrettsforbund og olympiske komité.

Mjaavatn, Per Egil (1999b): *Ungdom og fysisk aktivitet i Trondheimsområdet.* Sør-Trøndelag Idrettskrets. Idrettens kompetansesenter 1999.

Moshuus, G. H., Ingeborg Rossow og Viggo Vestel (2002): *Partydop og ungdomskultur*. NOVA rapport 10/02.

Moxnes, Kari (2003): Risk factors in Divorce. Perceptions by the children involved. *Childhood, A global journal of child research*. Volume 10 Number 2 May 2003. Sage Publications.

Moxnes, K, Kvaran, I, Kaul, H og Levin, I (2001): *Skilsmisens mange ansikter. Om barn og foreldres erfaringer med skilsmisse* HøyskoleForlaget AS

Moxnes, Kari i samarbeid med Gry Mette D. Haugen og Trine Holter (1999): *Skilsmisens virkning på barn. Foreldres oppfatninger av skilsmisens konsekvenser for deres barn*. Allforsk Rapport.

Nilsen Randi Dyblie (2000): *Livet i barnehagen. En etnografisk studie av sosialiseringprosessen*. Doktoravhandling. Trondheim: Pedagogisk institutt/Norsk senter for barneforskning. Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, NTNU.

Nordahl, Thomas (1998e): *Er det bare eleven? Problematferd i lys av tilpasningskrav og kontekstuelle betingelser i skolen?* Delrapport 4 fra forskningsprosjektet "Skole og samspillsvansker". NOVA rapport 12e/98.

Nordahl, Thomas (2000): *En skole – to verdener. Et teoretisk og empirisk arbeid om problematferd og mistilpasning i et elev- og lærerperspektiv*. NOVA-rapport 11/2000.

Nordahl, Thomas og Mari-Anne Sørli (1998d): *Brukerperspektiv på skolen. Elever og foreldre om skole og relasjoner*. Delrapport 3 fra forskningsprosjektet "Skole og samspillsvansker". NOVA rapport 12d/98.

NOU 1993: 17: *Levekår i Norge. Er graset grønt for alle?*

Næs, Turid Indrebø (1995): *Kvalitet i barnehagen – et brukerperspektiv*. SIFO Rapport nr 8.

Næs, Turid Indrebø og Tove L. Mordal (1997): *Barns trivsel i barnehagen*. SIFO Rapport nr 13

Pape, Hilde og Sturla Falck (2003): Ungdomskriminalitet. Et fenomen i endring? *Tidsskrift for ungdomsforskning* 2003, 3 (2).

Pape, Hilde, Terje Isachsen og Jorunn Jessen (1998): *Ungdom og vold i bildemediene*. Nova-rapport 1/98

Pedersen, Willy (1996): Marginalitetens reproduksjon. (longitudinelle data 13-19 år). *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr 1 1996.

Phipps, S. (1998): *The well-being of young Canadian children in international perspective*. Ottawa: CSLS Conference on the State of Living Standards and the Quality of Life in Canada, seminarinnlegg.

Qvortup, Jens og Anne Trine Kjørholt (2004): Det moderne barn og det fleksible arbeidsmarked. Institusjonalisering og individualisering av barn i lys av endringer i velferdsstaten. En prosjektbeskrivelse. I *Barn* nr 1 2004:7-26. Norsk senter for barneforskning.

Qvortrup, Jens M. Bardy, G. Sgritta, H. Wintersberger (red) (1994): *Childhood Matters. Social Theory, Practice and Policies*. Aldershot: Avebury.

Rossow, Ingeborg og Marianne Hansen (2003): *Underholdning med bismak. Ungdom og pengespill*. NOVA rapport 1/03

Rønning, Elisabeth (2001): *Trekk ved barn og unges levekår på 1990-tallet*. SSB notat 2001/56.

Raaum, Oddbjørn og Jørn Ivar Hamre (1996): *Innvandrerungdom i og ut av videregående opplæring*. Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning (SNF) rapport 100/96

Sam, David Lackland (1995): *Unge innvandreres tilpasning i Norge. En psykososial undersøkelse. Tilpasningstrategier og psykisk tilstand*. HEMIL-rapport nr. 1 - 1995

Sand, Sigrun (1999): *IRANSK JENTE OG TYRKISK GUTT – hva skjer i møte med den norske skolen? En undersøkelse av skoleprestasjonene til gutter og jenter i fire språkgrupper*. Rapport nr. 25 Høgskolen i Hedmark.

Sandbæk, Mona (2002a): *Barn og unges levekår og velferd Kunnskapsbilder og forskningsbehov*. NOVA rapport 1/02.

Sandbæk, Mona (2002b): *Barn og foreldre som sosiale aktører i møte med hjelpetjenester*. NOVA rapport 14/02

Sandbæk, Mona og Christin Knutsen Sture (2003): *Barns levekår. Teoretiske perspektiver på familieøkonomiens betydning for barns hverdag*. Nova Skriftserie 9/03.

Sandbæk, Mona, red. (2004): *Barns levekår. Hva betyr familiens inntekt*. NOVA rapport nr 11/2004.

Sandbæk, Mona (1998): Competence and risk factors in Norwegian client and non-client children. *Childhood* Number 4 1998

Schancke, Vegard A. (1995): *Mellom sikkerhet og usikkerhet. Enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere. Historier om bakgrunn, flukt og første tiden i eksil*. Psykiatrisk Poliklinikk for indre Sør-Troms seksjon for barne- og ungdomspsykiatri.

Selte, Solveig Valset (1998): *Likere enn vi tror? Oslojenter med ulik kulturell bakgrunn og deres opplevelse av forholdet til foreldrene*. NOVA-rapport 23/98

Skogen, Ketil (1999): *Cultures and Natures. Cultural Patterns, Environmental Orientations and Outdoor Recreation Practices among Norwegian Youth*. NOVA-rapport 16/99

Skogen, Kjetil (1996): *De skal arve jorden. Ungdom og miljøvern i 90 årene*. UNGforsk-rapport nr. 3/96.

Skogen, Ketil (nr 1. 1995): Ungdom og natur. Postmoderne identitetskonstruksjon eller reproduksjon av klassekultur? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr 1 1995.

Skretting, Astrid (2000): *Ungdom og rusmidler. Data fra SIFAs årlige spørreskjemaundersøkelse 1968-99*. Rusmiddeldirektoratet.

Sletten, Mira Aaboen, Tone Fløtten og Anders Bakken (2004): Vennskapets pris – fattigdom og sosial isolasjon i ungdomstida. I *Tidsskrift for ungdomsforskning* 2004 4 (2).

Sletten, Mira Aaboen (2000): *Ung i Frogn. Rusmiddelbruk, fritidsmønstre, selvbylde og nettverk*. NOVA rapport 12/00.

Sletten, Mira Aaboen (2001b): *Det skal ikke stå på viljen. utdanningsplaner og yrkesønsker blant Osloungdom med innvandrerbakgrunn*. NOVA-rapport 8/01

Sletten, Mira Aaboen (2001a): *Ung i Tromsø. Om problematferd, fritid, framtid og samfunnsengasjement*. NOVA rapport 12/01.

Sletten, Mira Aaboen (2003): *Ungdomsundersøkelsen i Stavanger 2002. Hva gjør de? Hva vil de?* NOVA rapport 04/03.

Solberg, Anne (2001): *Fokus på unge brukere på krisesenter*. NIBR notat 2001:111.

Solberg, Atle (1997): *Enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere: en kunnskapsstatus*. IMER Norway/Bergen publications.

Stefansen, Kari (1997): *Ungdomsundersøkelsen i Strand. Om rusmiddelbruk, fritidsmønstre og skoletilpasning*. NOVA rapport 25/97

Stefansen, Kari (1998): *Ung i Måselv. Fritidsmønstre, rusmiddelbruk og framtidsplaner*. NOVA-rapport 25/98

Storm-Mathisen (1998): *Kjøpepress...hva er det for noe? Et forprosjekt om klærnes betydning blant 13-åringene*. SIFO-arbeidsrapport 4 – 1998.

Stortingsmelding nr 39 (2001-2002): *Oppvekst- og levekår for barn og ungdom i Norge*. Barne og Familiedepartementet.

Storvoll, Elisabet E. & Olve Krange (2003): *Osloungdom og rusmiddelbruk. Utbredelse og muligheter for forebygging*. NOVA rapport 26/03.

Strandbu, Åse (1997): *Gutter og jenter i Asker og Bærum. Ungdomsundersøkelsen 1996*. Nova Rapport 5/97.

Strandbu, Åse (2000): *Storbyungdom og natur. En undersøkelse av Osloungdoms forhold til friluftsliv og miljøproblemer*. NOVA Rapport 14/00.

Strandbu, Åse og Sverre Bjerkeset (1998): *Ungdom og idrett i et flerkulturelt samfunn. Litteraturoversikt og innledende analyser av Olsoundoms idrettsaktiviteter*. NOVA skriftserie 6/98.

Sørli, Mari-Anne (1998b): *Liv og leven i skolen. Omfang og utslag av problematferd*. Delrapport 1 fra forsskningsprosjektet "Skole og samspillsvansker". NOVA rapport 12b/98.

Sørli, Mari-Anne (1998c): *Mestring og tilkorkomming i skolen. Fokus på elevs skolefaglige kompetanse, sosiale kompetanse og selvoppfatning*. Delrapport 2 fra forskningsprosjektet "Skole og samspillsvansker". NOVA rapport 12c/98.

Thoresen, Marit 1995: *Ung fritid i Trondheim*. UNGforsk Rapport 2/95

Tingstad, Vebjörg (2003): *Children's chat on the net. A study of social encounters in two Norwegian chat rooms*. Dr. polit avhandling ved ped. Institutt, NTNU

Torgersen, Leila (2004): *Ungdoms digitale hverdag. Bruk av PC, Internett, TV-spill og mobiltelefon blant elever på ungdomsskolen og videregående skole*. NOVA-rapport 8/04

Tøssebro, Jan og Hege Lundebj (2002): *Å vokse opp med funksjonshemming – de første årene*. Gyldendal akademisk.

UNGforsk (1991): *Ung i 90 åra. Fra åpningskonferansen for program for ungdomsforskning*. Konferanserapport nr 1/1991. NAVR/RSFs Program for ungdomsforskning. Oslo.

UNICEF (2000): *A league of table of child poverty in rich nations*. Firenze: Innocenti Research Centre.

Valseth, Solveig (1997): *Oppvekst og rusmiddelbruk i Furuset bydel*. NOVA rapport 19/97

Vestel, Viggo (1995): *Ungdomskultur og arbeidsetikk – livet rundt en flerkulturell ungdomsklubb på Oslo Øst*. Ungforsk rapport 3/95.

Vestel, Moshuus og Hegna 1997: *Ung i Bodø. Fritidsaktiviteter, rusmiddelbruk og problematferd blant ungdom i Bodø i 1996*. NOVA rapport 20/97.

Vestel, Viggeo, Bakken, Anders, Moshuus, Geir H. og Tormod Øia (1997): *Ungdomskulturer og narkotikabruk*. NOVA Temahefte nr 1 1997.

Vestel, Viggo og Geir Moshuus (1997): *Ung på Nesodden. Om holdninger, rusmidler, problemadferd og ønsker om fritidstiltak blant ungdom på Nesodden*. NOVA-rapport 3/97

Vestel, Viggo, Guro Ødegård og Tormod Øia (2003): *Veien til makta og "det gode liv"*. Evaluering av medvirkningsarbeidet blant unge i Porsgrunn kommune. NOVA rapport 8/2003.

Vaage, Odd Frank (2002): *Kultur- og fritidsaktiviteter. Om idrett og friluftsliv, musikk, lesing og andre kulturaktiviteter*. Statistiske analyser nr 38.

Wickstrøm, Lars (1995): *Hvem? Hva? Hvor? Om ungdom og idrett. En landsdekkende surveyundersøkelse* Ungforsk. Kulturdepartementet.

Wilhjelm, Hanne (2002): *Barn og omgivelser – virkelighet med flere fortolkninger*. Arkitektthøgskolen i Oslo.

Wold, Bente, Harald Aasen, Leif Edvard Aarø og Oddrun Samdal (1995): *Helse og livsstil blant barn og unge i Norge. Resultater fra en landsomfattende spørreskjemaundersøkelse tilknyttet prosjektet "Helsevaner blant skoleelever. En WHO-undersøkelse i flere land (HEVAS)"*. Hemil-Rapport nr 14 1995

Wold, Bente, Jørn Hetland, Leif Edvard Aarø, Oddrun Samdal og Torbjørn Torsheim (2000): *Utviklingstrekk i helse og livsstil blant barn og unge fra Norge, Sverige, Ungarn og Wales.. Resultater fra en landsomfattende spørreskjemaundersøkelse tilknyttet prosjektet "Helsevaner blant skoleelever. En WHO-undersøkelse i flere land (HEVAS)"*. Hemil-Rapport nr 1 2000

Ytterhus, Borgunn (2000): *"de minste vil og de får det kanskje til..." En studie av hverdagslivets segregering i integrerende institusjoner – Barnehager*. Dr.polit. avhandling. Institutt for sosiologi og statsvitenskap. Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, NTNU.

Ødegård, Guro (2001): *Ungdomstid i Fredrikstad. Om skole, fritid, rus, samfunnsengasjement og verdiorienteringer*. NOVA rapport 6/01.

Øia, Tormod (1995): *Apolitisk ungdom? Sjølbergingsgenerasjonen og politiske verdier*. Cappelen Akademiske forlag a.s.

Øia, Tormod (1997): *Midt i mellom. Driker 12-åringer i Bærum?* NOVA rapport 4/97

Øia, Tormod (2000): *Innvandrerungdom - marginalisering og utvikling av problematferd*. NOVA-rapport 3/00.

Øia, Tormod (2003): *Innvandrerungdom – kultur, identitet og marginalisering*. NOVA rapport 20/03.

Øia, Tormod (red.) 1996: *Ung på 90-tallet. En antologi* UNGforsk/Cappelen Akademisk Forlag

Øia, Tormod 1998: *Oppvekst i Skien. Et forebyggende perspektiv*. NOVA rapport 13/98.

Øia, Tormod og Åse Strandbu (2004): *Ungdom og tradisjonell bruk av naturen*. I *Tidsskrift for ungdomsforskning* 2004, 4(2).

Øzerk, Kamil (2003): *Prosjektet språklige minoriteter i L97-skolen*. Oslo: Pedagogisk forskningsinstitutt, UiO.

Vedlegg I - Tabeller

Tabell 2: Fordeling av publikasjoner etter årstall.

Årstall	Antall	Prosent
1995	9	7,5
1996	9	7,5
1997	13	10,8
1998	19	15,8
1999	8	6,7
2000	12	10,0
2001	11	9,2
2002	10	8,3
2003	17	14,2
2004	12	10,0
Totalt	120	100

Tabell 3: Fordeling etter tematiske områder.

Tema	Antall publikasjoner	Prosent
Famlie og sosiale relasjoner	24	20
Økonomiske ressurser og forbruksvilkår	13	10,8
Kompetanse og utdanning	15	12,5
Sikkerhet for liv og eiendom	9	7,5
Politiske ressurser og deltakelse	5	4,2
Helse	7	5,8
Rekreasjon og kultur	21	17,5

Barns og unges levekår generelt	26	21,7
Totalt	120	100

Tabell 4: Fordeling av aldersgruppe.

Aldersgruppe	Antall publikasjoner	Prosent
Barn under 13	19	15,8
Unge over 12	68	56,7
Både barn og unge	31	25,8
Uklart	2	1,7
Totalt	120	100

Tabell 5: Fordeling etter hvilket perspektiv som tas i publikasjonen.

Perspektiv	Antall publikasjoner	Prosent
Barnas perspektiv	82	68,3
Foreldre/voksnes perspektiver	7	5,8
Begges	24	20,0
Annet	7	5,8
Totalt	120	100

Tabell 6: Fordeling metodisk tilnærming.

Metodisk tilnærming	Antall publikasjoner	Prosent
Kvantitativ	76	63,3
Kvalitativ	19	15,8
Begge	19	15,8
Annet	6	5,0
Totalt	120	100

Tabell 7: Aldersmessig fordeling etter levekårskomponent. Prosent.

	Familie og sosiale relasjoner	Økonomiske ressurser og forbruksvilkår	Kompetanse og utdanning	Sikkerhet for liv og eiendom	Politiske ressurser og rettigheter
13 år					
Under	8,3	23,1	20	11,1	20
Over	45,8	46,2	46,7	88,9	80
12 år					
Begge	37,5	30,8	33,3	0	0
Uklart	8,3	0	0	0	0
Totalt	100	100	100	100	100
N	24	13	15	9	5

Tabell 8: Tematisk inndeling metodisk tilnærming. Prosent

	Familie og sosiale relasjoner	Økonomiske ressurser og forbruksvilkår	Kompetanse og utdanning	Sikkerhet for liv og eiendom	Politiske ressurser og rettigheter
Kvantitativ	50,0	53,8	73,3	77,8	20,0
Kvalitativ	29,2	15,4	6,7	0,0	20,0
Begge	20,8	15,4	20,0	11,1	40,0
Annet	0,0	15,4	0,0	11,1	20,0

Total	100	100	100	100	100
N	24	13	15	9	5

Tabell 9: Tematisk inndeling etter perspektiv. Prosent

	Familie og sosiale relasjoner	Økonomiske ressurser og forbruksvilkår	Kompetanse og utdanning	Sikkerhet for liv og eiendom	Politiske ressurser og rettigheter
Barn	66,7	53,8	53,3	88,9	40,0
Foreldre/voksne	8,3	15,4	0,0	0,0	0,0
Begge	25,0	15,4	46,7	0,0	20,0
Annet	0,0	15,4	0,0	11,1	40,0
Totalt	100	100	100	100	100
N	24	13	15	9	5

Tabell 10: Aldersgruppe etter metodisk tilnærming. Prosent.

	Kvantitativ	Kvalitativ	Begge	Annet	Totalt
Barn under 13	10,5	26,3	26,3	16,7	15,8
Unge over 12	71,1	31,6	31,6	33,3	56,7
Barn og unge	18,4	36,8	36,8	50,0	25,8
Uklart	0,0	5,3	5,3	0,0	1,7
Totalt	100	100	100	100	100

Tabell 11: Aldersgruppe etter perspektiv som er brukt. Prosent

	Barn/unge	Foreldre/voksne	Begge	Annet	Totalt
Barn under 13	8,5	42,9	29,2	28,6	15,8
Unge over 12	76,8	0,0	12,5	28,6	56,7
Barn og unge	14,6	42,9	54,2	42,9	25,8
Uklart	0	50	50	0	1,7
Totalt	100	100	100	100	100

Vedlegg II: Forespørsel sendt til forskere som ble betraktet som aktive på forskningsfeltet.

Til deg som forsker på feltet “Barn og /eller unge”, eller som har en faglig interesse i dette feltet

En del av dere får denne forespørselen fordi dere står oppført med prosjekter i NFRs prosjektkatalog for velferdsprogrammet. De andre får denne fordi dere har utgitt relevante publikasjoner de seneste årene som kan plasseres under temaet “barn og unges levekår” forstått i vid forstand.

Jeg jobber på prosjektet *Barn og unges levekår i Norge– en litteraturstudie* som er finansiert av Norsk Forskningsråd. I den forbindelse har jeg en forespørsel til deg/dere som jeg håper du vil ta deg tid til å svare på.

I forbindelse med arbeidet med litteraturstudien ønsker vi nyttige og relevante tips om litteratur og/eller utfordringer på dette feltet, fra dere som jobber med det til daglig i en eller annen form. Vi tenker ikke her kun på tradisjonell levekårsforskning, men på *forskning om barn og unge generelt og spesifikt på ulike områder som kan fortolkes inn i et levekårsperspektiv.*

Så hvis du kan ta deg tid noen minutter og du kan gjøre dette raskt, helst innen 9. september er vi svært takknemlig.

Kort om prosjektet:

Prosjektet er lokalisert til Norsk senter for barneforskning ved NTNU i Trondheim. Peder Haug (professor II ved NOSEB), prosjektleder, mens Heidi Jensberg (Stipendiat i sosiologi) er ansatt som forsker for 4 månedsverk og Christian Eriksen (Cand polit i sosiologi) er ansatt for 2 månedsverk som vitenskapelig assistent.

Formålet:

- Å skaffe en oversikt over forskning på dette området i Norge
- Belyse hvordan levekårsbegrepet er operasjonalisert/anvendt i de eksisterende studiene
- Belyse hvilke metodiske tilnærminger som har dominert/dominerer
- Hvordan håndteres ulike barndomsforløp, for eksempel i forhold til aldersgrupper, barn og unge med ulike funksjonsnivå, barn og unge med minoritetsbakgrunn, etc.
- Belyse hvilke faggrupper som har dominert/dominerer forskningsfeltet
- Å gjøre opp en kunnskapsstatus på feltet; hva vet vi om barn og unges levekår i Norge

Vår oppfordring til deg er:

1) Vi vil sette stor pris på om du skriver ned noen korte punkter med det du mener er viktige resultater/perspektiver etc. fra egen og eventuelt kollegaers forskning på barn og unge, med fullstendige referanser til hvor dette er offentliggjort/eventuelt skal offentliggjøres

2) Tilsvarende er det fint om du (gjerne i samarbeid med andre ved egen institusjon) skriver ned inntil 5 korte innspill på hva dere, med utgangspunkt i deres egen forskningsinteresse for barn og/eller unge, som er ubesvarte spørsmål og sentrale utfordringer i videre forskning om dette emnet.

Vi presiserer igjen at i denne sammenheng er vi ute etter et større område enn av barn og unges oppvekstvilkår og hverdagsvirkelighet enn det som vanligvis blir presentert som den tradisjonelle levekårstradisjonen (indikatorbasert/kvantitativt).

På forhånd tusen takk!

Har du spørsmål, ta gjerne kontakt!

Heidi Jensberg
Forsker
Norsk senter for barneforskning (NOSEB)
NTNU, Dragvoll
e post: heidi.jensberg@svt.ntnu.no
tlf: 735 96242
faks: 735 96239

Vedlegg III – “Kartleggings skjema”

Referanse

Tema/problemstilling

Utvalg/metode/datakilder

Noen funn/konklusjoner

Operasjonalisering av
“levekår”/ Hvilke områder i
barns/unges liv fokuserer
publikasjonen på

Benyttes barneperspektiv
teoretisk/politisk?

Hvordan håndteres
barndomsforløp/alder,
funksjonsnivå

Fagfelt/fagmiljø

Tilknyttet prosjekt

Totalinntrykk av
publikasjonen